

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

R.P. Richardi Lyncei ... Vniversa Philosophia Scholastica

Complectens Dialecticam, siue Scientiam de Veritate, in decem libros
distributam

Lynch, Richard

Lvgdvni, 1654

Liber II. Prooemialis ad Dialecticam, siue scientiam de veritate.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95210](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95210)

LIBER SECVNDVS

PROOEMIALIS

AD DIALECTICAM SIVE SCIENTIAM

De Veritate.

TRACTATVS I.

De obiecto proprio formali &
adæquato Dialecticæ.

CAPVT I.

An & quatenus voces sint obiectum
Dialecticæ.

SSERO primo. Voces sunt obiectum propriū Dialecticæ, quod ea ex professo tractat, & per actus suos, id est logicos respicit, non per actus extraneos Grammaticæ, aut Rethoricæ, vel alterius facultatis, quos sibi inserat, aut adsciscat. Probatur in primis autoritate Augustini tom. 1. lib. 1. de princip. Dialecticæ c. 5. ibi: *omne verbum sonat, sed quod sonat, nihil ad Dialecticam: de sono enim verbi agitur, cum quaritur vel animaduertitur, quanta vocalium vel dispositione leniatur, vel conuersione dehiscat; item consonantium, vel interpositione notetur, vel congesione asperetur, & quot vel qualibus syllabis constet, ubi poeticus rithmus accentusque à grammaticis solarum aurium tractatur negotio: & tamen cum de his disputatur, præter Dialecticam non est: hæc enim scientia disputandi est.* Quasi dicat, totum id quod sonat in verbis, id est eorum, lenitiem, asperitatem, nodositatem, rithmum accentumque Dialectici muneris non esse: ceterum voces prout sunt instrumenta disputandi, atque in hunc finem disponuntur, Dialecticæ quidem obiecti & præter eam non esse. In hac eadem sententia sunt Isidor. l. 2. Orig. c. 22. Richardus Victorin. lib. exception c. 5. Basilius in Esay. c. 2. Ambros. tom. 2. de incarnat. Dom. cap. 9. Lactant. Firmian. lib. 3. diuin. institut. Hugo Victorin. lib. 1. Didascalicæ erudition. Plato tum in Cratyllo, tum in Gorgia. Aristoteles lib. 1. de interpret. c. 4. ibi: *orationes igitur cetera omittantur: ad oratoriam enim artem, aut poësim illa magis consideratio pertinet: enuntiatina præsertim est propria contemplationis.* Id ipsum docet Philosophus lib. 2. Rethoric. cap. 2. & 1. top. c. 2. & cum eo Cicero lib. 2. de finib. &

in lib. de clar. Oratoribus, necnon apud eum Zeno Stoicorum parens. Fauent etiam Cassiodor, in Dial. & Fabius lib. 12. institut. cap. 2. Ex nostris Scolasticis hanc eandem tumentur opinionem Okam, Gabriel, & alij Nominales, qui tamen voces internas Dialecticæ propriè obiecti non tenuunt: tumentur etiam Aureol. in prolog. sent. Villalpād. q. 5. proœm. log. Titelman. in log. cap. 1. item Alexander, Simplic. Ammon. Porphyr. Boët. Syrian. vbi tractatum Dialecticum de prædicam. voces potissimum respicere tradunt. Et, quod caput est, nobiscum facit D. Thomas 1. periherm. lect. 2. mox citandus.

Assertio, nisi fallor, satis autoritate probata, haud minus efficaciter multis rationum momentis suadetur. Principio iuxta Thomistas, præcipuos hac in nobis aduersarios, terminus est *vox significatiua ad placitum*, &c. at logicæ proprium est agere de termino. Rursus definitio termini in communi, qualiscunque sit, solius logicæ est diuidere terminum vt sic in mentalem, vocalem, & scriptum, & membra consequenter eius diuisionis, adeoque terminum vocalem definire, & explicare: similiter modum sciendi, nempe definitionem, diuisionem, & argumentationem in mentalem, vocalem, ac scriptam dissecare, & quod consequens est, quod sit modus sciendi vocalis, quod definitio, diuissio, & argumentatio vocales enucleare logicæ facultatis proprium est: ea enim in lib. perihermenias, ac multis aliis in locis huius disciplinæ tractantur, Grammatica autem, & Rhetorica de iis, ne verbum, Adice, definitionem vocalem v.g. esse propriè, & strictè definitionem, vt in loco ostendam, quin etiam iuxta non paucos sola est definitio, cum hæc definiatur communiter, oratio explicans naturam rei. Sicut ergo definitio mentalis est obiectum proprium dialecticæ, quia propriè definitio est, quidni etiam, & definitio vocalis?

Vterius in l. perihermen. quos bonam partem Aristotelicæ dialecticæ, quis vel mediocriter dialecticus nesciat neget: de signo in communi, de naturali, & arbitrario; ergo & de vocibus, quæ potissima signa sunt, agitur: Inibi etiam discutitur, num voces sint significatiuæ ex instituto, in quo earum significatio consistat, an immediatè, & primario res, vel potius conceptus significant: Præterea in logica velut in propria sede tractatur, de ampliatione restrictione, diminutione, appellatione, suppositione, & aliis similibus: At hæc vocū sunt proprietates, & ad eas, vel solum vel certe præcipuè attinet: An nō voces cum sunt vniuersales restringuntur, cum contractiones, ampliuntur: cumque indifferentes, appellant, supponuntve. Quinimo iuxta multos aduersariorum hæc proprietates ad solas voces spectant; sic enim

enim ij suppositionem definiunt, *suppositio & substitutio signi sensibilis loco conceptus mentales*, &c. Aliarum etiam proprietatum definitio ab eis tradita voces indigitat. Item in dialectica de vniuocis, æquiuocis, analogis, & denominatiuis directè agitur, hæc autem vocibus constant, vt eorum ethymon indicat. Quod si quis, vt huic argumento videatur satisfacere, ad voces internas confugiat, quasi eæ etiam sint propriæ voces, adeoque vniuoca, æquiuoca, & cætera à vocibus externis abstrahant, is haud ægrè poterit ita conuinci: nam primo, quidquid sit de verbis internis, eorumque in ratione verbi proprietate, quis vnquam antiquus, & grauis author interiores conceptus propriæ voces esse dixit, aut existimauit? secundo vniuoca, & æquiuoca haud dubiè vocibus externis, & non solis internis constant, quis enim neget, hanc vocem, *homo*, esse vniuocam; & hanc, *cans*, esse æquiuocam, & vtrumque horum ad dialecticam attinere? tertio, illud nobis maximè fauet, quod multi Thomistæ, & eos præter alij nobis aduersarij æquiuocatione in mente negent, & in sola locutione externa agnoscant. Alio quoque argumento nostra assertio probari potest: nam dialectici omnes, etiam ij, quibuscum disputamus, cum Aristotele 1. de interpret. cap. 2. de nomine, verbo, & oratione ex instituto disputant: ibique definiunt nomen, *quæ est vox significatiua ad placitum, cuius nulla pars separata significat finitam, & recta*; aut *quæ est vox declinata per casus*; aut paulo aliter: prior autem definitio dialecticæ propria: nemo enim grammaticorum hætenus eam tradidit: posterior autem (si quod aliqui volunt ea dialectico amplectenda) dialecticæ cum grammatica communis est, vel certè ab illa non est aliena, adeoque ei propria, provt proprietates alienationi opponitur. Et quidem dialecticæ muneris esse disputationem de nomine, verbo, & oratione, & quibusuis vocibus significantibus verum, & falsum provt talibus, manifeste censet B. Thom. lib. 1. perihermenias lect. 2. *quia logica ordinatur ad cognitionem de rebus sumendam, significatio vocum, quæ est immediata ipsis conceptionibus intellectus pertinet ad principalem considerationem ipsius*. Infra etiam id ipsum censuisse Aristotelem docet supra dixerat determinandum esse de nomine, & verbo, & aliis prædictis hæc autem sunt voces significatiuæ.

Summa totius nostræ rationis est hæc: quæ hætenus recensuimus, voces externæ, & propriæ sunt: at verè, ac legitimè ad Dialecticam attinent; nam si consulas de eis grammaticum, si rhetorem, erunt vtrique linea alba (quod aiunt) in lapide albo: nec crediderim altervtri verti posse vitio, aut inscitie propriæ facultatis, quod nesciat, quid sit terminus, quid suppositio, quid reliqua superius enumerata. Item nisi ad dialecticam propriè, & legitimè ea spectant, sed omnino aliena sunt, quorsum illis Dialecticam totam replent Arist. B. Thom. Scotus, omnesque dialectici, hique etiam quibuscum ceruimus? quid reuulsis Dialecticæ limitibus in aliarum facultatum possessiones irrumpunt, & quæ alterius possessionis sunt, tamen ex professo tractant, atque retractant: Quod si hoc incredibile est, illud certè vel vt indubitatum credi debet, voces esse proprium dialecticæ obiectum, hoc saltem sensu, vt alienum non sit. Insuper idcirco genus, species, definitio, diuisio mentalis, & alia eiusmodi ad dialecticam velut obiectum eius proprium pertinet, quoniam earum notitia apprimè necessaria est ad finem dialecticæ, nempe veritatis assecutionem, & errorum depulsionem: At vocum earum, quas nuper enume-

rauimus ad eum etiam finem vtillis est, & necessaria; etenim si quis nesciat suppositionem, & appellationem vocum, sæpe sapius fallitur, & fallas enunciationes, verasque iuxta habebit, aliaque pro aliis admittet: Plurima exempla his similia tute obuia inueneris. Ad hoc, quæ de actibus intellectus à dialectico differunt eo etiam nomine ad dialecticam propriè attinent, quoniam ad possessionem, & perfectam assecutionem subiecti sui conducunt, siue hoc abieus sine nempe veritate indistinctum sit, siue ab eâ distinguatur, & sit argumentatio v.g. siue quidpiam aliud. Sed vocum plurimarum notitia confert ad assecutionem subiecti, siue obiecti attributionis dialecticæ: Demus enim illud esse argumentationem etiam mentalem, quæ est quidem argumentationis vocalis cum mentali cognatio, altera profecto sine alterâ rectè cognita, & penetrata nec cognosci, nec effici poterit.

ASSERTIO II. nostra sit: voces esse obiectum formale dialecticæ. Ea enim per se, & formaliter respicit obiectum suum proprium, haud aliter, ac quauis alia scientia: voces autem sunt obiectum proprium dialecticæ, ergo & formale. Deinde, vt rem exemplo explanem, idcirco v. g. qualitates primæ, caliditas scilicet, frigiditas, & cætera sunt obiectum formale physice, quia eius sunt proprium, & genitum obiectum alioqui profecto ab eâ formaliter non respiciendæ: fieri ergo nequit, vt voces propriè, & non formaliter dialecticæ obiectantur. Tertio non aliter Patres, ac Philosophi initio à nobis laudati dicunt, Logicam magnâ sui parte esse de vocibus, ac dici consuevit physicam esse de rebus sensibilibus, & metaphysicam de insensibilibus, ac immaterialibus: quemadmodum ergo res sensibiles sunt obiectum formale Physicæ, & res insensibiles Metaphysicæ: ita similiter voces erunt obiectum formale dialecticæ, si cuius momenti est multiplex auctoritas à nobis adducta. Vltius quarto: obiectum præmissarum est formale, & quod propter se respicitur; Dialectica autem multas præmissas circa voces habet, veluti cum ita ratiocinatur: definitio vocalis est oratio externa explicans naturam rei, sed quod constat genere & differentiâ vocali est oratio externa, explicans naturam rei, ergo etiam est definitio vocalis, & è conuerso: similes autem præmissas circa voces, similes etiam conclusiones, innumeras habet dialectica. Postremo quamuis obiectum præmissarum duntaxat sit obiectum formale exequutionis ordine, & spectata ipsorum intellectuum natura, nihilominus obiectum conclusionis est formale intentionis ordine, & attento voluntatis nostræ motu; Idcirco enim præmissas eligimus, vt per eas concludamus, siue aliquid concludendo assequamur: Dialectica autem habet, vt dictum est, per plures conclusiones circa voces, & earum artificiosam dispositionem. Hinc etiam liquet, voces esse obiectum materiale Dialecticæ intentionis ordine, si per præmissas eas attingat, sin autem per conclusiones suas, exequutionis ordine: Quo etenim pacto non sunt obiectum formale, eodem rationem obiecti materialis suo sibi iure vendicant.

ASSERTIO III. & postrema sit, voces esse obiectum duntaxat parziale, & inadequatum Dialecticæ: huius assertionis probationem totam in sequentia capita percellor: iis enim clarebit, quatenus præterquam voces, res etiam, & conceptus, & concreta intentionalia, siue denominationes subiecti, prædicari, generis &c. Dialecticæ formaliter, ac propriè obiectantur.

CAPVT II.

*Difficultates aduersus doctrinam superiorem
reselluntur.*

7 **A**duersus primam, & secundam assertionem nostram sunt plerique Thomistae, cum Caiet. & Soto: sunt etiam multi Scotistae: Item P. Hurt. d. 1. log. à §. 27. P. Rodericus d. 2. log. l. 3. P. Amicus tractat. 1. ergo §. dubit. 2. P. Compton. disp. 3. log. sect. 1. & 2. Hi omnes negant voces esse obiectum proprium, aut formale Dialecticae etiam inadaequatum, & parziale: eorum autem opinio huiusce potest argumentis robotari. Si Dialectica haberet pro obiecto formali, & proprio voces, maxime, quia ad dispositionem artificiosam vocum, siue, quod eodem recidit, ad vocaliter definiendum, diuidendum, enunciandum, & argumentandum dirigeret, atque instrueret: at directiua esse potest ad dispositionem artificiosam vocalem supradictam, ministerio, & iunamine solius Grammaticae, absque eo quod ipsa voces velut obiectum formale, & proprium respiciat, eas igitur ita non respicit. Maior probatur, nam ex propter logica attingit velut obiectum formale, & proprium actus intellectus, quoniam ad dispositionem artificiosam mentalem, videlicet mentalem definitionem, diuisionem, & argumentationem intellectum instruit, & dirigit: Item non alia de causa scientia moralis habet loco obiecti formalis, & proprii actus voluntatis, nisi quia ad eorum rectitudinem, & honestatem dirigit, ac veluti manu ducit. Minor argumenti videtur perspicua: hoc enim ipso, quod quis cognoscat has voces *homo est animal rationale* significare hominem verè esse animal rationale, siue (quod iuxta est) definitionem hominis, sciet utique vocaliter hominem definire; At earum vocum significationem non per dialecticam, sed per grammaticam dignoscit; quid enim vnaquaeque vox latina significet, & an hominem, vel equum, animal rationale, vel irrationale, Grammaticorum proprium esse, nemo non fateatur. Quin igitur dialectica ipsa, sed sola grammatica voces, earumque significationem intueatur, ad vocaliter definiendum, aut argumentandum quibus instrui poterit.

8 Verum nihil erit hoc argumento sublestitius, modo distinguatur duplex vocum significatio, altera grammaticalis, altera dialectica: significatio grammaticalis est illa, qua aliquae voces hominem v. g. esse animal rationale significant: significatio dialectica est, qua eademmet voces definitionem hominis significant, hoc ipso, quod hominem esse animal rationale exprimant: Prior significatio est obiectum formale, & proprium grammaticae; Ceterum posterior significatio soli dialecticae formaliter & proprie obicitur. Quocirca, cum nequeat quis instrui ad vocaliter definiendum hominem, quin sciat voces aliquas significare, & exprimere internam, & obiectiuam definitionem hominis, talem autem significationem, nisi per logicam docentem, videntemve non calleat, profecto nullus dirigi, & informari poterit ad vocaliter definiendum vi grammaticae, & dialecticae, quin haec voces formaliter respiciat: unde permixta maiori propositione argumenti, eius minor est neganda; minoris verò probatio idcirco nullius est momenti, quod non distinguat praedictam duplicem significationem vocum, sed perinde esse putet voces aliquas significare hominem esse animal rationale, ac eandem

significare definitionem hominis; quantum tamen intersit inter eas significationes, experimento ipso liquet, grammaticus enim audiens has voces latinas, *homo est animal rationale*, eas significare hominem reuera esse animal rationale illico intelliget, ceterum, an tales voces eo ipso significant definitionem hominis, id omnino ignorabit, nec ullam eius rationem reddere poterit: altera igitur earum significationum est diuersa ab altera, siquidem vna comprehendendi potest, altera latente: adeoque grammatica non attinget necessaria ratione vtramque, sicuti in argumento assumitur, sed vnam ipsa, & aliam dialectica: haec igitur sine consideratione vocum directiua esse nequit ad earum artificiosam dispositionem, vt diximus. Confirmatur, & explicatur: In Sacramento confessionis, haec verba, *ego te absoluo à peccatis tuis*, quae, vt definitum est in Concilio Florentino, sunt eius forma, duplicem habent significationem, alteram proficiscentem à sola hominum institutione, per quam significatur absolutio peccatorum, non tamen fit: prouenientem à sola institutione Christi, quae peccatorum munditiam significat, & praestat: Harum autem significationum altera ad grammaticam, altera vero ad fidem, & theologiam attinet. Similiter ergo in praesentiarum, &c.

9 Secundum argumentum contra duas priores assertiones nostras sic se habet. Si quis actus dialecticae voces formaliter & proprie attingeret, praesertim hic, aut alius similis; *terminus vocalis est extremum propositionis vocalis*: Sed hic actus non est purè dialecticus; dialectica igitur per actus sibi proprios non attingit formaliter voces: adeoque haec eius non sunt obiectum formale, & proprium. Maior est nostra: minor suadetur: Actus ille ex principiis dialecticis, & grammaticis infertur, nec igitur grammaticus, nec dialecticus est, sed mixti generis, non secus, ac conclusio deducta ex duobus praemissis, quarum altera sit actus fidei, & altera actus scientiae, nec est actus fidei, nec actus scientiae naturalis, sed potius actus mixtus, siue conclusio theologica. Antecedens proximi enthymematis probatur: Ex his duobus actibus *terminus mentalis est extremum propositionis mentalis, sed terminus vocalis est qui significat terminum mentalem, siue terminum absolute dictum, & simpliciter sumptum*, ex his, inquam, infertur tertius ille: ergo *terminus vocalis est qui significat extremum propositionis mentalis, siue, quod aequiualeat, est extremum propositionis vocalis*: Haec enim duo in idem recidunt, significare nimirum extremum propositionis mentalis, & vocem ita significatiuam esse extremum propositionis vocalis: Tum sic: prior horum duorum actuum est purè dialecticus, vt aperte constat, posterior autem est purè grammaticus, & non dialecticus; vti enim absque dialectica cuius exploratum est, hominem scriptum esse scripturam hominis representatiuam, & hominem pictum esse picturam hominis, & hominem vocalem esse vocem hominis significatiuam, ita nemo erit quantumlibet dialecticae ignarus, qui ignoret tamen terminum vocalem esse qui significet, id, quod re ipsa, & in mente terminus est, siue esse vocem termini mentalis & simpliciter sumpti significatiuam: actus igitur, per quem hoc cognoscitur mere grammaticus est: adeoque actus ille initio huius numeri positus deducitur ex duobus, quorum alter duntaxat dialecticus, & alter grammaticus sit, quod erat probandum.

10 Multa dicuntur in hoc argumento satis incerta, atque dubiosa: Quod enim conclusio theologica non sit

fit verè, ac propriè scientia more alterius præmissæ, unde efficitur, adeo constans non est inter Theologos, quorum plures id negant, vt refert P. Vasquez tom. 1. in 1. p. quest. 1. art. 2. disput. 4. per totam: Item illud non constat hunc actum, *terminus vocalis*, est extremum propositionis vocalis, deduci, & concludi ex duplici præmissa, altera dialectica, & altera grammatica: Hæc namque præmissa *terminus vocalis est qui significat terminum mentalem*, quæ quidem grāmāticalis supponitur, fortassis eiusmodi non est, sed potius dialectica: Quotus enim quisque grāmāticus, tametsi eius facultatis probè gnarus sit, interrogatus tamen de natura termini vocalis respondebit, scietve, eum esse, qui significat terminum mentalem, siue terminum simpliciter sumptum: Hoc igitur scire forsitan solius dialectici est, licet etenim sine præsidio dialecticæ facultatis dignosci possit, & comprehendere hominem pictum, scriptum, aut vocalem esse picturam, scripturam aut vocem hominis representationem, alia tamen est ratio *termini vocalis*: Cum enim huiusmodi vocula complexa duntaxat visitata sit inter dialecticos horum tantum erit proprium, quod ea significet, & an sit signum termini mentalis perceptum, & exploratum habere: occasione etiam horum duorum, quæ in dubium reuocauimus, alia in argumento contrario intermiscetur, censuram merentia, quibus tamen omisissis dicimus, tametsi actus hic: *terminus vocalis est extremum propositionis vocalis* ex vna præmissa dialectica, & altera grammatica inferatur, eum tamen verè, & merè dialecticum esse posse, & debere: sicut enim conclusio theologica infertur etiam ex principiis euidentibus aliarum scientiarum naturalium, & tamen eiusmodi conclusio non est vllo modo scientiæ naturalis, sicut altera præmissa, ex qua infertur, sed Theologiæ, & alterius speciei, ita etiam prædictus actus tametsi deriuetur ex præmissa aliqua grammatica, non propterea grammaticalis vllatenus erit: exemplum ergo conclusionis theologice ab aduersariis adductum tametsi verum sit, eis tamen parum, aut nihil fauet. Confirmatur & declaratur: conclusiones propriè vniuscuiusque scientiæ deducuntur ex principiis aliarum, quæ est omnium subalternatio inferius explicanda, v.g. conclusiones physice ex principiis metaphysicis, & metaphysicæ ex principiis physicis & ex vtriusque conclusiones dialecticæ, & è conuerso: Nihilominus conclusio physica, etsi deducta ex aliquo principio non physico, purè tamen ac propriè physica est, & similiter conclusio metaphysica, & cuiusvis scientiæ quamquam ex alieno principio collecta, sui tamen iuris, ac facultatis manet, quamuis ergo supradictus actus, nempe terminus vocalis est extremum propositionis vocalis, originem trahat ex aliqua præmissa grammatica, non propterea quadantenus grammaticalis, sed potius purè dialecticus erit.

At quæres, cur conclusio theologica ex præmissa fidei, & præmissa scientifica originem ducens, nec est actus fidei, nec actus scientiæ, neutriusque præmissæ naturam omnino imitatur, præfatus verò actus, quo de agimus, alteram præmissam amulat, & more illius dialecticus euadit, non autem grammaticus instar alterius: præsertim cum si alterutrum debet sequi, magis sit, vt debiliorem, peioremque sequatur, adeoque eam, quæ propria est grammaticæ: denominatio enim, & conclusio sequitur debiliorem partem, vt est in veteri paremia. Responso est in promptu: namque conclusio theologica non deducitur solum ex præmissis

P. R. Lyncei Philosophia Tom. I.

euidentibus, & naturaliter notis, ac exploratis, sicut ad scientiam propriè sumptam oportet: nec etiam innititur proximè diuino testimonio, vt ad fidem requiritur, sed ipsi articulo fidei, quem credimus. Vnde eiusmodi conclusio, nec fidei, nec scientiæ censi debet, vt explicat P. Vasquez vbi supra disp. 5. c. 3. n. 5. Cæterum ne actus ille, de quo disputamus sit verè, ac propriè dialecticus more alterius præmissæ, nihil est, quod prohibeat: cedo enim, quale illud sit? Hæc quidem ratio sufficiens est, ne talis actus in tertiam quandam speciem à præmissis suis distinctam euadat, sicuti euadit conclusio theologica: Cur autem vnam potius, quam alteram, & cur debiliorem præmissam, scilicet grammaticalem non sequatur, vltiorem postulat explicationem: Dicendum breuiter, propterea talem actum non sequi debiliorem partem, nec grammaticalem euadere, sed potius dialecticum, quia ad finem dialecticæ, non vero grammaticæ confert: quid enim grammatici interest scire, quod terminus vocalis sit extremum propositionis vocalis, dialectici tamen id plurimum refert: ita enim scit, quid sit materia propositionis vocalis, ad eamque assequendam, & efficiendam expeditior reditur. Quod autem dici consuevit denominationem, & conclusionem sequi debiliorem partem, id, vt plurimum verum est, haud tamen semper, vt vel exemplo ab aduersariis adducto claret: conclusio namque theologica ex præmissa naturali, & alia supernaturali deducta, non naturalis instar debilioris præmissæ, sed supernaturalis ad modum præstantioris euadit.

Tertium aduersus nos argumentum, & confirmatio superioris sit: hic actus *definitio est actus vitalis constans genere, & differentia vitali*, non est pure dialecticus, sed partim dialecticus, & partim animasticus: tum quia ex vtriusque scientiæ principiis deductus: tum etiam quia æquiualeat his duobus actibus *definitio est actus vitalis, definitio constat genere, & differentia*, quorum alter dialecticus, alter animasticus est: tum demum, quia si alterutrum tantum affirmaret, esset alterutrum duntaxat scientiæ, igitur cum affirmet vtrumque, vtriusque censendus; tunc vltra: actus ille non est pure dialecticus, similiter ergo hic actus, definitio vocalis constat genere, & differentia vocali, non erit pure dialecticus, adeoque nullas voces formaliter attingens ad dialecticam præcise attingebit; consequentia est in propatulo; siquidem differentia vocalis plus definitioni in comuni superaddit, quam vitalitas, cum altera tantum ratione, altera realiter ab eâ distinguatur: quare si vitalitas definitionem contrahens eam à dialectica propriè, & pure sumpta ablegat, id potiori iure de vocalitate dicendum. Solutio superioris argumenti, huius etiam difficultatem eleuat: namque hic actus *definitio est actus vitalis constans genere, & differentia vitali*, propterea non est pure dialecticus, sed partim animasticus, quatenus nimirum definitionis vitalitatem attingit, quia eatenus ad finem dialecticæ neutiquam confert, vt enim dialectus definiat, ac naturam rei assequatur, quid eius interest scire, an, aut qua ratione definitio est vitalis. Cæterum hic actus *definitio vocalis constat genere, & differentia vocali* ad finem dialecticæ magnopere conducit, scilicet ad veritatis assecutionem, & ad naturas rerum mediante definitione vocali discendas, docendasque, cum non nisi vorum ministerio discamus, & doceamus. Quapropter talis actus, non solum quatenus definitionem, sed etiam quatenus vocalitatem attingit omnino dialecticus est: Quod autem vocalitas à definitione in comuni realiter distinguatur, & fal-

C sum

sum est, cum non ab illa, sed à definitione interna ita distincta sit, & etiam abs re, cum in praesentiarum non tam distinctio, quam conducentia ad finem dialecticæ attendenda sit, magis autem vocalitas, quam vitalitas definitionis ad logicæ scopum conferat.

13 Quartum argumentum aduersus duas primas assertiones capitis præcedentis. Dialectica est scientia rationalis, eamque ita appellant multi, quos citauimus cap. super. nec non etiam Scotus initio prædic. & D. Thom. initio periherm. Quidquid autem de eo vocabulo sit, de re per illud significata inter omnes constat: idcirco autem dialectica rationalis est, & dicitur, quoniam de solis actibus intellectus, siue rationis est: voces igitur non sunt eius obiectum formale, & proprium, etiam partiale. Verum respondeo, dialecticam dici, & esse rationalem, propter id, quod in rationis actus, & veritatem in eis primario relucens, veluti in finem sponte sua destinetur, adeoque præcipuos actus suos in rationis, seu mentis internum opus intendat. Cum hoc tamen coheret, quod per aliquos actus suos etiam voces attingat, in eisque non ornatum nec syntaxim, sed artificiosam dispositionem logicam consideret, ac proinde eas velut obiectum proprium ac formale respiciat: aliud enim est esse obiectum formale, aliud esse finem vltimum, præsertim extrinsecum, ut tractatu præc. attigimus. Porro instatur argumentum, tum in scientia morali, quæ quamuis ita nominetur, tamen non est de solis moribus, & affectibus nostræ voluntatis, sed etiam de vocibus externis prout videlicet earum vsus rationi consonus est, & rectum mentis habitum aut parit, aut consequitur: tum etiã in Theologia, quæ etsi ita vocetur, & sit scientia de Deo, ac proinde perfectissimè realis, tamen quoad aliquos actus suos, est de vocibus externis, nempe verbis sacramentorum, & verbis scripturæ, ac fidei, idque propriè, & formaliter. Rursus secundo respondeo, etiam si dialectica dicatur scientia rationalis, propterea, quod sit de solis rationis actibus, eam nihilominus esse posse de vocibus propriè, & formaliter, quoniam ratio alia est interna, alia externa, & à vocibus indistincta, teste Damasc. lib. 2. fidei c. 21. *ratio diducitur in internam, & enuntiatam, prolataque. Est autem interna ratio, motio animæ in cogitatione, consultatioque intellectu, sine ulla enuntiatione: prolata vero ratio in voce, & iis, quæ differunt, operationem habet: id est per linguam & os prolata oratio est.* Hactenus ille.

14 Quintum aduersus nos argumentum. Ita se habet logica respectu vocum, quemadmodum Mathematica respectu sphaeræ lignæ, & Medicina contemplatione hominis anatomici: sicut enim mathematicos professor, quia nequit sphaeram cælestem communis videre aut attingere, vitur sphaera lignæ, quæ illam sibi, & aliis declarat, & medicus propter similem indigentiam vitur homine anatomico, ita dialecticus quoniam res, & conceptus interiores immediate, ut aiunt, in lucem proferre nequit, eorum loco substituit voces, iisque vitur. Quæ igitur ratio-
ne sphaera lignæ non est obiectum formale, & proprium Mathematicæ, aut homo anatomicus Medicinæ, eadem profectò voces non erunt obiectum proprium ac formale dialecticæ, sed solius græmaticæ, aut rhetoricæ, aut Poeticæ. Respondeo sphaeram lignæ etiam esse obiectum formale, ac proprium partiale tamen, & minus principale mathematicæ facultatis, quoad eam eius partem, quæ astrologia nuncupatur; quidni vero: cum per aliquos actus suos eam formaliter, ac vere attingat, ut ubi eam dicit esse

corpus solidum, ligneum, ex cuius medio puncto omnes lineæ ad extrema ductæ, sunt æquales: item eam in vndecim sphaeras ligneas diuisam esse oportere, duodecim signa lignea instar cælestium continere, & multa alia similia quæ ad astrologiæ scientiam perfectè assequendam haud parum momenti habet.

15 Sextum aduersus nos argumentum: Non magis voces sunt signa, & imagines conceptuum, quibus substituuntur, quam conceptus rerum, quibus subrogantur: scientia autem, quæ agit de rebus, Physica v.g. non habet pro obiecto formali, ac proprio etiam inadæquato conceptus; hi enim ad scientiam animalem, aut ad dialecticam alia, atque alia ratione spectant, non tamen ad Physicam rebus tantum corporis intentam. Pari ergo ratione scientia, quæ est de conceptibus, eorumque artificiosa, & logica dispositione, non erit de vocibus veluti obiecto proprio, & formali. Quæ utrinque disparitas? Magna certè: namque vocum externarum artificiosa, ac multiplex dispositio ad finem dialecticæ assequendum, veritatèq; discendâ docendâque, maximopere conducit, ut sepe ostensum manet: nil ergo mirum, si dialecticæ propriè & formaliter obiciantur voces, quantumlibet signa tantum conceptuum, de quibus est potissimum dialectica facultas. Caterum ad perfectam notitiam, & comprehensionem rerum, parum, aut nihil attinet scire, quænam sit natura conceptuum, quibus significantur. Etsi enim in cognitiones meas non reflectam, in cognitiones, inquam, quibus compositionem ignis v.g. indago, haud propterea deerit mihi aliquid eorum, quæ ad eiusmodi compositionem perfectè assequendam vtilia, aut necessaria sunt; id, quod ipsum argumentum supponit, alias nullius momenti futurum. Quamobrem non est, quod scientiæ de rebus earum conceptus propriè, & formaliter obiciantur. Adicio, scientiæ de rebus, quæ illacunque sit, conceptus etiam quadantenus obici: scientia enim realis Physica v.g. in vestibulo suo, discit, quid ipsa sit? an scientia? an speculatiua, vel practica? in quod obiectum feratur? semetipsam ergo, adeoque conceptus considerat; longe tamen aliter, multoque parcius, quam Dialectica voces, ut hæc solutio cum priore cohereat.

16 Septimū aduersus nostram sententiā argumentum sic se habet: Quemadmodum Logica, alia est mentalis, alia vocalis, ita similiter Physica, Metaphysica, Mathematica, Iurisprudentia, & quævis alia disciplina, alia est mentalis, alia vocalis. At huiusmodi scientiæ non curant de vocibus, easque velut obiectum proprium, & formale sibi non vendicant. Similiter ergo voces erunt extra curam, & considerationem Dialecticæ, quantumcunque ea non solum mentalis, sed etiam vocalis sit, ac dicatur. Quocirca sicut Physica vocalis v.g. talis vocatur, non, quod voces consideret, sed, quod sit ipsa vocum series, & collectio, quibus scientia de solis rebus sensibilibus exprimitur, ita similiter Logica vocalis non erit scientia, aut Logica quædam de vocibus, sed potius voces ipsæ, quibus scientia de solis conceptibus, ac vera Logica significatur, exteriorque proferitur. Largior in primis argumento, Physicam v.g. aut Metaphysicam vocalem ita dici, quia vocibus exprimitur, non verò quia voces exprimit, & considerat. Quod tamen vtroque nomine Dialectica dicatur vocalis, rationes supra c. præ. propositæ satis persuadent: Respondeo 2. multo quidem verisimilius mihi videri physicam, metaphysicam, omnemque scientiam realem esse quadantenus de vocibus. Omnis enim facultas habet voces quasdam proprias, & sibi tantum

tantum familiares: harum autem explicatio non, nisi ad ipsam propriè, ac formaliter pertinet. Quod luculenter expressum habemus in Gorgia Platonis, in hac verba valde notanda; *nonne Medicina, de qua modo dicebamus, efficit, ut curationem agrotantium, & intelligere, & differere etiam de ea queamus? & Medicina igitur, ut apparet, circa sermones versatur, eos vide qui ad morbos spectant: Nonne Gymnastica circa sermones est de bona, malave corporis habitudine: Atqui & alia artes, ô Gorgia, eadem ratione se habent: Qualibet enim earum versatur, circa sermones eos, qui ea de re habentur, in qua ipsa occupari solet.*

17

Octava ratio contra duas primas assertiones nostras ita instaurari solet: si logica respiceret voces, nostra logica esset diuersa à logica Aristotelica, pro diuersitate idiomatis, quo vtraque est tradita; quo pacto grammatica multiplex est & varia pro varietate idiomatum, nimirum, quia voces respicit. Consequens est falsum, & quod nullus Peripateticorum admittat, quando omnes non aliam logicam, quam Aristoteleam se docere profitentur. Confirmatur, & declaratur: propterea sunt diuersa idiomata apud diuersas gentes, sunt etiam apud eas, diuersæ specie voces: quis enim neget, hanc vocem latinam, *homo*, & hanc græcam *antropos* plus differre, quam duos homines, esseque inter se reuera dissimiles, tamen similes, eandemque significationem habere? si ergo voces sunt obiectum proprium, & formale Dialecticæ, innumeræ erunt Dialecticæ, sicut sunt innumeræ nationes, & linguæ: variato enim obiecto formali Dialecticæ, hæc nequit non variari; cuiuslibet autem gentis Dialectica respicit formaliter voces eius gentis proprias, diuersasque à vocibus cuiusvis alterius: respicit ergo obiectum formale diuersum ab eo, quod aliarum gentium Dialectica intuetur.

18

Verum, etsi nostra Dialectica diuersa sit penes obiectum partiale ab Aristotelica; Item, etsi propterea sunt innumeræ linguæ, sint etiam innumeræ logicæ vocales, & minus principales, quid inde? Quod enim nostra logica cum Aristotelica vna dicatur, id intelligendum est quoad obiectum attributionis, & præcipua attributa. Rursus quod apud tot gentes vna tantum sit logica, id etiam accipiendum est, non de logica vocali, sed de mentali quæ circa actus intellectus omnibus communes versatur, ad eorumque veritatem destinatur.

Præterea secundò, qui modos, adeoque conceptus vnius hominis diuersos specie logica censent ab aliis, qui alteri cuius insunt, hi quidem parum erunt solliciti de vnitatem logicæ nostræ, & Aristotelicæ; vnius gentis, & alterius. Vltèrius tertio qui in vno, eodemque homine tot logicas multiplicat, quot in ipsa logica habitus partiales agnoscunt, hi etiam nihil pensi habebunt, si in diuersarum gentium hominibus diuersæ logicæ vocales, partialesque reperiuntur. Postremò, in hac voce, *homo* (cæterarum autem par est ratio) distingui quidem potest, ac debet eius entitas materialis, ac particularis, per certos, ac destinatos casus inflexa, destinatis etiam elementis constans, aliisque eiuscemodi indiuiduationibus affecta, porro etiam ratio communis vocis ex instituto significans speciem, definitum, vniuersale, aut quidpiam simile. Hæc posterior ratio est eiusdem speciei, omninoque vna inter quasunque gentes, quibus ille cumque, & quantumvis diuersis idiomatis vtantur, & hominem, aliàsque res expriment: ea autem sola consideratur à logica, eiusque obiectum formale est, haud ergo logica penes obiectum formale diuersa erit apud diuersas gentes, aut apud innumeras infinites multiplex. Illa verò prior, ac particularis ratio apud va-

R.P. Lyncei Philosophia. Tom. I.

rias nationes variat, vt dixi, tum elementis, seu literis, tum etiam prolatione, ac tono. Quæ orientales sunt, teste Chassanæo in catalogo gloriæ mundi duodecima parte, consideratione vigesima secunda, in gutture verba collidunt, sicut, Hebræi, & Syri; quæ mediterraneæ sunt, sermones proferunt in palato veluti Græci, & Asiatici: Occidentales verò in dentibus verba frangunt, sicut Hispani, & Itali: Septentrionales verba faciunt, in pectore, vt Germani, & eis finitimi. Hinc etiam vulgò dicitur eodem Chassanæo teste Itali caprisant, Alemanni vlulant, Galli cantant, & Angli iubilant: Cæterum tota hæc diuersitas materialis vocum, & prolationum præter Dialecticam est, eique formaliter non obicitur: Proinde necesse non est, vt quemadmodum olim linguæ præ numero & multiplicitate confusæ sunt, ita etiam Dialectica nostra in infinitam quandam confusionem ac numerositatem abeat.

19

Postremæ assertioni nostræ, qua statuimus voces non esse obiectum vnicum, & adequatum Dialecticæ, nisi fortassis Aureolum supra citatum refragari video neminem alium antiquorum. Quamvis enim Ochamus Gabriel, Gregor. & reliqui nominales ei credantur aduersari, vt refert P. Hurt disput. 1. logicæ, sect. 3. cæterum luce clarius est, illos à reliquis hac in re nequitiam dissentire. Censent enim, vniuersalia, quæ iuxta ipsos, & omnes sunt obiecta formalia Dialecticæ, non tantum in vocibus, sed multo maxime in conceptibus internis sita esse. Ita Gabriel (vt alios breuitatis ergo omittam) in primum dist. 2. quæst. 8. prope finem: *videtur secunda opinio probabilior, quod vniuersale est conceptus mentis, id est actus cognoscendi, qui est vera qualitas in anima, & res singularis, significans vniuersè plura singularia æquè primo negatiuè naturaliter proprie; quorum singularium est naturalis similitudo non in existendo, sed in representando: propter quod dici potest fictum, similitudo, imago, vel pictura rei etiam obiectum cognitum, sed non in seipso, sed in alio conceptu reflexo. Est etiam vniuersale vox, vel scriptum, aut quodcumque aliud signum ex institutione vel voluntario vsu significans plura singularia vniuersè, & statim addit, & secundum hunc modum omnia faciliter possunt solui, & intelligi, quam opinionem insequentibus prosequi propono, sicut & Doctor (puta Ochamus) quodlibeto. 3. quæst. 2. eam acceptat. Qui ergo dicunt iuxta hos authores, cuncta, de quibus disseritur in Dialectica nomina solum, & voces esse eosque propterea Nominalium appellationem iure subiisse, non leuem eis calumniam irrogant.*

20

Enimverò alij aliis de causis meritò eos ita appellatos, ac notatos censent: nimirum, quia familiare ipsis est, varias & peregrinas nominum significationes comminisci; vt sic quamvis difficultatem propositam effugiant, eamque aliquatenus explicent: Hinc sequi aiunt eos à cæteris multoties dissidere, non rebus, sed solis verbis, & signis à se pro libito adinuentis: Quocirca eos communem aliorum Philosophiam ac Theologiam inuitatis nominum velaminibus rectam, haud raro suffurari, eamque veluti nouam, ac propriam vendicare; vt in Okamo, & asseclis reuixisse, credas Zenonem, & antiquos Stoicos, de quibus Cicero lib. 3. de finibus ex omnibus Philosophis Stoici plurima nominauerunt: Zeno quoque eorum princeps non tam rerum inuentor fuit, quam nonorum verborum. De iisdem etiam idem Cicero lib. 5. de finibus Stoici restant, hi quidem non vnum aliquod, aut alterum à nobis sed totam ad se nostram philosophiam transferunt: atque vt reliqui fures earum rerum, quis ceperrunt signa commutant, sic illi vt nostris sententiis, vt suis viceren-

C 2

147

tur nomina tanquam verum notas mutauerunt. Hos autem Nominales, nouo que Stoicos si quando à cæteris re dissentiant parum vrgeri posse testimoniis Aristotelis, vel PP. aut Scripturæ, vtpote quæ statim eludunt, ac finitè interpretantur cõfictis more suo variis nominum significationibus; Quin etiam, quod olim reprehendebat Clemens Alex. lib. 7. Strom. eligentes ea, quæ dicta sunt ambigua tradunt ad proprias opiniones, paucas voces passim carpentes non id considerantes, quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione videntes. Nam in omnibus fere dictis, quæ adducunt, inueniunt ipsos sola nomina attendentes, vt qui mutent significata, neque quemadmodum dicantur, cognoscant, neque iis, quas afferunt allegationibus, ita vt earum natura postulat vtantur. Veritas autem non inuenitur in eo quod transferant significata, sic enim omnem conuenientiam veram veritatem. Quos à priori censura vendicauit, vti nam ab hac posteriori, quæ grauior est, omnino vindicare possem: hanc autem prouinciam difficilem video, adeoque fateor, quod etiam in confesso habet P. Vafquez tom. 1. in 1. part. quæst. 12. art. 8. d. 5. cap. 3. initio, eos haud raro nominibus ita abuti, vt vel noua obtundant, vel antiqua ad nouos, & inusitados sensus detorqueant. Verum ne hic abusus in eis perpetuus est, adeo frequens, vt aliqui calumniandi studio vulgant; & quantus quantus sit, eum propter, tam acerbe habendi non sunt, vtpote quia alias in scriptis suis summam claritatem, & subtilitatem attendunt.

20 Ne tamen obliuiscamur ad metam tendere, longè ex pariemur equis, videamus an quàm autoritate, tam etiam ratione solida destituta sit eorum opinio, qui tertiæ assertioni nostræ dissentiant, & in solis vocibus dialecticum occupari existimant. Obiicitur primo, logicam dici à logo: logos autem græcis id est quod latinis sermo, siue verborum series quædam, atque contextus; Logica ergo à verbis siue vocibus dicitur, adeoque de eis solis est: sed in primis logica dicitur præcipuè non à logo, siue sermone vocali, & externo, sed à sermone mentali, vt docent Isidorus lib. 2. etymolog. c. 22. Thom. initio Perihermen. & post. Scotus init. prædicab. Auerfa qu. 1. log. ser. 1. paulò ante medium, Hurtadus dist. 1. log. serm. 3. Quanquam etiam à sermone externo logica dicetur non solum secundario, quod non diffitemur, sed etiam primario, non tamen propterea ea de solis verbis, seu vocibus externis esse deberet; namque, vt superius exposuimus latius, Theologia quæ de solo Deo non est, à Deo tamen nomenclaturam suam habet: & scientia moralis, etsi non de solis moribus sit, sed multa etiam de obiecto morum, & affectuum nostrorum tractet, tamen à moribus appellationem accipit.

21 Obiici etiam solet. Quidquid dialectici negotij est, reducit vel ad prædicabilia; & hæc sunt voces, vnde opus Porphyrij de prædicabilibus eiusque Isagogæ, vulgò dici solet tractatus de quinque vocibus, vt videre est apud Sotum initio prædicabiliũ & alios: vel ad prædicamenta; & hæc non sunt obiectum formale logicæ, nisi prout subsunt vocibus, & per eas exprimentur: quare tractatus Aristotelæus de prædicam. incipit ab vniuocis, & æquiuiocis: prædicamenta autem esse obiectum formale dialecticæ duntaxat prout subiacent vocibus, est has potius, quam illa dialecticæ formaliter obiici: vel ad nomen, verbum, orationem, & reliqua signa, de quibus in lib. Periherm. & huiusmodi voces quidem esse certum: vel ad modum sciendi, & definitionem, diuisionem, argumentationem, in quas dissecatur, de quibus tum in lib. Periherm. tum etiam in lib.

de prior. ac post. resolutione; hæc autem omnia nil nisi voces esse exploratum: modus enim sciendi finitur oratio ignoti manifestatiua; oratio autem vocibus cohæret: definitio etiam, diuisiõ, argumentatio ita finiuntur, vt per orationem veluti per genus iuxta aliquos, iuxta alios verò per modum sciendi tanquam per genus explicentur, quod autem cunquæ rationem generis obtineat, eodem res redit. Porro hæc quæ recensuimus, & non alia ad dialecticam spectant; nihil ergo ad illam præterquam voces propriè ac formaliter attinet.

22 Verum hæc inductio ex Aureolo fermè desumpta parum habet momenti: prædicabilia enim de quibus agit dialectica non sunt voces, sed potissimum conceptus mentis: quod autem tractatus de iis institui solitus, ab aliquibus vocetur tractatus de quinque vocibus, vel abusus est, vel certè de vocibus internis, & fusè sumptis sermo est. Prædicamenta quoque non spectant ad dialecticam præcisè prout vocibus subsunt, sed vel secundum se, vel prout mentis actibus obijacent adeoque res ipsæ & non solæ voces sunt obiectum formale tractatus de prædicam. Qui quod inchoet ab vniuocis, & æquiuiocis parum refert, namque etiam physica v. g. incipit à semetipsa, suæque natura, & tendentia essentiali, eamque exactè discit; quis tamè hinc inferat, eam nisi de seipsa non esse, in aliudque obiectum formale neutiquam ferri? Nomina etiam & verba, ac signa non solum externa sed etiam interna, non abusu, sed propriè talia communiter agnoscunt Theologi, vbi de verbo diuino, & secunda persona triados differunt; ex hoc ergo non est, quod solæ voces ad dialecticam formaliter pertineant. Tandem oratio propriè dicta siue sermo, aut logos, non tantum in ore ac voce sed etiam in mente regeitur, vt censent præter alios ij authores, quos nuper laudauimus, cum de derivatione, siue ethymologicæ, atque causa, quam propter ita appellatur, sermo nobis esset. Quanquam ergo modus sciendi, & definitio, diuisiõ, & argumentatio, in quas dissecatur ita instituta sint, vt per orationem proximè, aut remotè explicentur ac definiantur: haud propterea dialectica de eis disceptans, solas in eis voces respiciet.

23 Obiici tertio ac postremo potest iuxta eos authores, quos cap. præcedenti longo censu retulimus, dialecticam, & rhetoricam duntaxat differre ex modo tendendi, non verò ex obiecto, sicut ergo rhetorica solas voces, sic etiam dialectica eas solas respicit, aliàs si hæc quidpiam aliud nempe res, aut conceptus internos, non verò illa intueretur, vtraque haud dubiè etiam penes obiectum inuicem dissideret. Sed occurrendum; supradictos authores aut duntaxat obiectum inadæquatum vtrique facultati commune statuisse, cum quo cohæret, quod logica in aliud quam voces incumbat, aut certe sermonem habuisse de sola logica vocali, quam etiam nos nil nisi voces formaliter respicere, atque, vt Fabius supra loquitur, in eis totam positam esse vltro fatemur.

CAPVT III.

An & quatenus actus intellectus sint obiectum dialecticæ?

24 Quid actus intellectus saltem sint obiectum materiale dialecticæ, prout nimirum subsunt artificio logico, ab eoque velut ab aliquo formali afficiuntur, adè exploratum est, vt à nemine quem viderim in dubium reuocetur. Quod item actus intellectus non sint obiectum adæquatum, & vnicum dialecticæ,

dialectica, haud minus certum: ea enim, vel voces, vel res, vel denominationes extrinsecas, siue concreta intentionalia, vel fortassis etiam ens rationis, vel haec omnia attingit, atque, ut non constet inter omnes, quidnam horum praeter actus intellectus respiciat, praeter eos tamen aliquid ab ea respici vltius, quod illud cunque sit, nemo quidem non fatetur. Quamobrem tota difficultas praesens in hoc vnum deuoluitur; an actus intellectus sint obiectum formale, & quod consequens est proprium, & genuinum nostrae dialecticae? Esse quidem censo cum Aristotele quem refert & sequitur B. Thomas cuius haec sunt verba lib. 1. Periherm. lect. 1. *Cuius autem logica dicatur rationalis scientia, necesse est, quod eius consideratio versetur circa ea quae pertinent ad res praedicatas operationes rationis, de his igitur, quae pertinent ad primam operationem intellectus, id est de his, quae simplici intellectu concipiuntur, determinauit Aristoteles in lib. predicamentorum. De his vero quae pertinent ad secundam operationem scilicet de enuntiatione affirmatiua, & negatiua determinauit Philosophus in lib. Perihermenias. De his vero quae pertinent ad tertiam operationem determinauit in libro priorum, & consequentibus, in quibus agitur de syllogismo simpliciter, & de diuersis syllogismorum speciebus quibus ratio procedit de vno ad aliud. Porro autem, cum obiectum attributionis scientiae, ad quod reliqua eius obiecta referuntur, haud dubie sit eius obiectum formale; quotquot auctores dialecticam totam actui intellectus, vel generaliter sumpto, vel specialiter accepto, definitioni nimirum, argumentationi, syllogismo, modo sciendi, propositioni alicui vè alteri attribuant, hi omnes dialecticam de actibus intellectus velut de obiecto formali, & proprio esse non negabunt; quot autem quantique auctores ita de obiecto attributionis dialecticae sentiant, tractatu sequenti liquebit.*

25 Rationes, quibus in hanc sententiam moueor nec paucae, nec leues: Prima esto: Dialectica affirmatiuam, & negationem; vniuersalitatem, & particularitatem propositionis mentalis proprie, ac formaliter attingit, veluti cum demonstrationem in Barbara ex tribus propositionibus vniuersalibus & affirmatiuis construi docet, & cum ex duabus propositionibus particularibus, duabusue negatiuis nil concludi cauet. Atqui vniuersalitas, & particularitas, affirmatio, & negatio, sunt praedicata realia, & iudicio mentali physice essentialia; actus igitur intellectus penes suas realitates, ac praedicata intrinseca, & essentialia ad dialecticam facultatem proprie, & formaliter pertinent. Probata maiori, sola minor restat probanda, eaque hunc in modum probatur: Propositio aliqua eatenus est vniuersalis, aut particularis, quatenus plura confusa, aut vnum clare representat, hoc pacto v. g. *omnis homo currit, Petrus currit*, representatio, autem propositionis eiusque claritas, aut confusio ei essentialia sunt, ab eaque minime distinguuntur: Quod si hanc solam, *aliquis homo currit*, aliamue similem propositionem strictè particularem appelles, eius, quae singularis superposita, par est ratio, quod ad praesens attinet. Rursus propositio, quod sit affirmatiua, aut negatiua, hoc re ipsa à simplici apprehensione dissidet; quia uis autem res per id realiter, ac essentialiter constituitur, munere cuius à non ipsa distinguitur; propositio igitur per semetipsam est affirmatiua, aut negatiua.

26 Altera ratio nostrae sententiae esto. Dialectica habet pro obiecto formali veritatem & falsitatem, quae actu intellectus constituuntur; quandoque adaequatè, ut cum sunt essentialia propositioni verae, aut fal-

sa; quandoque vero inadaequatè, ut cum sunt accidentariae, & partim in actu, partimque in ipso obiecto, quemadmodum representatur, ita vel non ita se habente sita. Assumptum probatur: quoniam Dialectica disputat, an praemissa sint conclusionem veriores, an possit ex falsa praemissa concludi verum: Rursus differit de syllogismo fallaci, seu falso, de syllogismo probabili, cuius probabilitas in eo sita, quod aliqua eius propositio attento motiuo eiusque vi haud magis vera quam falsa esse possit. tertia ratio Dialectica regulas praescribit definiendi, diuidenti, & argumentandi; haec autem operationes artificiosae quatenus tales sunt actus intellectus; hos ergo velut obiectum formale Dialectica respicit. Consequentia suadet: siue enim artificium logicum, quod in definitione, diuisione, & argumentatione elucet sit ens rationis, siue quid reale, de quo inferius, negari tamen nequit id quod est definitio, diuisio &c. esse actum intellectus: Dialectica autem immediatè, & formaliter attingit definitionem, diuisionem, & argumentationem, ac proinde id quod definitio, aut diuisio est: immediatè ergo & formaliter attingit actus intellectus.

Quarta ratio: denominationes generis, speciei, &c. ad logicam veluti obiectum formale ac proprium attinent; haec autem sunt denominationes extrinsecas ab actu intellectus oriundae, eumque intimè inuoluentes, ut inferius constabit. 5. Ratio: esto haec denominationes, aliaeque similes forent entia rationis, sicuti Thomistae contendunt, propterea tamen negari non posset, cognitionem intellectus esse obiectum formale, & genuinum Dialecticae: Cuius rei gratia supponendum est, denominationem generis v. g. quantumuis largiamur esse ens rationis, eam tamen connotare cognitionem realem, ex qua in obiectum redundat; tum quia esse cognitum genericè siue esse genus est obiecti cognitioni reali genericè; At hoc quod est obiecti cognitioni reali eam ex obliquo connotat: tum etiam, quia carentia connotat ens reale, & per illud explicatur: ergo, & ens rationis ens reale connotare poterit, & consequenter genus cognitionem à qua in obiectum refertur; tum demum, quia ens reale connotare potest ens rationis, ut videre est in cognitione chymerae; Ens igitur rationis è conuerso, quale in praesens permittimus esse genus, poterit ex obliquo connotare ens reale, cuiusmodi est cognitio, à qua in rem cognitam resultat. Item secundo supponendum est, aliquid posse cognosci ex obliquo, & adhuc esse obiectum formale cognitionis, quia proximè, & per se attingitur, ut cap. sequent. clarebit. Quibus positis sic arguo quod Dialectica immediatè, & per se attingit saltem ex obliquo, id velut obiectum formale respicit, hoc autem pacto actus intellectus attingit, cum de secundis intentionibus generis, speciei, & similibus disputat, ut ex his liquet, quae praesupposuimus. Postrema ratio: Res ab intellectu cognita ab obiecto formali Dialecticae prohibenda non sunt, ut cap. sequent. apparebit; ergo multo minus cognitiones reales, quibus intellectus res cognoscit.

Enimvero, qui entia rationis sola, & qui etiam solas voces Dialecticae formaliter obiciunt, hi actus intellectus ab obiecto proprio, & formali Dialecticae eliminant: Eorum autem opinio probari, & nostra nuper tradita improbari potest his argumentis Dialectica eo modo respicit actus intellectus, eorumque artificium logicum, quo ipsa inter se comparantur: sed actus intellectus comparantur cum artificio Dialectico, quod in ipsis resplendet, velut subiectum ad formam, seu velut materiale ad formale.

male. Maior perspicua videtur, omnis enim scientia conformis esse debet rebus quas intuetur. Minor autem suadet, quoniam artificium Dialecticum distinguitur ab actibus intellectus, eisque, quod consequens est, superuenit, eorum igitur vera forma est, siue quod perinde est respectu eorum quid formale: quod distinguitur constat. 1. quia tale artificium logicum est ens rationis, ergo ab actibus intellectus inter entia realia proculdubio computandis distinctum; secundò quoniam forma artificiosa domus à lignis, & lapidibus distinguitur propter separabilitatem ab iis, artificium ergo Dialecticum ab actibus intellectus similiter distinguitur: tertio, quoniam actus intellectus reperiuntur, sine huiusmodi artificio, ut videre est in apprehensione, quæ omnino eadem manens, modo subiectum, modo prædicatum esse potest: quid enim vetat, cum hominem apprehendo, aut hominem esse animal rationale, aut hoc esse hominem affirmare, prout libuerit? neque non in propositione; quæ modo maior modo minor esse potest, in diuersis syllogismis, aut etiam in eodem, si quarta figura admittenda, & à solo tempore, ac prolatione externa pendeat, quanam propositio sit maior, quanam minor.

29 Respondeo negata maiori & eius probatione: Haud enim necesse est, scientiam quamvis quoad omnia conformem esse rebus scitis, earumque ordinem & mutuam proportionem æmulari: namque corpus equi v.g. est eius materia, & anima equina eius forma, & tamen physica non solum animam velut obiectum formale, sed etiam corpus equinum respicit, nec quod hoc sit quid materiale in equo, ac vicem subiecti obtineat, propterea illud velut obiectum materiale intuetur: simili ergo modo, tametsi actus intellectus sint veluti materiale quoddam artificio logico substratum, & hoc veluti formale, dialectica tamen non solum hoc, verum etiam illos tanquam obiectum formale, ac proprium ex æquo inspicit: Adde, quæ priora in semetipsis tempore sunt, non ex hoc prius tempore per scientiam nostram attingi, quæ etiam tempore posteriora reapse non posterius sciri; Deum enim creaturis infinito temporum intervallo anteriorem, siue priorem non prius creaturis, sed post has, harumque interuentu & medio scimus, contra verò creaturas Deo posteriore s, & ab eo existentes haud tamen posterius cognoscimus, sed ut plurimum prius: talis ergo proportio scientiæ cum rebus scitis qualis in maiore argumenti asseritur, neutiquam admitenda.

30 Præterea secundò respondeo negata minore argumenti: falso enim adstruitur, artificium Dialecticum, quod relucet in actibus intellectus, esse formam quandam ab eis realiter distinctam, eisque adesse, & abesse paratam. Ad primam probationem contrariam dicendum est, ens rationis ab artificio Dialectico prorsus alienum esse: Ad secundam probationem respondendum est, formam artificiosam domus in situ, extensione, & proportionem partium eius consistere, situs autem extensio, & proportio partium omnium materialium domus eis adesse, vel abesse potest, adeoque ab eis realiter distinguitur, proinde nihil mirum quod forma artificiosa domus ab eius materia realiter distincta sit: at artificium logicum in speciali representatione actuum accommodata ad regulas Dialecticæ consistit: ea autem representatio actibus essentialis, & ab iis indistincta: quod enim actus aliquis hominem esse animal rationale representet, & affirmet, sicut lex definitionis præcipit, nihil præter ipsum actum, nihil ei superaddi-

tum: unde artificium logicum definitionis, diuisionis, &c. ab eiusmodi actibus intellectus realiter non distinguitur.

31 Occurrendum etiam tertiæ probationi ac duplici eius exemplo; quod enim ponitur in apprehensione, parum vrget: Primum, quia fortassis nulla apprehensio subiectum, aut prædicatum denominat, de quo suo loco: Deinde quia fortassis vna, eademque apprehensio hominis, aut est indifferens, ut eum constituat subiectum vel prædicatum: aliæque est non ex obiecto, sed ex modo tendendi, quæ hanc propositionem, *homo est animal rationale*, & alia, quæ hanc, *animal rationale est homo*, constituit: Præterea, tametsi apprehensio constituit subiectum & prædicatum; eademque vtrumlibet ex æquo, quæ duo sunt, ut dixi, satis dubiosa; ceterum vna eademque apprehensio sponte sua indifferens ut subiectum, vel prædicatum constituat, determinatur per iudicium specialis representationis, & essentia, ut subiectum potius, quam prædicatum constituat, & hominem, v.g. subiiciat potius animali rationali, in hunc modum, *homo est animal rationale*, quam econuerso hunc in modum, *animal rationale est homo*; artificium ergo dialecticum subiecti, & prædicati ut ab vno aliquo actu intellectus distinguitur, non tamen à collectione, seu conjunctione plurium. Posterius exemplum in maiori, & minori syllogistica positum haud magis premit, eodemque modo eneruandum: Quod enim eadem propositio possit esse modo maior, modo minor in eodem, aut diuerso syllogismo, aut nec maior, nec minor in vltro syllogismo, id tantum arguit artificium maioris inadæquatè distingui ab eius entitate, eique superaddere, vel consortium alterius præmissæ, si simul cum ea nequit non esse maior, vel prioritatem temporis, qua alteram præmissam tempore anteuertat, si alterutra est indifferens ut in sensu composito alterius sit maior, vel minor: neutiquam tamen arguit, artificium illud ab entitate propositionis inadæquatè distingui, siquidem ut propositio sit maior debet representare medium, & terminum obiectiuum, qui maius extremum nuncupatur; quidquid autem de hoc sit, saltem aliquid conclusionis necessario representat, alias illius maior, atque origo neutiquam futura: omnis autem representatio ab entitate propositionis indistincta est, atque adeo artificium maioris quadantenus ab ea indistinctum erit. Quocirca argumentum in aduersarios retorqueo, & suis eos armis impeto: artificium Dialecticum est obiectum formale, ac proprium Dialecticæ ut nemo inficias ierit, at hoc artificium realiter indistinctum est, si non à singulis actibus intellectus, at saltem à pluribus collectivè sumptis, hi ergo seu singulatim, seu collectivè sumpti Dialecticæ formaliter ac propriè obiciuntur.

32 Alterum aduersus nostram doctrinam argumentum: actus intellectus sunt obiectum formale scientiæ de anima, quæ ut essentiam animæ, sic eius effectus, & proprietates necessaria ratione discutit, non ergo Dialecticæ. Respondeo, actus intellectus quæ vitales, quæ naturales, quæ affectuum directiuos, quæ spirituales, quæ in actione, vel qualitate positos, &c. esse obiectum formale scientiæ animasticæ: at quadantenus definitiones, diuisiones, veros, falsos, probabiles, maiores minores, &c. Dialecticæ facultatis esse. Vel paulò aliter logica, & scientia de anima non ex obiecto formali realiter diuerso semper differre debent, sed multoties ex diuerso modo tendendi in eadem materiam dissidere possunt: nihil enim frequentius inter scholasticos quam scientias interdum ex modo representandi distepare. Egregie atque ad-

rem nostram appositissimè Fabius lib. 2. institutio-
num cap. 21. Neque proinus non est materia rhetori-
ces, si in eadem versatur, & alium nam si queram, quid
sit materia statuarij dicitur as si queram quid sit ex-
cisoris, id est eius fabrica, quam Graeci χαλκουργικὴν vo-
cant, similiter esse respondeant. Atqui plurimum à sta-
tuis differunt vasa. Nec medicina ideo non erit ars
quia vinctio, & exercitatio cum palastrica, ciborum ve-
ro qualitas etiam cum coquorum ei sit arte communis.

C A P V T IV.

An, aut quatenus res sunt obiectum
Dialectica.

33

Q VOD res cognitæ saltem sint obiectum mate-
riale Dialecticæ, prout nimirum subsunt acti-
bus, & ab eis denominantur, quod item sola res nō
sint obiectū Dialecticæ, sed inluper actus, aut voces,
aut entia rationis, citra dubium est. Eas autem esse
obiectum formale, ac proprium huius facultatis, ta-
meti adeo exploratum non sit, mihi certè longè pro-
babilius videtur. Atque in primis suadetur authori-
tate Aristotelis 4. metaph. text. 5. in eodem genere
Dialecticæ, & sophistica versantur, in quo philosophia,
estque Dialectica tentatrix de his, quorum cognitio ad
philosophiam spectat. Constat autem philosophiam
esse formaliter, ac propriè de rebus; ergo & Diale-
cticam ita de iisdem esse, negandum haud est. Hoc
ipsum docuit Arist. 1. rhetor. c. 1. & 1. elench. c. 11. &
alibi sæpe. Prius id docuit Aristotelis magister Plato
in Philebo ubi de Dialectica differens ait, esse eam
que circa id quod est, & verè est, & semper eodem mo-
do se habet versatur: quibus verbis res Dialecticæ ve-
lut obiectum formale attribuit: Augustinus etiam
lib. de categ. c. 3. de Aristotele, quem sequitur ita ait.
cum de perceptis proposuerit disputare, & de iis que
sunt, & de iis que dicuntur, necessariò locuturus est:
ut autem per ea quæ sunt percepta intelligit actus
intellectus, & per ea quæ dicuntur voces, ita etiam
per ea quæ sunt citra dubium res; hæc ergo iuxta Au-
gustinum, & Aristotelem ab eo relatum Dialecticæ
formaliter obiciuntur. Consensit D. Thomas opul-
culo 56. logica principaliter est de secundis intentio-
nibus & cetera. tacite insinuans etiā res cognitæ, siue
primas intentiones esse obiectum formale Dia-
lecticæ, tameti minus principale: statim hoc magis
explicat; & cum Auicenna docet res in consortio
actuum, quibus subsunt, esse obiectum formale
Dialecticæ; sed quia secundo intentiones principaliter
accipiuntur à proprietatibus rerum mediantibus pri-
mis, sicut visum est, ideo dicit Auicenna primo sua
metaphysica quod logica est de secundis intentionibus
adiunctis primis, & tandem sic concludit; manifestum
est quod logica notum faciat de omnibus in communi,
qua S. D. clausula nihil manifestius. Nostræ etiam
sententiæ suffragantur Eustrat. 2. post. comment.
324. Rodulph. Agricola libro 2. de inuent. Dial.
capite 5. Hurtadus disp. 1. log. sect. 5. Auerla q. 2.
log. l. 1. conclusione 2.

34

Probatur etiam ratione nostra sententiæ. Nam
veritas, & falsitas sunt obiectum formale, & pro-
prium dialecticæ, quæ nimirum libros Perihermen-
ias magna ex parte in eis explicandis insumit, ne-
que non etiam multa de eis in libris de priori, & po-
steriori resolutione attingit. Porro autem immediatè
& proximè, siue per præmissas suas eas respicit,
adeoque tanquam obiectum immediatum, & forma-
le. Atqui veritas, & falsitas ex actu, & obiecto, siue

re ei conformi intrinsecè constituitur, ut etiam mul-
ti aduersariorum non negant, res ergo ipsæ falsæ, aut
verè cognitæ, formaliter, ac propriè dialecticæ obii-
ciuntur. Quod si non per præmissas, sed etiam ali-
quando per conclusiones dialecticæ veritatem, ac
falsitatem, adeoque res in eis imbibitas attingat, ut su-
perius c. 1. vidimus, quatenus etiam, quod concludi-
tur in scientia, sit obiectum formale illius, si non
executionis; at intentionis ordine. Rursus dialectica
genus, speciem, definitum, diuisum, subiectum, præ-
dicatum &c. immediatè, & formaliter attingit, ut
omnes fatentur. Atqui genus, species, & cetera, ob-
iectum, siue rem cognitam in recto includunt, quā-
do genus quidem est obiectum, quod prædicatur in
quid de pluribus specie differentibus, & species ob-
iectum prædicabile de pluribus differentibus solo
numero: logica ergo obiecta secundarum intentio-
num, siue res ipsas immediatè & formaliter at-
tingit.

35

Item tertio, quemadmodum homo ordinatur ad
Deum clarè visum, ita dialectica ad genus, speciem,
subiectum, prædicatum &c. Homo autem ita re-
fertur ad Deum clarè visum, ut non solum visio, ve-
num etiam ipse Deus sit eius finis, illa finis quo,
hic finis qui, illa finis consequibilis, hic finis asse-
quibilis: simili ergo modo ita dialectica destinatur
ad secundas intentiones, & res per eas cognitæ, ut
ambæ sint eius obiectum formale, hæc obiectum for-
male quod, illa obiectum formale quo, hæc obiectum cog-
noscibile, illud obiectum effectibile. 4. probatur nostra
sententiæ ad homines, ut aiunt, aduersus Thomistas, qui
obiectū formale actus eius specificatiuū siue à quouis
alio distinctiū esse tradunt. Quoties obiectū ita cō-
paratur eum actu, ut quā à quouis alio specie di-
uersum reddat, toties est obiectum formale illius,
quemadmodum enim differentia totius à forma, sic
etiam diuersitas actus ab obiecto formali sumitur.
Atqui res ita comparatur cum actibus dialecticis, ut
eos specie diuersos efficiant; res igitur sunt ob-
iectum formale actuum, & consequenter habituum
Dialecticæ, Cætera cum consent, minor probatur;
quoniam hic actus Dialecticæ, definitio est oratio
explicans naturam rei, & hic definitio est oratio ex-
plicans naturam ipsius actus, siue definitionis ita insti-
tuti sunt, ut specie inuicem dissideant, cum prior sit
essentialiter verus, & posterior essentialiter falsus:
eiusmodi autem diuersitas specifica inde tantum
nascitur, quod prior tendat in rem definitam, & po-
sterior in solam definitionem, quā nimirum vter-
que definit: res ergo diuersitatem specificam in actus
Dialecticos refundunt: quæ enim eius, ea est plurium
aliorum ratio. Tandem Dialectica disputat, an res
sint eius obiectum formale: aliās quorū id vel ad-
uersarij in præsentiarum vltro citroque agitant; aut
cur extra metas profluunt: omne autem de quo Dia-
lecticæ ex professo, & per se disputat, est eius ob-
iectum formale; vel cur artificium definitionis, diui-
sionis, aliudue quoduis, quantumlibet accuratè eo de
agatur in Dialectica, eius tamen est obiectum for-
male: res ergo ei formaliter obiciuntur. At dicēs
hoc argumento probari res etiam secundum se, &
penes esse physicum esse obiectum formale Diale-
cticæ; hoc autem falsum est: namque ad summum
possunt talem rationem obiecti obtinere secundum
esse intentionale, & prout subsunt actibus. Verū
consequens falsum non esse sed verissimum, mox
constabit. Deinde falsum esto; sed eius sequela haud
probatur, quin omnino nulla est: Nam tantum se-
quitur sequique probatur, res, secundum esse physi-
cum, esse obiectum formale Dialecticæ in actu

signato, non autem in actu exercito, & proprio. Cuius ratio est, quia res secundum esse physicum esse obiectum formale dialecticæ, quo de agitur in hac disciplina, est eas à dialectica formaliter attingi, eiusque considerationi subesse, eas ergo ab illa tractari quatenus sunt, aut quoad an sunt obiectum formale, est eas sumi secundum esse intentionale, atque ita tractari, & respici à dialectica, si sermo sit de actu non signato, & lato, sed exercito & vero.

36 Ceterum res nullatenus esse obiectum formale dialecticæ censent non pauci, nec indocti, praesertim Iandunus 4. metaphyl. quaest. 6. Zabarella lib. 1. de nat. log. cap. 19. Rodericus noster d. 2. log. sect. 1. subf. 2. Compton. disp. 3. sect. 3. Hi satis esse non putant res subesse artificio logico, ut dialectica eos immediate, & formaliter attingat, contra quam initio huius cap. statuimus. Arguunt autem primò: Dialectica attingit in recto actus intellectus, & in obliquo eorum obiecta siue res, sine quibus nequeunt actus cognosci: hi ergo sunt obiectum directum siue rectum logicæ, & res duntaxat obiectum indirectum, & obliquum; obiectum autem formale cum directo, & materiale cum indirecto recurrit, idemque prorsus est; actus igitur intellectus sunt obiectum formale dialecticæ, & res non nisi obiectum materiale.

37 Huic difficultati dupliciter occurro, & primò quidem aio, logicam res ipsas per plures actus suos in recto attingere, ut nostræ probationes conuincunt; genus enim est id quod predicatur de pluribus differentiis specie in quid, species quod predicatur de pluribus differentiis numero, subiectum id de quo aliquod affirmatur, predicatum ipsum quod affirmatur, maius extremum primæ figuræ est, quod in aliqua præmissa prædicatur, minus extremum quod in aliqua subiicitur: Quibus, & similibus actibus dialectica haud dubie res ipsas, idve, quod secundis intentionibus substat, in recto attingit. Deinde dico, quod in obliquo & indirectè attingitur, posse tamen, ac solere esse obiectum formale; permissio ergo dialecticam ita respicere, & non aliter res, siue primas intentiones, hæc nihilominus ei formaliter obiciuntur. Quod autem antecedens verum sit, haud ægrè probatur; nam scientia de homine eum definiens animal rationale instar obiecti formalis respicit non solum hominem, verum etiam sensationes, & discursiones, respectu quarum eum definit, clariùsque, & explicitius cognoscit, cum sint nimirum ratio, ynde homo ita cognoscatur, & non per se solum, sed multò maxime per illas explicetur: Scientia autem de homine sensationes, & discursus, in obliquo respicit: quod ergo ita respicitur nihilominus valet esse obiectum formale. Rursus hæc propositio Theologica, *Deus est homo*, naturam diuinam, & humanam velut obiectum formale respicit, si sit præmissa quoad executionem, sin autem conclusio quoad intentionem, ut in loco exposuimus: At utramque naturam in obliquo attingit, & solam earum subsistentiam in recto, alias naturam diuinam esse humanam hæreticè affirmatura.

38 Obiciunt secundò: sicut diuina reuelatio mysterium fidei essentialiter connotat, & reuelatum denominat, ita genereitas naturam genericam animalis v. g. essentialiter connotat, eamque genus denominat; sed sola diuina reuelatio, non mysterium reuelatum est obiectum formale fidei, ut cum B. Tho. 1. 2. qu. 1. art. 1. communiter Theologi docent; sola igitur genereitas, nō natura generica, siue res genereitate cognita censenda est obiectum formale dialecticæ de genere agentis: Quæ autem generis ea-

dem est cæterorum ratio. Respondeo bifariam sumi posse mysterium reuelatum, videlicet incomplexè, & secundum se præcisè, vel in consortio reuelationis, & prout ei subest. Priori modo sumptum est obiectum formale fidei, secus verò posteriori: quod in hoc discursu fidei enitet. Quod à Deo summè veraci, & sapienti reuelatum est id ita se habet, sed Trinitas, & vnitas Dei à Deo reuelata est, Deus igitur est trinus, & vnus; vbi Trinitas, & Vnitas Dei in conclusione illata, ac nudè sumpta non est obiectum formale, sed materiale, in præmissis verò, & prout reuelationi subiaccens est obiectum formale: Nec aliud voluere Theologi. At nos hæcenus solum asseruimus res esse obiectum formale dialecticæ, non secundum se, & incomplexè sumptas, sed ut actibus intellectus obiacent. Et ab eis genera, aut species denominantur: Hoc autem argumento facto non infirmatur, sed potius ab eo lucem, & firmitatem accipit.

39 Huc vsque tantum egimus de rebus secundum esse intentionale, & quatenus actibus substat, eosve terminant: modo operæ pretium erit breuiter discutere, an res penes esse physicum, & secundū se sumptæ sint obiectum formale alicuius partis dialecticæ? Esse affirmo cum Auerroë, Auicenna initio suæ log. & aliis: moueor hoc argumento: in dialectica agitur directè de prædicamentis, prædicamenta autem sunt res penes esse physicum, sicut prædicabilia sunt res penes esse intentionale; nec verò confundi debent prædicabilia, & prædicamenta, cum de iis diuersi soleant tractatus institui. Confirmatur; quoniam notitia rerum penes esse physicum conducit magnopere ad perfectam notitiam, & praxim eorum, de quibus potissimum est dialectica, scire v. g. quid essentia, & substantia rei ad definiendum, siue naturam rei explicandam: quid totum, & partes, ad diuidendum, quid identitas vni tertio, quid distinctio ad argumentandum, & ex identitate aliquorum inter se eorum inter se identitatem concludendam; Dialectici ergo muneris est de rebus penes esse physicum sobriè quidem, & parcè agere, quatenus nimirum necessariae sunt ad fabricam secundarum intentionum; quod autem in aliud obiectum formale porro referantur, haud prohibet eas esse obiectum formale, quoties immediatè, & per se primò attinguntur, ut superius ostensum manet, & vel hinc constat, quod pleraque obiecta formalia dialecticæ, definitio nimirum, diuisio, &c. in aliud, scilicet in obiectum attributionis huius discipline, quod illud cunque sit, vltèrius referantur. Confirmatur 2. quoniam logica tradit quid sit substantia, quid accidens, quid quantitas, qualitas, relatio, actio & passio, ac cætera prædicamenta, quæ eorum proprietates, quæ species? At hoc est agere de rebus penes esse physicum. Confirmatur tertio, quia ut ait Richard. Victorinus, *logica tractat de rebus secundum prædicamentalem constitutionem*: At res constitui prædicamentali, siue in aliquo prædicamento collocari, easque esse substantiam v. g. quantitatem, aut qualitatem: est eas sumi penes esse physicum, ita ergo sumptæ sunt obiectum formale, de quo agit, ac deserit dialectica.

40 Contrarium tenent Boët. Ammon. Simplicius & alij; mouentur primò auctoritate Aristotelis c. 4. de prædicam. *Horum quæ nulla complexione dicuntur singularia, aut substantiam significant, aut quantitatem, aut qualitatem*, &c. Dialectica ergo Aristotelica est de vocibus, aut conceptibus prout significant res, siue de his prout significantur: Respondeo ita esse ex parte, cæterum esse etiam de rebus secundum se sumptis,

sumptis, mox enim subiungit Aristot. eodem cap. *Est autem substantia quidem, ut in summa dicamus, velut homo, equus; & quæ cetera de rebus secundum esse physicum antea, & postea peragit.* Obiiciunt secundò, eadem ligna v. g. non possunt esse simul materia domus, & navis, similiter ergo eadem res penes esse physicum non poterunt esse simul obiectum formale, & materia circa quam logica, & physice, huius ergo cum sint, illius non erunt. Respondedo, forma artificiosa domus, aut navis est intrinseca, vnde nihil mirum quod eadem materia nequeat simul utramque suscipere; sicut idem subiectum nequit esse simul calidum, & frigidum: Ceterum logica, & physica extrinsece tantum obiecta sua denominant; proinde idem utriusque obiecti, & ab eis denominationibus extrinsecæ cogniti videlicet amati, apprehensi, iudicati &c. in idem met sim- mul conveniunt.

41 Arguunt tertio, cum aduersus hanc posteriorem nostræ sententiæ partem: tum etiam aduersus priorem. Res ne propterea subsunt actibus intellectus sunt obiectum formale logicæ, sed dumtaxat materiale, multo ergo minus secundum se sumptæ, & penes esse physicum eam rationem obiecti formalis adipiscuntur. Antecedens videtur perspicuum: idcirco enim Dialectica respicit res, quia sunt genus, species, subiectum, predicatum, medium syllogismi, maius extremum, &c. sublati his denominationibus eas nequaquam respectura: tolle namque ab homine v. g. quod sit species aut quid simile, & quod remanebit, nihil ad Dialecticam, ut enim ait B. Thom. dicto opusc. 56. *Logica cum considerat universale, non considerat ipsum quantum ad naturam subiectam per se; non enim considerat hominem in eo, quod homo, sed in eo quod species, & sic de aliis animalibus.* Quandoquidem ergo ideo res attinguntur à Dialectica, quia sunt genus, species, &c. non propter se, sed propter actus à quibus ita denominantur, ab ea attingi habebunt, adeoque erunt dumtaxat obiectum materiale non vero formale; quo pacto, quod præcisè amatur propter sanitatem, & quia ad eius executionem utile est, hoc ipso est obiectum materiale, & non formale. Respondedo: quod dialectica attingat res, quia hæ terminant actus intellectus, eolve salutem terminare queunt, potius arguit eas esse obiectum formale Dialecticæ, cum habeant in semetipsis rationem vnde ab illa attinguntur: attinguntur enim quia terminant actus intellectus, at eos terminant per seipsas, igitur propter se à Dialectica respiciuntur. Ad hæc, Dialectica attingit actus intellectus, quoniam ad obiecta sua feruntur ac referuntur: nihilominus eiusmodi actus sunt obiectum formale Dialecticæ: e contrario ergo res erunt eius obiectum formale, tametsi propter relationem earum ad actus ab ea attingantur: Ratio verò utriusque est, quoniam relatio actuum ad res, in ipsis actibus ex toto ut aiunt sita est, & relatio rerum ad actus, scilicet relatio generis, speciei, &c. in ipsis rebus ex parte sita est, ab eisque quadantenus indistincta: quod ergo res propter relationem ad actus, & quod hi propter relationem ad illas attingantur, & tam res quam actus propter se attingi, sicut ad obiectum formale oportet: exemplum causarum sanitatis non vrget, nimirum quæ uti in ipso argumento supponitur, non propter se, sed propter solum sanitatis effectum amantur.

CAPVT V.

An, aut quatenus ens rationis est obiectum Dialecticæ.

42 **E**NS rationis aliud est obiectum, aliud subiectum: illud definiri ab omnibus solet, quod habet tantum esse obiectiuè in intellectu: esse autem obiectiuè tantum in intellectu, est præter ei obiecti: ab eoque cognosci, omni prorsus esse destitui, tam positiuo, quam negatiuo, tam actuali quam possibili: quo fit ut creaturæ possibiles, etsi nihil actu sint, tamen propter esse possibile, non ens rationis obiectum, sed potius ens reale dici soleant, ac debeant: inde etiam fit carentias v. g. tenebras haud esse ens rationis obiectum, quoniam suum habent esse negatiuum, & diminutum, idque quin intellectui obiectantur ab eoque cognoscantur; solum igitur illud quod repugnat de potentia absoluta esse sicut cogitatur, quodque est aliquid dumtaxat fictum, cognitumque aliter quam esse potest, ens rationis obiectum est, & tale, ut nullum habeat esse præter esse obiectiuè in intellectu. Posterius diuisionis membrum, nempe ens rationis subiectum, est cognitio vera, & realis, quæ in intellectu, & ratione subiicitur illud propriè, & strictè est ens rationis, utpote quod est extra latitudinem totam entis realis: hoc posterius est impropriè, & fuscè solum ens rationis, propriè verò, & rigorosè ens reale non physicum, sed intentionale: quo pacto species impressæ, habitusque, neque non denominationes ab actibus intellectus etiam sine ullo artificio logico profectæ, ac merè naturales tamen entia rationis latè nuncupantur. Rursus ens rationis obiectum aliud est formaliter & propriè tale, aliud solum fundamentaliter, & impropriè tale: illud est, quod initio explicui, latiore expositionem in metaphysica iacturus: hoc verò nihil aliud est, quam id quod fundamentum præbet, ut intellectus proprium, ac formale ens rationis constringat, tametsi ipsum sponte sua sit ens verum, ac reale, quo pacto omnis denominatio extrinseca generis, speciei, subiecti, & prædicati, quamuis suapte natura sit ens reale, ex cognitione reali, v. g. genereitate, & natura animalis, itidem reali, & possibili coalescens, nihilominus ens rationis lato modo vocatur, eo quod sit fundamentum sufficiens, ut intellectus reflectens in eam denominationem generis, etsi extrinseca sit, eam tamen naturaliter intrinsecam esse constringat, nec secus illam apprehendat, adeoque ens rationis proprium & formale comminiscatur.

43 Hæc cum ita sint, fateor iuxta dicta superius ca. 3. ens rationis subiectum nempe actus intellectus esse obiectum formale Dialecticæ: habeo etiam in confesso ens rationis fundamentale, cuiusmodi esse denominationes extrinsecas generis, speciei, ac similes nuper insinuaui, mox id latius probaturus, esse etiam obiectum formale Dialecticæ: solum ergo quæstionem instituo de ente rationis obiectiuo, eoque formaliter siue actu tali: Hoc enim dumtaxat est ens rationis ac fictum, reliqua verò solum entis rationis nomen subeunt, cum suoque genio potius entia realia sint. Thomistæ igitur in ea sententia sunt, ut existiment ens rationis propriè sumptum, siue obiectum, ac fictum, non omne, nec hircoceruum, v. g. hypocentaurum, aut chimæram, sed solum quod constringitur in materia Dialecticæ, huius esse obiectum formale adequatum; non negant. Denominationes generis, speciei, subiecti, definitionis, & similes

miles Dialecticæ formaliter obijci; quod omni ope contendunt, est eiusmodi denominationes non esse ens reale etiam per accidens, sed ens solius rationis, & commentitium. Ita verò de obiecto Dialecticæ philosophantur, ut dixi, plerique Thomistæ Caiet. c. de gen. Sotus q. 5. proem. Iauellus tr. 1. log. Heræus tr. 2. intent. p. ult. art. 2. atque alij antiqui huius scholæ, tum etiam extra illam, apud Auerf. q. 2. logicæ l. 3. Item Araujo in opere met. sic ab eo inscripto, l. 3. q. 1. a. 1. Io. de S. Th. q. 1. proem. a. 3. Gallego in controu. artium circa proem. controu. 8. §. dico 2. His accessere ex nostris P. Rub. P. Vall. & alij pauci, sed tamen nonnulli. Contrariam sententiam tuentur nominales, Scotistæ, ac nostri ferme omnes, ut necesse non sit eis singulatim recensendis immorari: qui tamen eos ita relatos cupit, adeat P. Amicum tr. 1. q. 5. quam etiam sententiam ipse longè viorem, ac probabiliorem arbitror. Quoniam verò eius probatio Paulo fustior erit, idcirco proprium ei caput, id nimirum, quod mox sequitur, assigno.

CAPVT VI.

Verioris sententia probatio, ac Thomistica confutatio.

44

VT ens rationis, seu commentitium non sit obiectum formale adæquatum dialecticæ, abunde nobis est probauisse toto hoc tractatu vsque ad præcedens caput plurima entia realia, nimirum voces, actus intellectus, & res cognitæ ei formaliter obijci: Cæterum, ut vicem Thomistis rependamus, & constet aduersus eos ens rationis, nec esse obiectum inadæquatum dialecticæ, vel certè paucissimos eius actus in illo occupari, animaduertendum prius est denominationes logicas bigeneres esse: aliæ sunt actiue, quibus actus nostri dicuntur definire, diuidere, argumentari, enunciare &c. aliæ vero passiue, quæ rebus conueniunt, eisque rationem generis, speciei, subiecti, prædicati, aliæque similem impertiunt. Quod si planum fecero vtrasque ab ente rationis alienas esse, eoque non constitui, planum etiam erit nihil ferme esse in dialecticæ, quod sit formaliter ens rationis. Caput ergo, & summa totius inter nos, & Thomistas cōtrouersia est, non an eiusmodi denominationes dialecticæ per se obijciantur, sed an sint ens rationis, namque si tale non sint, de obiecto dialecticæ, secus quam Thomistæ contendunt, ac longè quidem secus philosophandum esse apparebit.

45

Ordior igitur à denominationibus actiuis, easque non esse ens rationis, cum tamen haud dubiè pertineant ad dialecticam, hunc in modum ostendo. Hic actus animal aliud est rationale, aliud irrationale per semetipsum præcisè, ac pro priori naturæ ad quamuis relationem rationis, siue fictitiæ, quæ in illum ex directione dialecticæ resultat, est diuisio; cum præcisè, & in illo priori sumptus affirmet animal aliud esse rationale, aliud irrationale, ac proinde totum quoddam potestatum in partes suas distribuat; sicut ad diuisionem oportet: igitur per suam entitatem realem, & non per ens rationis habet is actus, quod sit diuisio, atque adeo denominatio actiua diuidentis ens rationis censeri non debet. Idem argumentum fieri potest in hoc actu, homo est animal rationale: qui per suam met. essentiam realem, & pro priori ad quoduis ens rationis representat hominem esse animal rationale, adeoque eius naturam explicat, quemadmodum, ut sit per seipsum de-

finitio oportet. Idem etiam argumentum confici potest in cæteris actibus intellectus, ut insinuat Auerf. q. 2. log. sect. 3. prope finem.

46

Argumentor secundo, & præcedens argumentum confirmo: Hoc ipso quod actus aliquis naturam rei explicet, ac representet est definitio, cum hæc sit oratio explicans naturam rei; Hoc etiam ipso quod actus aliquis representet identitatem rationis superioris cum inferioribus, est diuisio, cum sit oratio distribuens totum in partes inferiores, illudve his idem esse enuntians. Atqui representatio actuum intellectus eis est essentialis, ab earumque reali identitate indistincta; quod igitur sint definitio, & diuisio eorum entitas realis est, & non quid rationis. Et quidem aliàs nullus actus noster foret vera, ac realis definitio, aut diuisio sed potius fictitia, & chimerica, si quod aiunt aduersarij, forma artificiosa definitionis, ac diuisionis has denominationes actibus nostris tribuens, esset ens rationis, & quid fictitium, haud secus ac homo dicitur albus non substantialiter sed accidentaliter, quoniam albedo ita eum denominans non est forma substantialis, sed solum accidentalis. Quid? quod rem cognitam esse genus, speciem, subiectum, & prædicatum non est aliquod ens rationis, ac fictitium rem ita denominans, ut mox efficacissimis argumentis ostendam: quod ergo similiter actus cognoscens sit definitio, aut diuisio, sibi soli, suæque reali naturæ debet, idque ab ente aliquo rationis superaddito neutiquam emendicat.

47

Argumentor tertio: quod intellectus arguat, siue vnum ex alio concludat, nihil aliud est, quam ex assensu identitatis extremorum cum medio, moueri ad assensum identitatis immediatè eorumdem inter se inuicem; At hoc posterius non est ens rationis pro formali, ergo nec illud prius; cum tamen sit obiectum formale Dialecticæ iuxta omnes. Minor probatur, nam cætera constant: Assensus ipsi, quibus intellectus noster identitati extremorum mediatè, aut immediatè consentit, haud sunt entia rationis obiectiua, & propria, ut certo certius. Item priores assensus disponi ad inferendum posteriorem, eumue reuera inferre, nullum inuoluit ens rationis, ut hoc pacto ostendo: Quoties causa & effectus reales sunt dispositio, qua altera ad alterum causandum disponitur, ens reale est, non solius rationis, ut longa inductione, ac partium enumeratione liquere potest, ac vel in igne ignem producente cernitur, ubi, ut causa, & effectus sunt entia realia & non rationis, sic etiam calor, siccitas, & reliquæ dispositiones vtrunque mediæ sunt entia realia, & non rationis: fac enim eas esse fictitias, & solius rationis; & ne stipulam comburat illa, quæ

Horriscis iuxta tonat atraruminis,

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem

Turbine fumamem piceo, & candente sanilla,

Atrollique globos flammaram, & sidera lambit.

Tum sic assensus præmissarum, qui causa conclusio- nis, & huius assensus, qui præmissarum effectus, sunt entia realia & non rationis, quædam scilicet nostri intellectus cognitiones; dispositio igitur præmissarum ad conclusionem inferendam nequit esse fictitia, aut non esse vera, & realis. Rursus, quoties causa, & effectus reales sunt, causalitas etiam realis, & vera esse debet, ut manifesto omnium caulorum, & effectuum experimento constat, assensus autem præmissarum & assensus conclusionis reales sunt, ut diximus: causalitas igitur, qua præmissæ conclusionem inferunt ac deducunt, vera & realis est, & non ens rationis. Hæc ratio, nisi splendide fallor, convincit artificium logicum, quod in argumentatione elucet,

elucet, alienum prorsus esse ab omni ente rationis; quandoquidem integrè consistit in assensu præmissarum, & assensu conclusionis & dispositione, & causalitate, quibus præmissæ conclusionem producant.

48

Argumentor quartò, ac proximum argumentum corroboro: quod voluntas ab vno actu studio ad alium discurrat, & ex intentione charitatis ad electionem misericordiae procedat, totum reale, & nihil rationis est; alias ens rationis propriè sumptum Theologiae & Philosophiae Moralis obiectum formale quadatenus esset, quo nihil absurdius, aut inauditius: quod ergo similiter intellectus ab vna cognitione ad aliam discurrat, & ex præmissis conclusionem inferat, nullum ens rationis, nihil fictitium pro materiali, aut formali inuoluit. Consequètia claret, quoniam inter actus intellectus, & voluntatis affectus id tantum interest, quod horum artificiosa dispositio ad voluntatem, illorum vero ad intellectum attineat: hoc autem insufficiens est, vt illorum potius, quam horum artificiosa dispositio dicatur ens rationis, cum species impressæ, & expressæ ens reale, & non rationis sint, tamen ad intellectum attineant.

49

Argumentor quintò, & superiori argumento maiorem lucem adhibeo. Quemadmodum actus intellectus artificiosam quandam posituram, ac proportionem habent regulis dialecticæ conformem, qua nimirum in syllogismo, propositione, aut alio quouis modo sciendi collocantur; ita etiam voces suam habent artificiosam dispositionem, quæ si congrua ad grammaticam, si ornata, ac soluta ad rhetoricam, si denique numerosa seu metrica ad poeticam attinet. Atqui artificiosa vocum dispositio, qualis ea cunque sit, non est ens rationis obiectum, ac proprium: ergo nec eiusmodi erit artificiosa actuum intellectus dispositio: quod enim horum sit ea dispositio, & in ipsa ratione propius, ac peritius fiat, hoc tantum arguit, illam esse ens rationis subiectum, & improprium. Minor autem nostri argumenti liquet, si enim artificiosa dispositio vocum ad grammaticam, rhetoricam, & poeticam spectans foret ens rationis certè eiusmodi facultates ens rationis velut obiectum formale respicerent, adedque talis respectus non esset logicæ solius proprius, contra quam communiter ipsi aduersarij philosophantur. Nescius haud sum latellum tract. i. logicæ, prope finem, postquam dixisset logicam non esse de ente reali, sicut scientias reales, sed de solo ente rationis, eandem etiam doctrinam extendere ad grammaticam, rhetoricam, & poeticam his verbis; *partes autem totius scientiæ rationalis sunt, grammatica, cuius subiectum est ens rationis congruum, & incongruum, & rhetorica, cuius subiectum est ens rationis ornatum, & inornatum, & poetica, cuius subiectum est ens rationis delectabile, & indelectabile, & logica proprie dicta, cuius subiectum est ens rationis ratiocinatum.* Verum si id ita est, omnes artes tum mechanicæ, tum etiam liberales erunt de ente rationis, cum nulla non partes alicuius materiæ, aut disponendas curet, aut dispositas consideret. Quid autem absurdius, quam artes omnes, quæ praxim, & executionem respiciunt, & in hoc à scientiis speculatiuis dissident, versari tamen circa ens rationis propriæ executionis, & effectus incapax.

50

Ad denominationes passiuas progredior, & sextò nostram sententiam suadeo, ac Thomisticam refello. Ens rationis est, quod habet esse obiectiue tantum in intellectu; id inquam est ens rationis strictè sumptum: sed rem esse genus, speciem, definitam, diuisam

&c. non habet esse obiectiue tantum in intellectu; igitur non est ens rationis, cum tamen omnium calculo sit obiectum formale logicæ. Minor suadetur; si quis animo concipiat hunc solum actum *homo est animal*, & à quouis alio superseadeat, is genus, & speciem citra dubium efficiet, siquidem nemo de ea prædicatione rogatus eam generis de specie esse negabit. At genus, & species in eo euentu, non habent esse obiectiue in intellectu, siue ab illo cognosci, nedum tantum cognosci, intellectuè obiecti: nam actus ille tantum cognoscit naturam hominis & animalis secundum se, & earum identitatem essentialem; hæ vero naturæ secundum se genus, & species non sunt, alias vt natura hominis, & animalis sunt à parte rei, sic etiam genus, & species, & quoduis aliud vniuersale in rebus daretur; à quo tamen Thomistæ passim abhorrent: alius autem actus in intellectu, tum non existit, ea enim est hypothesis nostra: genus ergo & species fieri possunt, quin in intellectu obiectiue reperiantur.

51

Argumentor primo: Eandem per formam, qua intellectus est cognoscens obiectum, hoc etiam dicitur cognitum ab intellectu; intellectus autem dicitur cognoscens obiectum per veram, ac realem cognitionem, & non per aliquod ens rationis fictitium, vt apud omnes confessum est, atque manifestum: ergo per eandem cognitionem, & non per ens rationis obiectum ab intellectu cognitum denominatur: animal autem v. g. esse genus, est illud confusè & sine inferioribus esse cognitum: esse definitum illud clare, & respectu partium actualium cognosci: esse diuisum illud alio genere claritatis & respectu partium subiectiuarum esse cognitum: par autem harum & cæterarum denominationum ratio: omnes ergo rebus communicatæ iuxta regulas Dialecticas, cognitionem realem non ens rationis formam habent. Maior argumenti sola probari eget, eaque hunc in modum probatur. Si diuersa ac realiter distincta forma denominaret intellectum cognoscentem, & obiectum cognitum, posset diuinitus intellectus cognoscere obiectum, quin hoc ab intellectu cognitum euaderet; qua ratione lac, v. g. album, & non dulce, dulce, & non album diuinitus esse potest, eo quod per diuersam formam vtramque denominationem subeat: Atqui denominatio cognoscentis & cogniti, ita sunt connexæ, vt nequeant etiam diuinitus separari. Item denominatio cogniti tam exprimit veram, ac realem cognitionem, quam denominatio cognoscentis; cur ergo vna potius quam alia cognitionem veram, & realem veluti formam quo constituitur, suo sibi iure vendicat?

52

Vtèrius octauo argumentor; quoniam si obiectum formale logicæ esset ens rationis, maximè quia ex nostris actibus in obiecta relationes quædam effluerent obiectis intrinsecæ, quæ entia debilissimæ entitatis, aut potius nullius sunt, adeoque entia rationis nuncupantur, à quibus res habeant, quod subiiciantur, prædicentur, definiantur, diuidantur aliove modo attingantur: At huiusmodi relationes ab actibus in obiecta refluere nullatenus possunt admitti: ergo. Maior est Viguer. in instit. de anima rationali §. 2. vers. 4. Soncinatis 6. metaph. quæst. 18. & quamuis non omnium, at plurium aliorum Thomistarum, quos suppressis nominibus refert P. Hurtadus d. i. log. §. 4. §. 18. Minor verò suadetur: primò, quia quod res cognita dicantur, est denominatio quædam extrinsecæ, & realis: pro materiali res ipsas & pro formali actus ipsos nostri intellectus includens, & nihil præterea aliud, vt argumento præc. vidimus, vt ergo res denominentur cognita, quæuis relatio exterius

terius ab intellectu refusa superfluit: secundò sequeretur tales relationes rationis esse quidem entia rationis, quod aduersarij fatentur, & simul non esse entia rationis: tum quia earum relationes ab actibus in obiecta efficienter emanant: non ergo habent esse obiectuum dumtaxat in intellectu, sed esse effectuum, vel potius effectibile, eodè imò potiori iure, quo carentiæ aliquarum rerum ex aliarum rerum inceptio, ac productione resultantes, tenebræ v.g. ex abscessu Solis, eiusque versus antipodas fuga obortæ, non sunt obiectiue tantum in intellectu, neque entia rationis ficta: eiusmodi ergò non erunt prædictæ relationes: tum etiam, quia cognitio generica ad solum animal in communi, v.g. terminatur, non ergo ad relationem fictitiā ac tenuissimā, quam aduersarij comminiscuntur: ea ergo relatio non habet esse obiectiue in intellectu, ne dum esse in illo obiectiue tantum, sicut ad ens rationis oportet: quartò, probatur eadem minor: quemadmodum intellectus res denominat genericè, aut specificè cognitās, seu genera, & species, ita voluntas denominat res multis, variisque modis, eisque rationem obiecti formalis, aut materialis, finis, aut medijs attribuit. Atqui rem esse volitam à nobis hoc aut illo modo, dicique obiectum formale, aut materiale, medium, aut finem non est ens rationis, aliās hoc etiam Theologiæ, & scientiæ moralis esset obiectum formale, aduersus quam omnes & meritò censent: simili ergo modo esse genus, speciem, aut hoc aliò modo cognitum non erit aliqua relatio rationis, & commentitia in obiectum ab intellectu refusa: quintò, suadet eadem minor, quoniam intellectus diuinus, sensus humanus, & belluinus res cognitās efficienter denominant, nihilominus entia rationis non confingunt, neque in obiecta reiciunt, ut apud omnes exploratum.

53 Rursus quintò, Dominicus Sotus q. 3. de vniuersalibus artic. 1. dub. 2. etsi entia rationis obiectiua ab omni ente reali distincta admittat, eaque Dialecticæ facultatis formaliter esse statuatur, tamen istiusmodi entia rationis habentia esse veluti subiectuum in rebus ipsis, & versus eas à nobis resilientia his verbis egregie sugillat: *Sicut est sensualis hominis nihil credere, nisi quod est ante pedes, ut Heraclitus, ita & quantum est hominis credere in scientiis, nisi quod ratio, aut fides catholica persuadet, maxime in multiplicatione rerum: & profectò nulla ratio persuadet, ut intellectus per cognitionem aliquid producat in rebus (ait enim Arist. 3. de an. text. 2. intelligere esse quoddam pati) sed sicut res dicitur cognita, quia obicitur cognitioni, ita denominatur genus, aut species in actu, quia obicitur huic, aut illi cognitioni.*

54 Tandem in metaphysica ostendam, satis absurdas esse figuras illas Epicuri, quas è summis quibusque corporibus dicebat effluere, cum inuisibiles, & ignotæ sint, visum tamen in nobis effecturas: Hoc enim de eo referunt præter alios Aulus Gellius lib. 5. cap. 16. & Fabius lib. 10. cap. 2. Equis autem non videat, multò magis absurdas esse prædictas relationes rationis à nobis passim effusas: illæ namque non producant, nec producantur, quin vera entia iuxta suos auctores sint, hæ verò vtrumque habent, quin tamen entia sint, sed mera figmenta, quo nil fingi potest magis ridiculosum: illæ habent ubi recipiantur, sensus utique nostros, quibus imprimuntur, hæ verò interdum à nobis abeunt nunquam recipiendæ, nullique subiecto inhæsuræ, cum scilicet Deum cognoscimus, in quo nefas est istiusmodi tenuissimas relationes, & veluti fictitias, & imaginarios atomos intrinsecè suscipi. Figura illæ Epicuræ per finitum

dumtaxat, ac certum loci interuallum à corporibus emanant: hæ vero relationes ab intellectu nostro, nullo quidem fine profluunt, atque in immensum sese effundunt, quantumcunque enim aliquid distet, illud à me cognitum iri nil prohibet: illæ denique finitæ numero sunt, pro eo ac corpora, à quibus effluunt, hæ prorsus infinitæ omnique numero superiores, quoties videlicet infinitas res specie aliqua aut genere clausas confusè quidem, & quoad solum gradum superiorem in eis realiter distinctum ac multiplicem cognoscimus: haud enim relatio confusè cogniti vni obiecto conueniens est eadem cum relatione, qua aliud dicitur cognitum, alias vna, eademque vtrique, & consequenter infinitis hæret. Quapropter, ut dixi, multo magis in intelligibilia arbitrator simulachra ista, ac visa à nobis in res, quas cognoscimus efflua, quam quæ contra à rebus versus nos fluxum suum incipientia Epicurus assererat.

CAPVT VII.

Soluntur argumenta contraria.

Obiiciunt primò Thomistæ Arist. 4. metaph. text. 5. ubi docet Dialecticam, & Metaphysicam agere de omni ente: sed metaphysica agit de ente reali: ergo logica de ente rationis: sic enim, & non aliter fiet, ut vtraque omne ens, reale scilicet & rationis comprehendat. Obiiciunt secundò B. Thomam, qui multoties intentiones generis, speciei aliasque eiusmodi haud dubiè ad Dialecticam atinentes eique obiectas entia rationis nuncupat. Arguunt tertio, logica iuxta omnes est, & dicitur scientia rationalis: non ergo nisi quia ens rationis propositum habet: quod ipsum confirmat logicæ ethymon, dicitur enim, ac ducitur à logo, id est, interno rationis opere, & ente, hoc igitur illius obiectum, ac materia circa quam est. Arguunt quartò, Denominationes generis, & speciei, subiecti, & prædicati, & quæ cetera à Dialectica considerantur, habent aliquod esse intrinsecum in obiectis: non reale, ergo solius rationis. Urgent quintò, ens rationis est, quod conuenit obiecto præcisè, ut subest operationi mentis siue rationis: at huiusmodi est genus, species, & quæ similia Dialectici negotij sunt. Arguunt sexto, denominatio omnis extrinseca est veluti nominis appellatio, adeoque opus rationis rem aliquam sponte sua absolutam ad formam minimè sibi intrinsecam referentis: denominatio ergo quævis eiusmodi est ens rationis: hoc ergo Dialecticæ obicitur, quoties denominationem generis, speciei aliamve similem considerat. Instant primò, vniuersale haud dubiè esse ens fictum, & solius rationis: sit enim quando animal v.g. abstrahitur per intellectum ab homine, & equo, ac cæteris inferioribus, quæ abstractio nequit non esse fictitia, & solius rationis opus, cum re ipsa animal non sit abstractum à suis inferioribus, sed in eis per veram identitatem inhæreat. Atqui vniuersale est obiectum formale Dialecticæ, ut quod maximè. Item octandò instant: Quando intellectus concipit animal confusè, illudque genus efficit, tum profectò denominationem cogniti, & generis animali extrinsecam perinde apprehendit, & cogitat, ac si esset ei intrinseca: aliter ergo illud concipit, quam esse possit, adeoque fingit, & ens rationis efficit: genus igitur est ens rationis, neque non similiter omnis alia secunda intentio, cum tamen sint obiectum formale dialecticæ. Tandem arguunt, obiectum formale logicæ non sunt actus intellectus, non voces, non etiam res cognitæ, reliquum ergo est, ut solum ens rationis, quo artificiosè

ciosè disponuntur actus nostri intellectus, sit vnica & adequata meta, ad quam ea cunctos suos actus collineat: consequentia liquet: antecedens firmamenta multa, & varia, sed quæ superius proposita, nec libet, nec licet hic repeti.

56

Hi sunt tibicines, quibus aduersarij nostri labantem opinionem, vt cum Plauto loquar, fuscillant. Autoritas Aristotelis, cui primò innituntur, parum eis prodest; namque si esset eis fauorabilis, quemadmodum metaphysica est de ente reali, vt sic prout omnia entia realia velut ratio superior comprehendit, ita etiam logica foret de ente rationis, vt sic prout omnia entia rationis, tanquam ratio communis complectitur, quod tamen nemo etiam aduersariorum admittet. Item mens Aristotelis eo loci est idem subiectum, siue materiam circa quam logica, & metaphysica assignare, vt cum interpretatur D. Thomas opusc. 42. cap. 4. initio his verbis *Sciendum est ergo, quod sicut in 4. met. dicitur, logica, & metaphysica, circa omnia operantur, differenter tamen, sicut enim primi philosophi est, loqui de ente in communi, ita & logici, aliter non esset circa omnia eius consideratio, nisi haberet pro subiecto ens in communi, cum enim vniuersa scientia sit vnum subiectum, idem erit subiectum vtriusque.* Hæc ille: Quod si intendit Aristoteles idem esse obiectum metaphysicæ, & dialecticæ, idem inquam ex parte rerum, quas considerat logica, non vero artificij, quod eis appingit, quò hinc colligi potest, alterà esse de entereali, & alteram duntaxat de ente rationis: certè oppositum ego colligerè. Tandè dico Aristotel. eò loci tantum voluisse metaphysicam, & logicam agere de omni ente, tum reali, tum etiam rationis, sed aliter, & aliter, illam enim agere de omni ente secundum se, & nude sumpto, hanc vero differere de omni ente, siue reale, siue rationis sit, prout tamen subest operationi intellectus, & ab ea genus aut species, subiectum, aut prædicatum, aliòve simili pacto denominatur, vt mox explicat D. Thomas opusculo illo 42. cap. 4. Haud magis fauet aduersariis S. D. autoritas, secundo loco obiecta: Quoties enim cunque secundas intentiones generis, speciei, subiecti, prædicati, aliasve similes dialecticæ facultates proprias vocat entia rationis, de ente rationis non obiectiuo, ac proprio, seu fictitio, sed subiectiuo, aut fundamentali, adeoque improprio sermonem habet: hoc autem posterius ens rationis potius est ens reale, quam rationis: quare quod sit obiectum formale dialecticæ nostra est opinio, non vlla eius reprehensio. At cur antiquos etiam Thomistas hac ratione non interpretor? cur non etiam iuniores? Verum quod ad hos attinet luce clarius est, eos nullum interpretamentum capere, & ens rationis obiectiuum, & fictum omnisque realitatis expertis dialecticæ obiectum formale esse arbitrari. Quod autem ad veteres Thomistas, tametsi aliqui illorum subobscure loquantur, longè tamen verisimilius est idem quod nuperi tuerentur eos sentire, & ens rationis fictitium, & proprium dialecticæ attribuerè: tum quia plerique negant logicam vllatenus esse de ente reali, ens ergo rationis, de quo illam esse censent, est ens non verum ac reale, adeoque ens rationis proprium, & strictum: tum quia multi putant, ex actibus nostris quidpiam resiliere in obiecta eis intrinsecum, per quod sint genera, species, aliæve ratione affecta, quæ ad dialecticam pertineant: eiusmodi autem ens rationis in obiecta infinita, non existentia, diuina, & immutabilia redundans, nil verum, & reale, adeoque quid fictum, ac proprium ens rationis non esse nò potest, vti ipsi etiam explicant: tum etià quia

P. R. Lyncei Philosophia Tom. I.

innumeri eorum definiunt ens rationis, de quo loquuntur, & quod in certa quadam materia dialecticæ attribuunt, esse *id quod habet esse biellinè tantum in intellectu*: Huiuscemodi autem ens rationis omnium consensione est proprium, strictumque ens rationis. Denique aliqui eorum iis vtuntur argumentis, quæ secundas intentiones logicas figmenta esse contendunt, vt paulo supra vidimus.

Ad tertium dicendum est, logicam vocari scientiam rationalem non quod sit de ente rationis obiectiuo, & ficto, sed quod sit de ente rationis subiectiuo, aut fundamentali, quod quidem est ens reale, sicut cap. 5. exposuimus; logos etiam, à quo derivatur logica, non est ficta aliqua sermocinatio rationis secum ipsa, sed vera ac realis locutio, tum interna, vt supra docuimus, tum etiam externa, vt ibid. etiam insinuauimus, & iam olim docuit præter alios Plato in Theæteto, vbi proposita hac quaestione quid logos nobis hic significat? sic respondet, *primum esse arbitror cogitationem suam voce per verba, nominaque exprimere, opinionem propriam in voce perinde, ac in speculo, & aqua monstrantem: nonne tale quid oratio sibi esse videtur?* Quod ergo hæc facultas, rationalis; quod logica dicatur, haud arguit eam esse circa ens rationis siue fictitium, sed circa verba, cum interna, tum etiam externa. Ad quartum dicendum est, secundas intentiones generis, speciei, subiecti, & cæteras nihil intrinsecum rebus assignare, sicuti cap. præced. abundè probatum manet. Ad quintum dicendum est, ens rationis non propriè, & formaliter tale, sed duntaxat fundamentaliter, & impropriè tale, esse illud quod rei conuenit præcisè, vt subest operationi mentis. Quocirca, tametsi animal v. g. duntaxat habeat esse genus, quatenus subest alicui cognitioni confusæ, & hoc solo nomine eam denominationem induat, inde tamen non fiet, quod genus sit, ab aliquo stricto ente rationis proficisci.

Parum quoque momenti est in sexto argumento; namque formalis denominatio, & appellatio nominis, qua nimirum aliquid exterius significatur, non est opus rationis fingentis, aut ens fictum; primò quia aliàs eiusmodi ens esset obiectum formale, etiam grammaticæ, vt pote quæ citra dubium agit de significatione vocum; deinde quia similiter foret obiectum Theologiæ, agit enim hæc de significatione practica gratiæ, quæ ex instituto, & arbitrio Christi inest verbis sacramentorum nouæ legis; Item tertio, quia in sacris litteris plura nomina leguntur imposita à Deo; nam Simonem v. g. vocauit Petrum & filios Zebedæi vocauit Boanerges: Deus autem nil fingere potest, formalis ergo denominatio, & appellatio nominis, non est ens rationis fingentis. Rursus 4. si eiusmodi denominatio esset ens rationis fictitium, & hac ratione obiectum formale logicæ, huic etiam voces, & nomina formaliter obicerentur, contra quam Thomistæ volunt: sequela constat; nam talis denominatio nomina ipsa formalissime includit, vt vel ex ipso eius ethymo liquet. Præterea 5. aliud est esse genus, speciem, &c. aliud ita appellari: quamuis ergo ea appellatio sit ens rationis, idque gratis permittamus, haud tamen propterea ipsum genus, speciem, & reliquæ intentiones, quæ ad logicam potissimum spectant, erunt entia rationis. Denique, si quod genus, species, & reliqua eiusmodi, nominis appellationem habeant formalemque, & externam denominationem, quæ opus rationis quodammodo est, si inquam, hac de causa logica est de ente rationis; sane non solum grammatica, & Theologia, de quibus paulo supra,

D verum

57

58

verum etiam omnis omnino ars, & scientia erit de ente rationis, quævis enim res mundi cuiuscunque sit scientia, aut facultatis, aliquam nomenclaturam, & appellationem habet. Iam vero si de denominatione extrinseca obiectiva sermo sit, ea nimirum, per quam aliquid, genus v.g. est reapse, & seorsim à quouis nomine, hæc quidem non est ens rationis, cum detur seorsim à ratione non solum fingente, vt constat; verum etiam ipsum genus concipiente, vt supra in loco explicuimus. Quamobrem non video cur magis ea denominatio sit ens rationis obiectiuum, ac fictum, quam quævis alia denominatio extrinseca similis, aut dissimilis: æqualis, aut inæqualis; aut quod multo maximum est, quam quævis alia denominatio realis intrinseca albi v.g. aut nigri. Quod autem cætera denominationes intrinseca, & extrinseca etiam ad dialecticam non pertinentes non sint rationis, ne aduersarij quidem diffitebuntur.

59 Septimum argumentum haud magis operosum est: insciamur etenim abstractionem animalis à suis inferioribus esse fictitiam, siue ens rationis: ea enim abstractio fit concipiendo animal sine inferioribus, non negando illud de eis, in quo nulla est fictio, nullum mendacium: vt in tempore ostendimus, & interim constat ex communi proloquio *abstrahendum non est mendacium* quod autem ea abstractio non contingat, nisi beneficio intellectus animal confusè concipientis, haud arguit eam esse fictitiam, & rationis obiectiuam, aliàs etiam quævis cognitio nostra, imo etiam angelica, & diuina foret ens rationis obiectiuum, & chimericum. Ad octauum. Do, quando intellectus concipit denominationem extrinsecam generis, aut speciei veluti suapte natura intrinsecam, adeoque aliter, quam possit vllatenus esse, tum quidem ens rationis fieri, ac figmentum quoddam interius formari: at quod dialectica ita genus, aut speciem concipiat, adeoque ens rationis recipiat efficiatve, id aduersarij à me nunquam impetrare poterunt: est enim scientia, ac proinde obiectum suum verè, ac prout est in se, non aliter, quam se habet, intuetur: nisi vero ipsa errare debeat, quæ cæterarum scientiarum errores auerit, & cæca esse, quæ cunctis præluet earumque dux est, atque magistra. Postremum argumentum quam imbelles sit 4. priora huius tractatus capita satis superque ostendunt. Porro, vt quæ latius fudi, in summam redigam, argumentorum, quibus Thomistæ vtuntur, triplex est reprehensio, prima, quod non de ente rationis fit, ac proprio, sed de ente rationis improprio, & vel subiectiuo, vel fundamentali, quorum alterutrum est extra præsentem controversiam, pleraque eorum procedant: secunda, quod vt plurimum probent ens rationis esse obiectum inadæquatum dialecticæ, non vero adæquatum, de quo tamen nostra lis potissimum instituitur. Tertia, quod inter se admodum non consentiant, aliaque denominationes generis speciei, subiecti, prædicati, aliasque similes obiectis extrinsecas esse intendunt, alia eas intrinsecas, & ex actibus nostris in obiecta refluas conentur.

CAPVT VIII.

Alia argumenta soluta.

60 **M**ulto efficacius pro sententia Thomistica eius aduersarij nostri authores, disputandi gratia, argumentantur: Directio passiuæ actuum intellectus, quæ à dialectica diriguntur, & accommodatæ

ad eius regulas sunt, hæc inquam directio est obiectum formale logicæ: Atqui est ens rationis, ergo. Maior suadetur, quoniam dialectica considerat formaliter, & non solum materialiter munus suum; eius autem munus est actum dirigere, & quod aiunt regulare actus intellectus, in quacunque materia subiecta: hæc igitur directio actiuæ, ac proinde passiuæ, ab ea vel indistincta, vel certe inseparabilis erit obiectum formale dialecticæ: quo pacto conformitas actuum voluntatis cum regulis moris est obiectum formale scientiæ moralis, eo quod huius munus sit, conformare voluntatem cum regulis moris, & dictamine rectæ rationis. Adice eam directionem passiuam actuum intellectus, nisi ad logicam, ad nullam aliam scientiam pertinere posse. Iam vero minor suadetur: talis directio passiuæ, quæ v.g. hic actus, *homo est animal rationale*, oritur ex hac regula dialecticæ, *definitio est oratio constans genere, & differentia*, atque ex eius præscripto efficitur, non est simultanea existentia actus dirigentis, & directi, cum fieri possit vt aliquis immemor regulæ dialecticæ affirmet hominem esse animal rationale, in eodemque instanti, vi huius actus ita elicit excitetur in eo species regulæ dialecticæ, eamque etiam eliciat: tunc autem actus affirmans hominem esse animal rationale, prior natura regula dialecticæ ab ea non oritur, nec dirigitur, vt exploratum, nihilominus ei coexistit, vt supponitur: prædicta ergo directio non est mera coexistentia vtriusque actus videlicet dirigentis, ac directi, nec etiam aliud ens reale esse potest, cedo enim quale sit? solum igitur est ens rationis, adeoque hoc dialectica formaliter considerat. Multi multa respondent huic argumento, cuncta tamen ex vano, vt tractatu 10. cap. 4. libri 4. phys. constabit. Quod mihi magis aridet, est eiusmodi directionem passiuam, siue emanationem actuum aliarum scientiarum ab actibus dialecticæ, ad quorum normam fiunt, esse modum quandam realem, & veram physicamque actionem, non effectiuam, sed directiuam inibi explicandam: modo namque maturum non est.

Rursus secundò arguunt nostri: Dialectica agit de subiecto & prædicato tanquam inter se distinctis, eorumque distinctionem respicit: At ea distinctio ficta est, & chimerica, adeoque ens rationis; hoc ergo est obiectum formale dialecticæ. Maior est in aperto, tum quia dialectica docet subiectum & prædicatum esse, quorum vnum affirmatur de alio, ea ergo veluti vnum, & aliud, & consequenter tanquam distincta respicit: tum etiam quia dicit subiectum referri ad prædicatum, & retrorsum, vt explicant nostri Conimb. q. 6. in præf. Porph. art. 2. nihil autem ad seipsum, & non potius ad aliquid distinctum refertur: eorum ergo distinctionem considerat. Quod autem hæc distinctio sit chimerica, & ficta, ac solius rationis ens, ex facili probatur: ea enim est impossibilis omnino, cum subiectum, & prædicatum nullius sint capacia distinctionis; seu sumantur ex parte obiecti, rerumque ipsarum, vt cernere est in hac propositione, *homo est animal rationale*, vbi res quæ prædicatur est essentia metaphysica eius quæ subicitur, ac proinde ab ea prius indistincta: seu sumantur ex parte actus, quia propositio illa est simplex, & indiuisibilis qualitas, adeoque actus quo subicitur, & actus, quo prædicatur est penitus idem: quo ergo cunque modo spectetur ea distinctio subiecti, & prædicati, quid impossibile, & ens rationis est. Hoc etiam argumentum alterius loci est: Proinde dicendum est subiectum, & prædicatum fidè, & chimericè non distinguere, siue quia apprehensiones constitutiue vtriusque

utriusque realiter distinguuntur, siue quia, si propositio non est composita qualitas ex diuersis apprehensionibus alia subiecti, & alia predicati denominatiua, quod de facto, ut aiunt, & prout res à Deo productæ sunt, longe probabilius est, sed potius indiuisibilis qualitas sit, quia inquam eius formalitates, quæ hominem v.g. & animal rationale repræsentant ratione distinguuntur, distinctio autem rationis merito, cuius vna formalitas ab alia abstrahitur nullam fictionem, nullum etiam mendacium inuoluit, ut c. præc. in transcurso exposuimus, alibi id latius prosequuntur.

62 Tertiò arguunt aliqui Recentiores nostri. Cum concipimus Deum in hac vita per species abstractiuas, & alienas, non ipsum immediatè, & proximè sed quoddam eius idolum fictitium apprehendimus non ob malitiam aut affectatam ignorantiam, sed ob tenuitatem nostri intellectus, & malignitatem lucis, qua nobis in hoc ergastulo constitutus Deus obuersatur: id ita esse suadet proportio cognitionis siue speciei expressæ cum specie impressa: hæc ergo cum sit abstractiua & aliena, non verò intuitiua, & propria Dei, talem etiam esse eius cognitionem & speciem expressam oportet. Atqui quando animal v.g. abstrahimus ab inferioribus, illudque vniuersale facimus, ipsum non aliter, ac Deum confusè, & imperfectè cognoscimus & non per species intuitiuas, & inferiorum proprias, sed alias & abstractiuas, igitur tum non verum animal cognoscimus, sed fictitium animal, & quoddam animalis idolum adeoque ens rationis. Quamobrem vniuersale erit ens rationis, cum tamen haud dubie ad dialecticam formaliter pertineat, eique propriè obijciatur.

63 Hoc quoque argumentum fusius suo loco proponetur, & exponetur. Interim dicendum tam Deum quam animal v.g. & quoduis vniuersale, penes semetipsa immediatè à nobis cognosci, & non in aliquo ente rationis, aut idolo fictitio, Quod autem vtriusque species dicantur alienæ, & non propriæ, non ideo est quia duntaxat aliud obiectum ab eis distinctum, non verò ipsa immediatè repræsentent, sed quia illa per similitudines, aut dissimilitudines aliarum rerum expriment, Deum scilicet quatenus creatura quoad perfectiones ad eum accedunt, & quoad imperfectiones ab eo recedunt, & animal quatenus inferiora qualibet ab eo inadaquatè distincta ei, & in eo sibi inuicem similia sunt: quandoquidem ergo nihil simile, aut dissimile alteri nisi per se ipsum immediatè esse possit, ut in met. lib. 3. tract. 6. constabit, profecto quæ per species expressas, aut impressas alias, ac prout similia, aut dissimilia alteri repræsentantur, ea immediatè, & in semetipsis, non verò in aliquo ente rationis, aut idolo fictitio exprimuntur, & cognoscuntur.

64 Arguunt nostri quartò. Eiusdem scientiæ est agere de modo sciendi reali, ac vero, & de fictitio, & chimerico: Logica autem agit formaliter de illo priori: ergo de hoc posteriori, atque adeo de ente rationis. Maior probatur: primò, quia contrariorum est eadem disciplina, ut est in communi paræmia: item secundò, quia eiusdem scientiæ est agere de fide, & infidelitate nempe Theologiæ; de virtute, & vitio quoad genus moris, videlicet scientiæ moralis: & de veritate, ac falsitate scilicet logicæ nostræ; ac de calore frigore, & ceteris qualitibus primis inuicem contrariis, puta physicæ siue scientiæ naturalis: si quid ergo exempla conuincunt vnam, vnius etiam eiusdemque scientiæ erit de modo sciendi reali, eoque qui rationis est tractationem institueret. Rursus tertiò, metaphysica quæ agit de ente rea-

R. P. Lyncei Philosophia Tom. I.

li ut sic hoc ipso agit etiam de ente rationis ut sic, siue in communi ei opposito, uti omnes fatentur; logica ergo agens de ente reali Dialectico, hoc ipso ager etiam de ente rationis Dialectico, ei opposito.

65 Arbitror propter hoc argumentum, satis probabile esse ens rationis formaliter obijci dialecticæ, non quoad omnes eius actus sicut Thomistæ volunt, nec etiam quoad plerumque sed quoad aliquos, eoque paucos. Ceterum ne hoc quidem eo argumento conuincitur: quamobrem primò, illud hac ratione enervat; si quicquam enim valeret, ens rationis foret obiectum formale omnium scientiarum; cum nulla sit in cuius materia aliquod ens rationis comminisci non possimus: quid namque est quod dialectica modum sciendi fictitium, & chimericum potius quam musica v.g. sonos chimericos, & imaginarios, similes eorum quos Pythagoras cælorum motibus attribuebat, aut potius quam mathematica triangulos, vel circulos fictitios sibi vendiceret? Vnde secundò respondeo negata maiori argumenti; Ad primam eius probationem dicendum est, ens reale & rationis, nec in materia logicæ, nec in materia alterius scientiæ, contraria, aut etiam contradictoria ratione opponi, aliudque amplius non habere, præterquam distingui, seu diuersa esse: Hoc autem insufficientes esse, ut ad eandem scientiam spectent, aliqui homo, & angelus ad eandem scientiam attineant. Quod autem ea entia contraria, aut contradictoria non sint, liquet, quoniam homo, v.g. fictus, & homo verus non sunt impossibiles, sicuti ad veram oppositionem contrariam, aut contradictoriam oportet, quinimo simul esse possunt, ac debent, eo modo quo absolute esse queunt: cum homo chimericus non nisi à vero homine fingi possit. Quapropter vulgaris illa paræmia contrariorum eandem esse disciplinam, nec aduersariorum causam meliorem, nec nostram deteriorem facit: inficias enim imus ens reale, & rationis siue ens, & non ens, etsi de eodem enuntiari nequeant, propterea tamen in eodem instanti temporis impossibilia esse, quod tamen ad eiusdem scientiæ communionem necessarium erat, sicut etiam homo & Angelus, etsi de eodem enuntiari non valeant, haud tamen cognitionem cum vnitatem, & communionem eiusdem scientiæ coniunctam obtinent.

66 Ad secundam probationem respondeo, idcirco eandem scientiam esse de fide, & infidelitate; virtute, & vitio, & c. Quoniam hæc sunt formaliter impossibilia, fierique nequit, ut idem sit simul fidelis & infidelis, peccans in aliqua materia, & simul in ea studiosè operans; rursus ut idemmet intellectus circa aliquod obiectum simul fallatur, ac verum assequatur, utve idem subiectum physicum sit simul calidum frigidumque in excellenti gradu: At verò modus realis, modusque sciendi fictitius, ac chimericus non sunt simul impossibiles, uti exposuimus: vnde non est cur eadem Dialectica de eis differat. Ad tertiam probationem contrariam respondeo, metaphysicam non ob id agere de ente rationis: quia reali opponitur, ut communiter dici consuevit, sed quia non minus quam ens reale, imo multo magis quam illud, abstrahitur ab omni materia, ecquæ enim esse potest materia non entis, aut nihilo quidnam constet? abstractio autem ab omni materia est ratio formalis, sub qua metaphysica ex Philosophorum tendit arbitrio.

67 Quintò argumentantur nostri authores: Omnis actus falsus efficit ens rationis, illudque essentialiter connotat; rem enim aliter quam est in se repræsen-

D 2 tat;

tat; cum ergo res in se sit ens reale, propterea obiectum actus falsi, & per eum exprimitur, nequit esse ens reale, adeoque debet esse ens rationis. Atqui Dialectica habet pro obiecto formali actus falsos, siquidem de syllogismo fallaci, & Sophistico disputat; habet ergo pro obiecto formali ens rationis, quo actus falsi constituuntur, aut (quod perinde est) quod ab eis extrinsece connotatur. Principio, transeat omnem actum falsum connotare ens rationis, eoque etiam aliqua ex parte constitui; Hinc profecto illud tantum fiet, ens rationis esse obiectum Dialecticæ, propterea subest actui falso, per quem cognoscitur, aut etiam efficitur: non vero pro formali, & seorsim à quavis denominatione extrinseca, quam accipiat; Hoc enim posterius est, quod negamus, non verò illud prius: quando namque superius diximus, res esse obiectum formale Dialecticæ, rerum nomine quidquid est genus, species, definitum, diuisum, aliove modo cognitum, siue sit ens reale, siue solius rationis intelleximus. Deinde secundo multis partibus verius simile est, non omnem actum falsum connotare, aut respicere ens rationis, qui enim affirmat falso Petrum currere v. g. is cursum Petri non existentem, sed tamen possibilem, adeoque realem, & non chimæricum adstruit; hunc namque si adstrueret, siue enuntiaret, haudquaquam falleretur; verissimum etenim est cursum Petri chimæricum dari, dummodo currere affirmetur cursu illo commentitio, cuius esse est fingi, quive non nisi per fictionem exercetur. Verum de his plura, cum lib. 10. sermo fuerit de essentiali, & accidentali veritate nostrorum actuum.

68

Sextum argumentum; logica docet quatenus ex suppositione ficta, & impossibili arguendum vtiliter sit, ooque arguendi genere vitur Concil. Flor. & aduersus Græcos in fers spiritum sanctum, si per impossibile non procederetur à filio, ab eo minime distinctum iriseodem etiam vtuntur PP. communiter, ex Dialecticis utique fontibus hausto: Hæc enim illa tertia regula artis obligatorie quæ præcipit, ac statuit quatenus propositio aliqua, etiam impossibilis admittenda sit, vt videre est apud Dominicum Sotum lib. ultimo summularum, de obligationibus lect. 1. §. in secunda parte textus ponuntur septem regulæ, quibus ars obligatoria continetur, & apud nostrum Casilium lib. 3. introductionis in logicam tractatu 2. cap. ultimo, aliosque innumeros Dialecticos, tum veteres, tum iuniores, qui de obligationibus disserunt. Quæ etiam pars Dialecticæ tradit, quando ex suppositione impossibili inutiliter arguitur, & ex ea sequitur vtrumque: negari ergo nequit, quin Dialectica ens fictum, & impossibile siue solius rationis tanquam obiectum formale respiciat. Verum hoc argumentum, ad summum probat, ens rationis esse materiam circa quam, & obiectum non omnium, aut etiam plerorumque, sed dumtaxat aliquorum actuum Dialecticæ. Rursus ne istud quidem conuincit, in eo sensu, qui modo vertitur in quæstionem: tantum enim probat suppositionem fictitiam, & impossibilem Dialectici muneris esse, quatenus subest actui, per quem assumitur, velut mediū ad aliquid verum, ac possibile concludendum, qua ratione Conc. Flor. Græcos de processione Spiritus Sancti à filio, malè opinantes, sic paulòve aliter vrget: si Spiritus Sanctus per impossibile non procederetur à filio, nō distingueretur ab illo, atqui ab illo distinguitur, ergo ab eo procedit. Porro autē quod ēs rationis, & impossibile, propterea subest nostris actibus, & rationē subiecti, predicati mediij, maioris, aut minoris extremi aliamve similem induit, logicæ sit obiectum formale, nostræ doctrinæ non obest; imò contrarium ei haud consonat.

Septimum argumentum esto: Dialectica disputat, an ens rationis sit eius obiectum formale: at id à Dialectica in controuersiam reuocari nequit, quin ens rationis formaliter attingat, illudque veluti obiectum suum intueatur: alias dici posset plura alia ei non obici, etiam in illa controuertantur. Sed hoc argumentum si quid conuinceret, non solum ens rationis Dialecticum, verum etiam omnia entia, tam realia, quam rationis, in communi, & in particulari futura essent obiectum formale Dialecticæ, cum de quouis ea disputare possit, an ad ipsam formaliter spectet? Ad hoc, argumenti formam labefactio: hæc consequentia est nulla, intellectus disputat, an aliud præter verum sit, aut esse possit eius obiectum? aliquid ergo præter verum est eius obiectum: similiter ergo hæc consequentia est nulla, logica disputat, an aliquid præter ens rationis sit eius obiectum, ergo ens rationis est eius obiectum. Præterea obiectum scientiæ duplex est, aliud positium de quo disputat an sit, quid sit, quale sit, quotuplex sit, quapropter sit, &c. aliud negatiuum, de quo solum scientia negat esse suum obiectum, & aliud de ipso non inquirat; De obiecto formali in hoc posteriori sensu, non est quæstio, & iuxta eum, ens rationis quadatenus est obiectum formale Dialecticæ, aliter verò se res habet in priori sensu, qui solus controuertitur. Rursus, quod Dialectica habeat pro obiecto ens rationis, quatenus in eo considerat denominationem extrinsecam obiecti, subiecti, aut aliam similem, eamve vltro citroque quarit atque, quod aiunt, in vtramque partem disputat, hoc inquam dumtaxat est, quod obiectio facta conuincit, si quid conuincit: à nobis tamen in dubium non reuocatur, sed velut certum, & exploratum habetur, vt sæpe sapius monuimus. Quid: quod totum argumentum procedat de solo obiecto inadæquato Dialecticæ, eoque rarissimo, & vix moraliter considerabili.

69

Octauum argumentum esto. Dialectica definit fictam, ac chimæricam definitionem, eamque ait esse, quæ constat genere, & differentia ficta: similiter diuisionem fictam, argumentationem, aliosque modos sciendi chimæricos explicat, ac definit; ens igitur rationis proprium fictumue intuetur. Antecedens suadetur; nam actus ille definitio ficta constat genere, & differentia ficta, alicuius scientiæ est, non alterius, quam dialecticæ, quæ nimirum sola ad genus, & differentiam, aliaque eiuscemodi descendit. Confirmatur: Tamen si voces nuddæ sumptæ, vel ad Grammaticam, vel ad Rethoricam, aut Poëticam spectent, dialectico tamen artificio illud, & ad rationem definitionis aliamue id genus contractæ, ad dialecticam attinent, eique formaliter, obiciuntur; quocirca hic actus, definitio vocali, constat genere, & differentia vocali, dialecticus est, vt superius falsi sumus. Quamquam ergo, ens rationis, fictumve, nuddæ, & in communi sumptum metaphysicæ sit, ceterum si definitionis, aut diuisionis speciem, & imaginem quandam præse ferat, atque ad eam contrahatur, hoc ipso ad logicam pertinebit; Vnde hic actus, definitio ficta constat genere, & differentia ficta, dialecticus erit, si quis alius.

70

Hoc argumentum id vitij habet quod paulò superius in alio simili notauimus; scilicet quod ens rationis per omnes scientias longè latèque diffundat, cum nulla sit, quæ obiectum suum, velut impossibile considerare non possit, si illud velut tale considerat logica: cur enim hæc definitionem fictam v. g. explicet; & non etiam physica corpus naturale fictum, scientia animastica animam chimæricam, metaphysica Angelum commentitium; & mathematica

matica figuras imaginarias, & impossibiles! Quam ob rem Respondeo negatâ argumenti antecedente, & eius probatione: Hic enim actus definitio ficta constat genere, & differentia fictâ pertinet non ad logicam, sed ad metaphysicam: cuius rei gratia distingui debet duplex metaphysica, alia docens, vtens alia, illa generalia principia entis rationis formaliter considerat, hæc ea contrahit ad conceptus particulares, quemadmodum de logica vtente, & docente dici consuevit: proinde quemadmodum hic actus definitio constat genere, & differentia est logicæ docentis, & hic, homo est animal rationale est definitio, constat genere, & differentia est logicæ vtentis, ita similiter hic actus ens fictum, & solius rationis est quod constat entitate fictâ erit metaphysicæ docentis, hic vero actus definitio ficta constat genere, & differentiâ fictâ, erit metaphysicæ vtentis. Quod si istes metaphysicam ita agere de ente reali, vt sic, vt non descendat ad omnes eius species in particulari, proinde ita etiam eam agere debere de ente rationis vt sic, vt ad omnes eius species in quacumque materiâ particulari cum logicæ, tum etiam aliarum scientiarum non descendat, occurrendum est de speciebus entis realis physicam, mathematicam, aliâsq. scientias institutas esse, vnde non esse, quod metaphysica ab ente reali in communi ad eas omnes in particulari sumptas gradum deiciat. Caterum de speciebus entis rationis in particulari quauis materia nullas scientias institutas esse, ne in nihilo tota aliqua scientia insinuat, adeoque metaphysicam, quatenus vt ens est, eas omnes comprehendere. Quod attinet ad confirmationem argumenti, ea speciosior, quam solidior est, namque idcirco dialectica per aliquos actus suos definit, & explicat, quid sit definitio vocalis, quid diuisio, argumentatio, & quilibet alius modus sciendi vocalis, quoniam instituta est non solum ad mentaliter, sed etiam ad vocaliter definiendum, diuidendum, & argumentandum, sine iis enim adminiculis veritas, qui eius scopus est, nec disci, nec doceri potest: At logica non est instituta ad fictâ, & chimericâ definiendum, diuidendum, aut argumentandum, proinde non est cur in iis explicandis, ac definiendis occupetur. Bene verum est eam distineri in explicandâ definitione, argumentatione, & quouis alio modo sciendi sophistico, ac fallaci, vt veri natura magis elucescat: Contrariorum enim eadem est disciplina, & contraria iuxta se posita magis innotescunt; cæterum definitio, aut argumentatio fallax non est ens rationis, sed ens verum, & reale, cum realis nostra cognitio in actus veros, & falsos diuidatur.

Postremum argumentum est: Dialectica per hunc actum suum nequit eadem propositio esse simul vera & falsa, necnon per hunc, due contradictoria nequeunt esse simul vera, attingit formaliter simultaneam vnitatem, & falsitatem eiusdem propositionis, necnon simultaneam veritatem duarum contradictoriarum; at simultaneam veritatem, & falsitatem eiusdem propositionis: aut duarum contradictoriarum est quid impossibile, & ens rationis, igitur ens rationis est obiectum formale Dialecticæ. Maior probatur, hic actus, homo nequit esse animal hinnibile, attingit velut obiectum formale animal hinnibile: ergo hic actus dialecticus, eadem propositio nequit esse simul vera, & falsa, aut hic: dua contradictoria nequeunt esse simul vera, falsæ simultaneam veritatem, ac falsitatem eiusdem propositionis, aut plurius tanquam obiectum formale intuebuntur: vtriusque autem ratio a priori est, quia quod nega-

R. P. Lyncei Philosophia Tom. I.

tur eò ipso immediatè, & formaliter respicitur. Idem argumentum in aliis actibus dialecticis fieri posset, si vacaret. Propter hoc vltimum argumentum mihi semper verisimile fuit, ac modo etiam est, ens rationis esse obiectum formale inadæquatum dialecticæ, in sensu tamen longè diuerso, ab eo, quem Thomistæ intendunt. Deinde aio, hoc tantum concludi eo argumento, ens rationis esse obiectum formale dialecticæ, non quod ipsa affirmet, sed quod neget; non quod fingat, sed quod fictum destruat, & vere, atque absque vlla fictione cognoscat, quod præter controuersiam præsentem est.

CAPVT IX.

An, aut quatenus medium aliquod positium inter ens reale, & rationis sit obiectum formale dialecticæ?

Imittamus cum bona gratia fautores entis rationis, & eorum sententiam in examen reuocemus, qui medium aliquod positium inter ens rationis, & quoduis ens reale Dialecticæ formaliter obiciunt. Hi sunt aliqui Scotistæ, huic fundamento potissimum innixi: esse generis, speciei, subiecti, prædicati definiti, diuisi, aliove quouis modo cogniti est obiectum formale, saltem inadæquatum Dialecticæ: at huiusmodi esse non est vllum ens reale, etiam per accidens, neque etiam ens rationis fictum, ac rigorosum; sed potius vtrinque medium interiacet. Primò quia id tuetur Scotus in primum dist. 36. q. vnica his verbis. *Ad secundum dico, quod productio ista (puta rei in esse cogniti) est in esse alterius rationis ab omni esse simpliciter; & non est relationis tantum, sed etiam fundamenti absoluti. Non quidem secundum esse essentia, vel existentia, quod est verum esse, sed secundum esse diminutum, quod esse est esse secundum quid etiam entis absoluti: quod tamen ens absolutum secundum istud esse diminutum concomitatur relatio rationis.* Ecce Scotus ait esse cogniti, quod diminutum vocat, nec esse verum aliquod esse essentia, vel existentia, nec etiam aliquam entitatem, seu relationem rationis, sed potius hanc illud solum concomitari. Secundò, quia Deus tribuit hoc esse cogniti rebus omnibus, quas ab æterno, atque ante nascentis originem mundi cognouit, vt etiam Scotus loco proximè citato docet, ac probat exemplo voliti, esse enim voliti rebus ab æterno conueniens, cum contingens sit, ab aliquo, atque adeo à Deo tribuitur & producitur, tale igitur esse cogniti nequit esse ens rationis fictum, cum Deus nullius figmenti auctor sit, nec etiam ens reale, cum Deus nulum ens verum & reale ab æterno produxerit.

Tertiò, quoniam eiusmodi esse cogniti, quod tenue, ac diminutū appellant, tribuitur à cognitione vera, quandoquidem hæc obiectum suum cognitum denominat: sed ens rationis fictum solius cognitionis falsæ non veræ effectus esse potest, tale igitur esse non debet, saltem semper esse ens rationis commentitium, ac strictum, quo de agitur. Rursus nequit esse ens reale, si quod enim esse reale haberet, maximè esse cognitionis, & rei cognita, vnde coalescit, harum autem esse formaliter, ac per identitatem non sortitur, sed veluti efficienter, & principiatue, vt Scotus ait, dicta distinct. & quæst. his verbis; *et si velis querere aliquod esse verum huius obiecti vt sic, nulum est querere, nisi secundum quid, nisi dicatur, quod istud esse secundum quid reducitur ad aliquod esse simpliciter, quod est esse ipsius intelle-*

D 3 Etionis

tionis, sed istud esse simpliciter non est esse formaliter eius, quod dicitur esse secundum quid, sed est eius principiativè, vel terminativè, ita quod ad istud verum esse illud esse secundum quid reducitur, ita quod sine isto vero esse istius, non esset illius esse secundum quid. Huius autem Scoticæ doctrinæ ratio colligitur, cum ex ipso Scoto variis in locis, tum etiam ex Theodoro Smisingo tractatu 3. de Deo, disp. 2. à num. 183. quoniam omne totum realiter distinguitur à suis partibus: atqui esse cognitum est quoddam totum resultans ex cognitione & re cognita veluti partibus quibusdam per accidens: ab eis ergo realiter distinguitur; adeoque nullam ab eis entitatem realem sibi intrinsecam, atque identicam haurit.

75

Item quarto suadetur idem assumptum. Etenim actus nostri intellectus dicuntur communiter ferri, ac tendere in res extrinsecas quas dignoscunt, atqui non penes suum esse reale, ac vitale; quoad hoc namque sunt immanentes, & neutiquam transeuntes. tendunt igitur ac feruntur in obiecta sua secundum aliquod esse diminutum, quod in ea refundantur atque in illis intrinsecè suscipi efficiant. Huiusmodi porro esse cognitum, ut aiunt, rebus intrinsecum, ac subiectivè inhærens, non est ens rationis, cum hoc nullibi sit subiectivè, sed tantum habeat esse obiectivè in intellectu, ut vulgo definitur, non etiam est ens reale Deus enim a nobis denominatur cognitus, nihil tamen reale intrinsecum ei denuò assumimus, aliàs, vicissitudo nostrorum actuum, quæ nos quovis fermè momento mutat, Deo etiam aliquam mutationem importaret. Quæ etiam non existunt, & quæ simpliciter esse quoque repugnant, ea à nobis fiunt cognita, nullum tamen ens verum, & reale à nostris actibus in eiusmodi obiecta expullulat, aliàs quod non est, aliquod tamen verum ac reale esse reciperet, ac paries v.g. non existens albus tamen esse videretur.

76

Et quidem Sotus q. 3. de vniuersal. art. 1. dub. 2. & Auerla q. 5. log. sect. 7. parum ab initio, referunt Scotistas in ea esse sententia, ut existiment suum illud ens diminutum esse subiectivè in rebus cognitis: quod tamen aiunt, tale enticulum ac semirectulam iuxta Scotistas esse ens rationis, id parum consideratè dictum arbitror; Scotus enim, & eius asseclæ, quibuscum modo cernimus, eiusmodi esse debile, ac tenue medium inter ens reale & rationis, ac neutrius generis cõtendunt; ut ex verbis Scoti nuper relatis, & argumentis ab eo insinuatis manifestum est, utque sapienter notat P. Suarez disp. 3. metaphys. s. 2. num. 7. asserens esse cognitum creaturis etiam ab æterno conueniens, haud esse reale esse essentia, aut existentia, haud etiam esse relationem rationis, in sententia Scoti, sed aliud esse diminutum quod in utriusque medio, & veluti confinio relinquit, quin, vnuquam declaret an sit dicendum reale, vel rationis.

77

Quinta ac postrema eiusdem assumpti probatio esse potest. Carentiæ rerum alioqui possibilem non sunt entia rationis ficta, cum seorsim ab omni fictione, aut etiam cogitatione nostra, tenebræ v.g. innumbre: haud etiam sunt entia vera, ac realia; cum hæc nulla fuerint ab æterno, fuerint verò innumera rerum carentiæ, tot nimirum, quot rerum genera noluit iam tum Deus moliri: Eiuscemodi ergo carentiæ rerum sunt media quædam negatiua inter entia realia, ac solius rationis, quo pacto de eis philosophatur P. Suarez disp. 54. metaph. sect. 5. num. 5. & alibi sæpe. Quid ergo vetat, dari medium aliquod etiam positivum inter ens reale, quod illud cunque sit, & ens rationis fictitum, videlicet esse cognitum,

quod esse diminutum ac debile appellant. Vbi autem semel admittatur, ut hæc ratio ac præcedentes contendunt, illud esse obiectum formale dialecticæ, nemo fermè sit qui non fateatur.

78

Cæterum propius vero est, esse cognitum non esse medium quoddam positivum inter omne ens reale, & ens rationis, sed potius esse ens reale non per se, sed per accidens, non in singulari, sed in plurali, hoc est esse cumulum quædam plurium entium, cognitionis scilicet, & rei cognitæ, & eas quidem sed præter eas nihil aliud complecti: Argumenta vero contraria tanti non sunt, ut contrarium persuadeat, eorumque impugnatione, nisi fallor, aperte constabit falsitas sententiæ, quam propugnant. Principio quod attinet ad Scotum, cuius auctoritatem merito suspiciunt eius asseclæ, in præsentiarum eis parum fauet, namque solum docet esse cognitum, inter ens simpliciter sumptum, & ens rationis medium esse: Hoc autem non obstat quominus sit ens reale per accidens, siue in plurali, de quo inferius ostendam non esse simpliciter, sed secundum quid ens: Quod si Scotus aliud sentit, reiiciendus.

79

Occasione secundi argumenti Caietanus, & alij Thomistæ 1. p. q. 14. art. 5. multa congerunt aduersus Scotum, quasi ille, fide quidem refragante, censuerit illud esse cognitum esse aliquod verum, & reale esse distinctum à Deo, ab eoque tota iam olim æternitate productum, ac rebus, quas semper cognouit, hoc ipso semper communicatum. Cæterum frustra dissecantur contra subtilem doctorem, qui profecto id tantum voluit, docuitque, Deum ab æterno quodammodo produxisse esse aliquod diminutum, & secundum quid, merito cuius creaturæ omnes cognitæ denominentur: Huiuscemodi autem esse diminutum à Deo distinctum, & quodam modo productum, fidei nostræ haud magis repugnat, quam carentiæ rerum, quæ iuxta plures Thomistas, & alios auctores innumeros suum habent esse diminutum ab æterno, non sine dependentia à Deo, penes quem erat potestas, & arbitrium faciendi ut non ex, sed res oppositæ æternum existissent. Quod si ut alij censent non potuere impediri à Deo, iam id longè difficilior est, quam quod Scotus de suo esse cognitum, contingenti quidem, & à Deo pendulo tradit. Missis ergo censuris probabilior est Deum tale esse obiectivum, siue cognitum non produxisse ab æterno, etiam secundum quid, nulla enim talis productionis, nulla termini diminuti, ac debilis per eam producti necessitas, vel utilitas: namque ut creaturæ dicantur æternum cognitæ abundè est vera, ac realis cognitio, quæ Deus eas semper cognoscens dicitur. Equidem utriusque denominationis non diuersam, sed eandem realiter formam esse, nempe, ut dixi, cognitionem immanentem Dei, superius cap. 6. latè ostensum manet, ut id impræsentiarum reperti non oporteat. Quocirca fatemur esse cognitum, aut volitum productum fuisse ab æterno, secundum quid utique, non tamen esse cognitum, aut volitum, quale aduersarij fingunt, sed quale ipsi hæcenus posuimus: hoc enim idcirco secundum quid censetur ab æterno productum, quoniam cognitio, & volitio libera Dei ab æterno productæ secundum quid fuere quantumcumque entia à se.

80

Quod ad tertium argumentum spectat, si esse cognitum distingueretur realiter à cognitione, & re cognitæ, ex quibus veluti partibus resultat, bene quidem inde fieret etiam esse ens quoddam diminutum medium inter reale, & fictum: Cæterum quod nec eiusmodi totum, nec vllum aliud per accidens à suis partibus realiter distinguitur multis partibus

partibus probabilis est, & à nobis in physica ex professo demonstrabitur. Interim sufficiant quæ supra aduersus Thomistas disseruimus, ea enim meo iudicio manifestè ostendunt, esse cognitum non distinguì à cognitione, & re ei subiectà, & nisi illas nihil aliud complecti.

81 Quartum argumentum sententiæ Scoticæ difficultatem potius quam probabilitatem conciliat: id enim contendit ex actibus nostris aliquid refluere in obiecta cognita, quod eis intrinsecè inhærear. Quam vero absonum, imo etiam ridiculum hoc sit, pleraque decursu capitis sexti satis manifestant. Quintum argumentum haud magis premit, concessio enim eius antecedenti, consequentia nulla prorsus est: nam dari medium aliquod negatiuum inter omne ens reale, & rationis, nimirum carentias rerum absque vlla fictione æternas, vel ipsa ratio in argumento adducta ostendit, vt alias in metaphysica adducendas prætermittam: Cæterum nulla ratio afferri potest, quam propter admittendum sit medium illud positium inter quoduis ens reale, & rationis: reiciendum igitur est, ne saltem multiplicentur entitates sine necessitate, aduersus quàm omnes philosophi opinantur. Quam ob rem, licet prædictam Scotistarum opinionem hunc in modum refellere, & quæ latius dicta sunt veluti in summam redigere: si daretur illud esse diminutum inter omne ens reale, & rationis medium, beneficio cuius res omnis dicatur cognita, per aliam formam intellectus cognosceret, & obiecta essent cognita; item redundaret aliquid ex actibus nostris in obiecta cognita eis intrinsecum: plurificarentur itidem entitates sine necessitate. Hæc autem absurda sunt, ergo & illud vnde sequuntur.

CAPVT X.

Superioris instituti prosequutio, & aliqualis Scoti defensio.

82 Non obstant, quæ superiori capite disseruimus aduersus Scotistas, quominus medium aliquod positium inter omne ens reale simpliciter, ac propriè sumptum, & ens rationis fictum admittamus, atque eiusmodi medium Dialecticæ formale obiectum esse tueamur. Huius placiti explicatio, & probatio sit ista, quæ sequitur: Relatio siue denominatio extrinseca cogniti genericè, specificè, alterè, in cognitione, & eius subiecto, circumscripto quouis alio, consistens, tametsi sit ens reale per accidens, siue in plurali, vt cap. præcedenti fusè ostensum manet; Cæterum non est ens reale simpliciter, ac propriè, nec etiam est ens rationis fictum; talis autem relatio, siue denominatio est obiectum formale dialecticæ; aliquod ergo medium inter ens reale simpliciter sumptum, & ens rationis, quod neutrum quidem sit, Dialecticæ formaliter obicitur. Minor argumenti ex dictis hoc tractatu constat: Maior etiam, quoad secundam eius partem: nam si cognitio suapte natura vera, & realis, obiectum etiam absque vlla fictione, aut falsitate cognoscat, intelligi quidem nequit, quo iure, pædove denominatio cogniti, tum præsertim sit ens rationis fictum.

83 Quod autem denominatio illa cogniti non sit simpliciter ens reale, quæ erat prior maioris pars, hunc in modum suadetur; vt complexum aliquod sit simpliciter, & propriè ens reale, extrema illius debent verè, & propriè vniri, sed cognitio, & eius

obiectum non vniuntur vera, & propria vnione, sed dumtaxat intentionali, adeoque impropria, & metaphorica, vt aduersus multos Thomistas nostri merito tuentur, complexum igitur cognitionis, & rei cognitæ, siue quod recidit in idem, denominatio, ac relatio cogniti simpliciter, & propriè ens reale non est. Proxima maior probatur; tum quia reale non solum extremis, verum etiam eorum vnione, vel identitate constat; at quando extrema non sunt realia, sed ficta, complexum eorum nequit esse simpliciter ens reale: si quando ergo vnio extremorum realium realis, ac vera non fuerit, complexum etiam gradum entis realis simpliciter, ac propriè sumpti nequitquam obtinebit. Tum etiam, quia complexum siue aggregatum subiecti verè albedinis, & fictæ vtrinque vnionis non est simpliciter ens reale, nec vera denominatio albi, aliàs ad dealbandum parietem sufficeret, si vnionem albedinis alibi existentis cum eo tamen fingerem: at non alia de causa id euenit, nisi quia vnio vera, & realis non est. tum denique, quia Hircoceruus v.g. simpliciter, & propriè ens reale non est, præcisè, quoniam vnio, & identitas, qua hircus, & ceruus in eandem substantiam coalescunt, nec vera est, nec realis, estd extrema vera, & realia citra dubium sint.

Argumento secundo ad homines, vt aiunt. Complexio, siue aggregatio actus liberi creati, & diuinæ prohibitionis, non est propriè ens reale; hoc enim semper comitatur aliqua perfectio, & bonitas; eiusmodi autem complexio, siue denominatio prohibiti à Deo, non est perfectio, aut bonitas simpliciter sumpta, vt pote, quæ nullatenus est amabilis à Deo, qui si amaret actum liberum creatum, à seprohibitum, aliquid vtiq; moraliter malum amore prosequeretur, quod tamen nefas. Item talis complexio diuinæ prohibitionis, & actus prohibiti non est ens rationis fictum; igitur inter hoc, & ens reale simpliciter sumptum media est, & vtrinque interiacet; similiter ergo complexio eiusdem actus creati, & diuinæ seu creatæ cognitionis, eum cognitum denominans, quatenus ita eum denominat non est simpliciter ens reale, neque etiam simpliciter ens rationis, sed inter vtrumque media. Quod autem de denominatione prohibiti à Deo actum liberum creatum afficiente assumpsimus, doctrina est aliquorum Theologorum, ea ratione explicantium, quanam sit malitia peccati, & quatenus cum bonitate singularum eius partium cohæreat, totum ipsum peccatum, omnis bonitatis expers esse.

85 Quod si quis respondeat, id interesse inter actum liberum à Deo prohibitum, & eundem à Deo vel etiam creatura cognitum, quod prior denominatio à Deo amabilis non sit, imò summè detestabilis, Deus enim actum liberum à se prohibitum, si vellet illicd peccatum amaret, & intenderet, vt dictum est, posterior verd denominatio, à Deo amabilis sit: Proinde illa bonitate, & consequenter entitate, ac realitate destituta est, hæc vero, vti bonitate, sic etiam entitate, & realitate prædita erit. Quod si quis, inquam, hoc respondeat, poterit non agrè refelli: primò, quia non minus vnitas, quam bonitas entitatem, velut eius proprietas consequitur; denominatio autem prohibiti, siue prohibitum, quatenus prohibitum est, defectu bonitatis, siue amabilitatis non est simpliciter ens reale, sicuti conceditur; simili ergo modo, ac pari iure denominatio cogniti, siue cognitum quatenus cognitum est nequitquam erit ens reale, si propriè loquamur, si non defectu bonitatis, at defectu vnitatis, quem

quem supra probatum reliquimus. Rursus si quod multi tuentur, & in præfens supponi debet, & etiam solet disputandi gratia, si inquam cognitio, & volitio Dei, virtualiter intrinsecè non distinguantur, profectò in actu à Deo simul prohibito, & cognito, esse prohibitum, & esse cognitum virtualiter indistincta erunt: actus enim Dei prohibens, & actus cognoscens non distinguuntur, quanquam alter ad diuinam voluntatem, alter ad eius intellectum attineat: obiectum etiam vtriusque actus, nempe actus creatus est omnino idem; vtriusque ergo complexi, scilicet cogniti, & prohibiti, singulae partes singulis collatae, sunt omnino indistinctae, vtrumque ergo complexum erit omnino idem, atque indistinctum; vel vtrumque igitur erit ens reale, vel neutrum; non vtrumque, vt admittitur, ergo neutrum.

86 Obiicies tamen primo: obiectum dicitur realiter cognitum: denominatio ergo, siue relatio cogniti, simpliciter ens reale est. Respondeo vt obiectum dicatur realiter cognitum, abunde est, si esse cognitum sit ens reale per accidens, tale autem esse non diffitemur: Item satis, superque est, vt constituatur intrinsecè per formam realem, nempe cognitionem intellectui immanentem, ita autem constitui saepe saepius docuimus. Rursus secundò Respondeo, eo argumento ne probari esse cognitum esse ens reale per accidens, formae reali intrinsecè constitui: Res enim dici potest realiter cognita, (nisi aliunde obster) hoc solo quod conotet ens reale videlicet cognitionem, vnde exoritur, quin necessum sit, vt ipsa denominatio cogniti, intrinsecè, & essentialiter sit ens reale, haud aliter, ac res dicitur destitui realiter, non quod destructio sit ens reale, etiam per accidens, sed quod sit destructio entis realis, illudque connotet, & ab esse ad non esse transferat. Hinc tamen non fit, hunc actum, *homo est animal rationale*, dici posse realem definitionem, etiam si in se sit ens rationis pro formali, & non ens reale, nimirum quia connotat, & explicat veram, ac realem essentiam hominis contra quam superius aduersus Thomistas arguebamus, namque realis cognitio definiens ens rationis est vera, & realis definitio; at non quia connotat, aut explicat ens reale: ergo quia ipsa in se est ens reale; idem igitur de definitione hominis, & quauis alia dicendum.

87 Obiicies secundò: inter esse, & non esse querere medium est, quod aiunt, nodum in scirpo querere, cum nihil videatur exploratius, quam eiusmodi medium prorsus repugnare, & esse, ac non esse immediata esse: atqui ens reale simpliciter sumptum est esse, & ens rationis fictum non esse; fieri ergo nequit, vt esse cognitum genericè, specificè, aliove quouis modo dialectico, neque sit ens reale simpliciter, neque ens rationis fictum; sed vtrumque medium, quodque ad neutrum extremum desleat.

88 Sed hoc argumento, si cuius est momenti, fiet vtique carentiam cuiusvis rei, haud esse medium inter ens reale simpliciter, & ens rationis fictum, quo nihil fingi potest magis absurdum. Deinde, vt alias instantias omittam, præcisè respondeo inter esse simpliciter, & non esse simpliciter nullum interici medium, vt argumentum rectè supponit; hinc tamen haud scite inferri ens reale proprium, & ens rationis fictum immediata esse: quamobrem, etsi esse cognitum nequeat esse medium inter esse simpliciter, & non esse simpliciter, sed potius habeat non esse simpliciter, vt è vestigio ostendam, nihilominus inde non efficitur, quod inter ens reale proprium, propriumque, ac fictitium ens rationis medium esse nequeat. Porro autem ex hoc, quod esse, & non esse

simpliciter sint immediata, eandem immediationem non sequi inter ens reale proprium, ac simpliciter tale, & ens rationis commentitium, argumento quidem ex diametro contrario suaderi potest; nam id, quo aduersarij vtuntur perperam assumit *non esse simpliciter* claudi carceribus solius entis ficti, quasi præter hoc aliud nihil habeat non esse simpliciter; oppositum etenim verius est, vt patet cum in carentiis rerum, tum etiam quodammodo in differentiis entis, tum denique in quouis ente reali per accidens: huiusmodi namque ens, cum non sit vnum, sed multa, non tam ens est, quam entia, adeoque non est ens simpliciter, sed dumtaxat secundum quid, vt liquida ratione tradunt B. Thom. 1. part. quæst. 11. art. 1. ad 2. Caietanus, & alij Thomistae ibidem: Item P. Suarez 1. metaph. disp. 4. sect. 4. & cum eo nostrorum innumer. Quapropter quando esse cognitum est ens per accidens, & entium cumulus quidam, haud erit simpliciter ens, sed simpliciter non ens, ac proinde quam rationem medijs non obtinet inter esse, & non esse simpliciter, eam tamen inter ens reale proprium, propriumque ens rationis adipiscitur.

89 Obiicies tertio, relatio prædicamentalis, est relatio realis, adeoque simpliciter est ens reale: nihilominus est ens per accidens, & in fundamento, & termino inuicem extrinsecis, & realiter inunitis, realiter consistit: quamquam ergo esse cognitum sit ens per accidens, erit tamen simpliciter ens reale. Confirmatur, quoniam relatio cogniti, siue sciti non minus, quam relatio scibilis est relatio prædicamentalis tertij generis, hæc ergo cum sit relatio realis, talis etiam erit vtrique illa denominatio, ac proinde ens reale. Respondeo, relationem prædicamentalem esse relationem realem propter id, quod à parte rei existit absque vlla fictione, aut etiam cogitatione nostra: hoc autem pacto vt existat, necesse non est vt sit ens reale per se, & simpliciter, sed per accidens, & se undum quid. Hinc ad confirmationem liquet.

90 Obiicies quarto, habitus nempe esse vestitum, armatum, aut calceatum est simpliciter ens reale, ergo & esse cognitum; quid enim magis habet vna denominatio, quam alia, quando vtrique est per accidens neque non extrinsecis, haud enim indumenta nostra nobis vniuntur, sed, tantum nos exteriori circumstant. Quod autem habitus sit simpliciter ens reale claret, quoniam ens reale simpliciter sumptum dissecatur in decem prædicamenta, quorum vnum est habitus. Confirmabis hinc superiorem obiectionem; nam relatio est prædicamentum, vnum vtique è decem in quæ ens simpliciter sumptum diuiditur: tale ergo est relatio, & non ens per accidens, & secundum quid, vt superius diximus.

Prima huius argumenti responsio est, non ens simpliciter sumptum diuidi in decem prima genera, sed ens latius sumptum, & prout abstrahit ab ente simpliciter, & secundum quid; per se, & per accidens. Quod enim hæc abstractio sit possibilis, vsque adeo verum est, vt iuxta dicenda in metaph. lib. 5. tract. 2. cap. 8. ab ente reali, & solius rationis, ac fictitio vna quædam entis ratio abstrahatur. Verum, ne hinc præfens resolutio pendeat, dicito si lubet, secundo: diuisionem entis in decem prædicamenta, esse non prout abstrahit ab ente simpliciter, & secundum quid, sed prout vtrumque æquiuocè, & vagè complectitur; Cum enim iuxta plerosque ea diuisio non sit generis, & iuxta multos neque rationis vniuocæ; quid vetat eam esse æquiuocam, & disunctam, vt dictum est, ac tantum esse analogam aut vniuocam, quando ens reale magis contractè & propriè sumitur, atque ita sumptum cum nonnullis solum prædicamen

dicamentis onfertur? Tertia ac postrema argumenti responsio esto, ens simpliciter sumptum, præfate diuisionis diuifum esse; cæterum per aliqua prædicamenta proprie, & per alia improprie diuidi, quia licet omnia, & singula dicantur entia simpliciter, ea tamen locutio est impropria, nec metaphora caret. Hinc ad confirmationem constat.

91

Obicies quinto, Deus visus est vltima beatitudo, ac felicitas nostra; aut ergo ea denominatio visus est ens reale simpliciter, & sic quoduis aliud esse cognitum erit simpliciter ens reale, tametsi non in gradu adeo excellenti, nostræ enim rationes quibus oppositum contendimus in quouis esse cognito parem habent vim, si quam habent; aut eiusmodi denominatio visus non est simpliciter ens reale, atque ita nostra vltima felicitas non erit ens reale simpliciter, sed inter illud, & ens rationis fictitium media intererit, quin ad alterum magis quam alterum accedat. Tanti ergo non fuit, ex nihilo nos fecisse Deum, si ferme propter nihilum nos fecit, & non nisi hunc finem tot nostris laboribus, tot sollicitudinibus proposuit. Quod autem Deum esse visum ferme nihilum vocetur, quid mirum, si non est ens reale, sed duntaxat entis vmbra, ac tenue quoddam crepusculum quod inter esse, & non esse subluceat?

92

Respondeo, beatitudinem nostram duplicem esse, aliam obiectiuam, scilicet Deum ipsum; aliam formalem, nempe eius visionem: quas rectè distinxit Boëtius.

*Tu requies tranquilla pijs te cernere finis,
Principium, rector, dux, semita, terminus idem.*

Vtramlibet autem esse ens reale simpliciter, cum neutra in aggregatione vlla per accidens consistat. Cæterum vtramque beatitudinem tam obiectiuam quam formalem ei extrinsecam & inunitam, collectim sumptas, haud esse ens reale simpliciter, sed ens per accidens, & secundum quid: Hoc autem posterius tametsi ita se habeat, illud tamen prius sufficit vt propè nihilum non dicatur votorum nostrorum summa, laborum omnium meta, ac finis vltimus, ad quem aspiramus. Quin etiam, etsi singula felicitas nostra esset ens solum per accidens, & non tam ens, quam entium cumulus quidam, haud tamen idcirco dici deberet propè nihilum; hoc enim distinguitur non solum contra ens per se, ac simpliciter, sed etiam aduersus ens per accidens, & secundum quid; & è contrario, quod continet plura entia, eorumve quandam aggregationem, id à nihilo longa interstitione diffidet.

93

Tandem quibus probari solet, differentias entis esse simpliciter ens nō tātum in sensu reali, sed etiā in sensu formali, ea etiā pari momento videntur probare denominationem extrinsecam cogniti esse simpliciter ens reale, quoad verum aliquem sensum, quamobrem hæc potest esse sexta ac postrema obiectio, aut potius obiectio in statu aduersus nostram sententiam: quæ tamen nec admoueri, nec à moueri, nec strui, nec destrui potest, donec in metaphysica de transcendentia entis, & rationum communium agamus. Et hæcenus de medio inter ens reale, & rationis, quod fortassis prout à nobis explicatum voluit Scotus; semper enim ens reale simpliciter & ens rationis extrema inuentæ à se mediata assignat: locum ergo relinquit, vt aggregatio cognitionis, & rei in quam fertur, sit esse medium & diminutum, quo de loquitur: quod autem ait hoc esse cognitum ac tenue principiatiuè tantum, non verò formaliter siue essentialiter esse intellectiōne, cognitiōnemvè, adeoque ab ea distingui, intelligendum est non de distinctione adæquata, sed de inadæ-

quata quam nos vltro fatemur. Qui illud etiam adiciendum ducimus, hucusque disputata de medio inter ens reale & rationis intelligenda esse, iuxta vtriusque significationem magis vlitatam ac familiarem: cæterum interdum significare vtrumque ens apud sanctos Patres & Philolophos, præsertim antiquiores: ens nimirum reale, id quod est incommutabiliter, & necessariò: & ens rationis, siue non ens ex aduerso, id quod nullo modo est: quamobrem hoc pacto omnis creatura medium erit inter ens & non ens: quippe quæ nec est incommutabiliter, nec etiam non est omnimodis, sed potius simul est & non est: est commutabiliter, & ex contingenti: non est incommutabili & necessario modo. Atque ita dixit Plato Dial. 5. de Republica: *si quid autem ita se habet, vt sit & non sit, nonne medium erit, inter id quod est omnino, & id quod nullo modo est?* Et paulò infra: *si quid appareret tale, vt simul esset & non esset, illud inter verè ens & omnino non ens esset ponendum.* Et postea: *illud itaque nobis, vt arbitror, restat inueniendum, quod vtriusque sit particeps, ipsum scilicet esse & non esse, neutrumque illorum sincerè dici debeat.* Actandem paucis intercisis: *inuenimus igitur, vt videtur, quod multa illa qua multis pulchra, aut alia quoque modo existimantur, media inter omnino ens, & omnino non ens voluntur.*

TRACTATUS II.

De obiecto attributionis Dialecticæ.

CAPVT I.

*Veritatem actuum intellectus esse obiectum
attributionis dialecticæ, autoritate
probat.*

ANte aliorum sententias quid ipse sentiam in medium profero, ac statuo obiectum attributionis dialecticæ, & finem intrinsecum in quem tota refertur, esse veritatem actuum intellectus, eorumque conformitatem cum obiecto, qua hoc ita se habet quemadmodum ab iis representatur. Quamuis autem Scotistæ, Thomistæ, Nominales & reliqui scholastici præsertim à Magistri temporibus, huius sententiæ ne meminerint quidem, ea tamen antiquiores habet patronos. Illam sequitur Aristoteles. 1. topic. c. 2. vtilitatem dialecticæ commendans, eo quod per eam potentes ad vtraque dubitare, facile in singulis intuebimur verum & falsum; vbi discretionem veri à falso finem & subiectum dialecticæ esse haud leuiter insinuat. Illam etiam sequitur magister Aristotelis Plato in Menone ibi: *deceat profecto mitius & magis dialectico more respondere: est autem magis dialecticum non modo verum proferre sed iis illud rationibus approbare, quas & ille qui rogat nosse se proficitur.* & in Parmenide, *Cæterum collige re ipsam diligentiusque te in ea facultate exerce, (nempe dialectica) qua inutilis esse videtur multis, & quedam garrulitas nuncupatur, dum inuenis es, alioquin te veritas fugiet.* Ecce quatenus veritatem dialecticæ finem & subiectum præstituat. Idem docet in Philebo: cum enim Protagoras duceret, rhetoricam videri præstantiorem dialecticâ

Dialectica siue arte differendi, idque Gorgiam censuisse, vtrumque refellit atque impugnat Plato, siue quod perinde est Socrates eius personam gerens hisce verbis; non ego ô amice Protarche, quæ ars aut scientia eo antecellat, quod maxima potissimâque & utilissima omnium sit, ex te quesui, sed quæ perspicuum sincerum verissimumque contempletur, quamvis parua sit, ac minime utilis; hoc profecto est quod modo querimus. At vide: nihil enim Gorgiam laceases, si eius artis utilitatis laudem præstariamque concedas, ei verò quam ipse modo narravi facultati, veritatis præcellentiam tribuas, quemadmodum supra de albo dixeram, quod licet paruum si tamen purum esset, multo impuroque secundum veritatis excessum præstaret. Et nunc quidem sufficienter his discussis, ne respiciamus in alias disciplinarum vel commendationes vel commodas, sed si qua ex natura sua vis animi veritatis est amans, eiusque gratia cuncta peragit, hanc dicamus puritate mentis & sapientie perquirari, considerandum a differendi scientia maxime an ab alia hac præstantiori acquiri videatur? ac tandem his rationibus sibi propositis conuictum se fatetur Protarchus & sic respondet; considero equidem, concedo que difficile inueniri posse aliam vel artem vel scientiam, quæ sibi magis vindicet veritatem: Quid hoc illustrius in confirmationem nostræ sententiæ. Propter hæc & alia similia testimonia de Platone hæc dicit Augustinus lib. 8. de Ciuit. Dei cap. 4. Socrates in ætina excelluisse memoratur: Pythagoras vero magis contemplatiue quibus potuit intelligentia viribus insistisse. Proinde Plato vtrumque iungendo, philosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit, vnam moralem quæ maxime in actione versatur, alteram naturalem, quæ contemplationi deputata est, tertiam rationalem quæ verum determinatur à falso, en Plato iuxta Augustinum Rationalis siue Dialecticæ non aliud subiectum finemque, quam veritatem præfigit.

Quam nobiscum sententiam Plato, eam etiam eius studiosissimus Cicero sequitur lib. 3. de fin. bonorum, in hæc verba; ad eas virtutes, de quibus disputatum est, Dialecticam etiam Stoici adiungunt & physicam, easque ambas virtutum nomine appellant: alteram, quod habeat rationem, ne cui falso assentiamur, neve vquam captiosa probabilitate fallamur, eaque quæ de bonis & malis diceremus tenere tuerique possimus; nam sine hac arte quemuis arbitramur à vero abduci fallique posse. Recte igitur, si omnibus in rebus temeritate ignoratioque vitiosa est, ab his ea quæ tollit hac virtus nominata est: physica quoque, non sine causa idem tributus est honor. Ecce docet hunc esse finem Dialecticæ, hoc obiectum attributionis, ne cui falso assentiamur, ne qua captione deludamur, ne vquam à vero abducamur, sed potius vitata omnibus in rebus temeritate & ignoratione veritatem obtineamus. Rursus idem in Bruto; sic enim existimo, Inris Ciuiilis magnum usum & apud Scauolam, & apud multos fuisse, artem in hoc vno (nempe Seruio) quod nunquam effecisset inris ipsius scientia nisi eam præterea didicisset artem quæ doceret præterea rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam quæ vera & falsa indicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem ad ea quæ confusè ab aliis respondebantur aut agebantur: dialecticam mihi videris dicere, inquit, re in quam intelligis. Vbi postremum hunc Dialecticæ finem ei potissimè subiectum statuit, vt siue diuindendo, siue definiendo, siue interpretando, siue argu-

mentando, siue quocunque alio modo regulam habeamus quæ vera à falsis secerantur. Præterea lib. 2. de Oratore Antonium sic loquentem inducit, nam & omnes quod eloquimur, sic aut esse dicamus id aut non esse, etsi simpliciter dictum sit suspiciunt dialectici & iudicant verum ne sit an falsum, etsi coniunctè sit elatum & adiuncta sint alia iudicant rectè ne adiuncta sint, & vera ne sit summa huius cuiusque rationis. Tandem hanc sententiam Zenoni & Stoicis tribuit, sic enim eos alloquitur lib. 2. academic. q. qui Lucullus inscribitur; Dialecticam inuentam esse dicitis veri & falsi quasi disceptatricem, & iudicem?

Porro Augustinus, nisi nimis fallor, nostram de obiecto attributionis Dialecticæ sententiam variis in locis luculenter tradit: nam lib. 3. contra Academicos cap. 13. sic ait; restat Dialectica, quam certè sapiens bene nouit, nec falsum scire quispiam potest; & paulò infra: nam primo omnes propositiones, quibus supra usus sum, veras esse ista me docuit: & clarius sine eiudem cap. profecto dialectica ipsa scientia veritatis est: sanè sicut Theologia siue scientia Dei, hoc ipso finem, & obiectum attributionis Deum habet, ita pariter logica siue scientia veritatis, veritatem velut finem & obiectum attributionis suo sibi iure vendicabit. Rursus lib. 8. de ciuitate Dei, cap. 4. postquam dixit dialecticam siue rationalem necessariam actioni & contemplationi, siue scientiæ morali & scientiæ naturali physicæque, mox subdit; maxime tamen contemplatio perfectionem sibi vendicat veritatis, vbi logicam sicut antea quispianem aut scientiam veritatis appellat. Item lib. 1. contra Cresconium cap. 15. postquam docuit logicam ad veritatem dirigi & in ea occupari, concludit de eiusmodi veritate; vbi maxime Dialectica regnare videtur, quasi veritatem finem vltimum, & obiectum primum dialecticæ censeat.

Nullibi autem clarius aut elegantius nobis suffragatur Augustinus quam in lib. de principiis dialecticæ c. 7. fine; Cum igitur tantam vim tamque multiplicem appareat esse verborum, quam breuiter iam pro tempore summariique attingimus, duplex hac ex consideratione sensus nascitur: partim propter explicandam veritatem, partim propter seruandum decorem, quorum primum ad dialecticum, secundum ad Oratorem maxime pertinet. Quamvis enim nec disputationem deceat ineptam, nec eloquentiam oporteat esse mendacem, tamen & in illa sæpe atque adeo penè semper audiendi delicias discendi cupido contemnit, & in hac imperitior multitudo quod ornate dicitur, etiam verè dici arbitrat. Ergo cum appareat, quid sit vniuscuiusque proprium, manifestum est, & disputatorem si quæ ei delectandi cura est, rhetorico colore aspergendum, & oratorem, si veritatem persuadere vult, dialecticis quasi nervis, atque ossibus esse roborandum, quæ ipsa natura corporibus nostris nec firmitatem virium subtrahere potuit, nec oculorum offensioni patere permisit. Itaque nunc propter veritatem diiudicandam, quod Dialectica proficitur, ex hac verborum vi, quedam semina sparsimus. Quæ verba sic expende, quod ad aliquam scientiam maxime pertinet, quod eius proprium est, quod ea proficitur, illius est proculdubio subiectum, at huiusmodi esse veritatem respectu dialecticæ tradit Aug. Rursus iuxta eum ita se habet veritas ad dialecticam, sicut decor sermonis ad artem oratoriam, sed huius subiectum est talis decor, ergo & illius veritas.

Alij etiam Patres nostræ opinioni suffragantur: Isidorus in dialectica; philosophia species tripartita est, vna naturalis quæ græcè physica appellatur, in qua de natura inquisitione differitur, altera moralis, quæ

græcè

gracē ethica dicitur, in qua de moribus agitur, tertia rationalis, qua græco vocabulo logica appellatur, in qua disputatur, quemadmodum in rerum causis vel vitæ moribus veritas ipsa queratur, sicut natura subiectum physica & morum rectitudo ethica; ita etiam veritas iuxta Isidorum dialectica subiicitur, & eius est obiectum attributionis. Consonat Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum; dicitur Dialectica, quæ ea quidem quæ dicuntur de veritate confirmat per demonstrationem, eas autem, quæ inferuntur dissolvit dubitationes: Quibus verbis veritas adstruitur finis dialectica; eiusque subiectum, demonstratio vero solum medium ad eius firmam assecutionem. Eodem etiam lib. sic ait est enim dialectica veluti vallus quidam, ne veritas concutatur à sophistis. Haud etiam parum abest Gregorius Nyssenus disp. de anima, & resurrectione; Patet enim omnibus ac liquet, quod dialectica curiosa subtilitas, pares in utramque partem vires habeat, vel ad eversionem veritatis, vel ad mendacium indicandum. Vbi ut dialecticæ finis statuitur eversio veritatis, ea si abutimur, ita est contrarium mendacii discretio, ac veritas ei opposita dicitur eius finis, si regulis illius recte utamur.

Accedit Hugo Victorinus lib. 1. didascalice eruditionis in hæc verba, cum veteres multis sæpe lapsi erroribus, falsa quadam & sibi contraria in disputatione colligerent, atque id fieri impossibile videretur, ut de eadem re contraria conclusione facta utraque essent vera, quæ sibi discutiens ratio concludisset, cui ve rationationi credi oportere esset ambigui, visum est prius disputationis ipsius veram atque integram considerare naturam, quæ cognita, tum illud quoque quod per disputationem inueniretur, an vere esset comprehensum, posset intelligi. Hinc igitur profecta logica peritia, quæ disputandi modos atque ipsas rationationes internoscendi vias parat, ut quæ ratio nunc quidem vera, nunc autem falsa posset agnoscere. Vbi veritas designatur totius dialecticæ finis, in quem etiam ipsa rationationis, & reliqua eius obiecta referuntur. Præterea idem sentit auctor libri de spiritu & anima, siue fuit Hugo Victorinus, siue quicumque alius cap. 37. Ratio vis est anima supra corporalia, & infra spiritualia collocata; secernit enim vera à falsis, quod est logica; virtutes à vitiis, quod est ethica; & per experimenta rerum inuestigat naturas, quod est Physica: In his vero tribus tota philosophia consistit. Quæ cum ita sint tam erit subiectum logicæ veritas, quam virtus ethica, & ens naturale Physicæ subiiciuntur: consentit Richardus Victorinus de exceptionibus cap. 5. Nonissima autem omnium inuenta est logica causa eloquentiæ: ut sapientes quippe dictas principales disciplinas inuestigarent, & inuenirent rectius, veracius, honestius, illas tractare & de illis differere scirent, rectius per grammaticam, veracius per dialecticam, honestius per rhetoricam; logica namque facundia rectitudinē, veritatem, venustatem administrat. Quib. verbis innuitur veritatem esse finem & obiectum attributionis dialecticæ, quemadmodum grammaticæ finis & obiectum attributionis est rectitudo orationis, & rhetoricæ, illius venustas siue honestas. Hic etiam pendet, quatenus non tantum logica latissime sumpta dicitur habere pro obiecto voces, sed etiam stricte usurpata & prout est dialectica, hæc enim iuxta Richardum Victorinum considerat facundia & vocum nostrarum veritatem: quamobrem nihil hoc ex loco opponi potest, aduersus ea quæ supra ex hoc auctore adduximus, cum de vocibus sermo nobis esset, & quod ad dialecticam attinerent pro virili tueremur. Sed ut eò vnde digressi fuimus reuertamur, dialecticæ nostræ subiectum finemque esse veritatem in-

nuat idem Richardus in lib. de exceptionibus 22. sic inquit: dialectica est disputatio verum à falso distinguens. Ita etiam sentit Cassiodorus in præfat. de disciplinis; dicendum est tertio de logica, quæ dialectica nuncupatur; Hæc quantum magistri seculares dicunt, disputationibus subtilibus ac breuibus vera sequestrat à falsis. Consonat Anselmus infra citandus & plures alij Patres, quos esset longum referre.

CAPVT II.

Nostra sententia rationibus probatur.

Vidimus quatenus nostra sententia non omnino destituta sit eo præsidio, quod ab autoritate peti consuevit: reliquum est ut rationum momentis eam firmemus. Prima autem ratio nostra est hæc: obiectum attributionis scientiæ nihil aliud est quam eius finis intrinsecus, videlicet quem ea per actus proprios intrinsece attingit: at sola veritas totius dialecticæ est finis intrinsecus: sola igitur est obiectum attributionis dialecticæ. Maior negari nequit: licet enim finis extrinsecus scientiæ eius obiectum attributionis non sit, eo quod quisque quemcumque finem extrinsecum velit sibi præfigere possit, atque in diuitias vel honorem vel voluptatem curas & cogitationes suas intendere, ac discendi laborem subire; ceterum obiectum attributionis scientiæ ab eius intrinseco fine indistinctum est: neque video quo pacto oppositum cum principiis ab omnibus receptis cohæreat, uti in loco superius manet explicatum. Minor probatur quoad primam eius partem; quoniam dialectica est instituta ad præcauendos errores, ut ex capite præcedenti omniumque consensu liquet; eiusque rei signum euidentius est, quod, si reliquæ scientiæ sine errore comparari possent, nulla dialecticæ necessitas, nulla esset utilitas: Atqui non præcauetur error nisi per veritatem: dialectica ergo ad veritatem tanquam ad finem destinatur. Rursus logica regulas præscribit, quibus quis veritatem in quauis materia assequi, si velit, possit: eius igitur finis veritas est, non aliter ac finis cuiusvis artis practica est id cuius ad executionem regulas præbet v. g. artis pingendi pictura, ædificandi ædificium, loquendi recta vel elegans locutio, &c. Probata priori minoris parte, quæ assererat veritatem esse finem dialecticæ, haud minus facile probari potest posterior eius pars asserens insuper, veritatem non finem extrinsecum sed intrinsecum huius facultatis esse; Quidni vero dialectica enim per actus sibi proprios & cognatos disputat, quid & quotuplex sit veritas, an intrinseca actui vel extrinseca sit, an ei in diuersis instantibus adesse & abesse possit, an vna quam alia intensiue vel extensiue maior sit, quatenus propositiones veritate æquipollean & opponantur; & alia similia, quorum census superuacaneus: veritas igitur est finis dialecticæ, non qualiscunque, sed intrinsecus, id est quem ea per plures actus intrinsece attingit. Quod si quis plura horum à dialectica releget, & scientiæ animasticæ vel alterius facultatis propria esse contendat, is in primis contraria consuetudine his satis recepta temporibus redargui potest. Rursus obiciendum ei, præter dignitatem dialecticæ esse, ad veritatem cæco quodam conatu ferri atque ad eius assecutionem dirigere, quin tamen id quod assequendum sit, eiusve naturam ant conditionem dignoscat. Vterius illud negari nequit, dialecticam intrinsece attingere veritatem modo practico, docet enim quo pacto definitio quæ est cognitio

tio essentialiter vera, quo diuifio, quo demonstratio, fit executioni mandanda: quod autem non attingat veritatem speculatiue, neque de ea quid sit, qualis sit, quotuplex sit & similia non discutiat, id parum refert; quo enim cunque modo finis totius scientiæ per eam intrinsece attingatur, hoc satis est, vt eius sit obiectum attributionis.

8 Superior ratio trifariam confirmari potest: primo quoniam in aliis scientiis plura sunt quæ nequeunt demonstrari siue euidenter sciri v. g. in scientia de cælo cuius sit natura, composita an simplicis? eiusdem cum sublunari creatura, an diuersa; plura quæ definiri non possunt, defectu vtique generis. v. g. in metaphysica, substantia, aut accidens, aut certe ipsum ens: plura itidem quæ diuidi non sustinent, propter id quod eorum differentia, sine quibus nulla sit diuifio, nos latent: Ceterum in scientiis earumque materia, quantæ quantæ sit latitudinis, nihil est quod non possit verè cognosci, aliàs frustra de eo esset instituta scientia; igitur dialectica habet pro fine, & obiecto attributionis, non demonstrationem, non definitionem, non diuisionem, non rationem illis solis communem, aliamuè quamuis particularem omnino ab illis distinctam, sed veritatem actuum intellectus in communi; is etenim debet esse finis scientiæ, à cuius executione, si ea practica sit, & assecutione; si speculatiua sit, reprehendi ac detineri non potest, vt facultatum omnium sufficienti enumeratione constabit; dialectica autem sæpe demonstrare non potest, interdum non definire, nonnunquam non diuidere, nunquam tamen per se loquendo à veritate seu obiectiua assequenda, seu formali exequenda impediri potest; solam igitur veritatem, finem ac subiectum sibi præstituit; quemadmodum enim finis hominis is constitui non debet, ad quem homo nullatenus peruenire potest, sic dialecticæ finis esse nequit, quem illa multoties adipisci non valet. Confirmatur secundo: Tamen si quis artificium demonstrationis, definitionis, diuisionis, aut aliud quidpiam destinatè ignoraret, adhuc is dialecticis præceptis iuuari posset, vt alias scientias quodammodo compararet; siquidem regula illa tradita solita de suppositione terminorum, de eorum ampliatione, restrictione, diminutione, alienatione, appellatione, neque non de propositionum conuersione, oppositione, & æquipollentia, aliaque similes, eò quidem valerent, vt multa vere assereret, vt falsam propositionem vitaret, & pro vera non assumeret, vt per veram aliquam propositionem, hominem esse animal, per aliam esse risibilem aut admiratiuum, per aliam rationalem, per aliam, quæ descriptio sit, esse animal risibile affirmaret; dialectica igitur non ordinatur præcise ad hoc vt quis demonstret, definiat, &c. sed ad hoc vt veritatem quomodolibet assequatur. Confirmatur tertio si quis interrogetur, quo fine dialecticam addiscit, ac sermo sit de fine intrinseco, ac proximo scientiæ, & cuius gratia illa est instituta, sanè respondebit, vt quamuis facultatem inoffenso pede ac sine erroris scandalo decurrere, atque in eius materia veritatem nancisci queat; obiectum igitur attributionis dialecticæ est non demonstratio, nec definitio aut diuifio, sed veritas cognitionis aut cognitio veritatis, qualis illa cunque sit.

9 Alio etiam argumento nostra potest opinio probari. Modus sciendi, siue quod in idem recidit, ars sciendi habet pro fine intrinseco siue obiecto attributionis hoc quod est scire, sicut ars fransfactoria hoc quod est fransfacere, & ars eloquendi, hoc quod est eloqui siue disertè fari: Dialectica autem est

modus sciendi siue ars sciendi, vt docet Aristoteles lib. 2. metaph. c. 3. & P. Fonseca ibid. q. 1. sect. 1. & Conimb. t. 1. log. q. 3. proœm. a. 3. parum ab initio, atque vt ipsi cum Fonseca referunt, B. Thomas, & reliqui penè authores præsertim antiqui: Habet igitur dialectica pro fine intrinseco & obiecto attributionis scientiam cuius est ars & modus; neque nisi immerito ac valde singulariter id negat P. Theophilus Rainaudus in Prologo disciplinae § 2. n. 11. initio. Quibus positus sic arguo; Dialectica cum sit ars, modusque sciendi non alium habet finem intrinsecum, atque obiectum attributionis quam scientiam; tunc autem res sciri absolute & communiter dicitur, cum verè cognoscitur: quod enim assertiue, ac verè non cognoscitur, aut falso cognoscitur; id potius nesciri, quam sciri dicitur; dialectica igitur veritatem formalem velut finem, & obiectum attributionis intuetur. Et quidem ex dictis constat scientiam, cui modus sciendi præuius est esse cognitionem veram, siue demonstratiuam, aliove modo euidentem, siue omnino ineuidentem, siue immediatam, & primam, siue mediatam, & ex alia anteriore illatam: atqui dicitur modus sciendi contemplatione scientiæ, cui tanquam præuia dispositio præluet. Simili argumento probauit Fabius lib. 2. cap. 15. bene dicere esse finem intrinsecum, & proprium rhetoricæ; eiusque obiectum attributionis. *His approbatis simul manifestum est illud quoque, quem finem, vel quod summum, & ultimum habeat rhetorica, quod rex dicitur, ad quod omnis ars tendit: Nam si est ipsa bene dicendi scientia, finis eius, & summum est bene dicere.*

10 Aliter etiam nostra sententia probari potest. Quemadmodum se habet philosophia moralis ad actus voluntatis, ita dialectica ad actus intellectus; at philosophia moralis finis, & obiectum attributionis est bonitas moralis actuum voluntatis, & eorum conformitas cum dictamine rectæ rationis vt cum Aristotele 1. ethic. noster Theophilus vbi supra num. 13. & antecedentibus, ac reliqui communiter docent; obiectum igitur attributionis dialecticæ est veritas actuum intellectus, & eorū conformitas cum obiecto suo. Maior est perplicua, quoniam sicut philosophia moralis ad ordinandam, & ornandam voluntatem, ita dialectica ad perfectionem, & ornamentum intellectus Dei munere hominibus tradita est. Confirmatur; ex eo quod philosophia moralis circa ens reale versetur, & ex eo quod practica sit, recte infertur dialecticam circa ens reale esse, & practicam esse, vt ex nostris non pauci contra Thomistas argumentantur: ergo ex eo quod scientiæ moralis obiectum attributionis sit bonitas actuum voluntatis, non minus recte infertur obiectum attributionis dialecticæ esse veritatem, qua actus intellectus obiectis conformantur. Et sane, qua ratione obiectum attributionis dialecticæ ab aduersariis censetur demonstratio, aut definitio, &c. eadem ratione obiectum attributionis scientiæ moralis censendum esset, non bonitas actuum voluntatis in communi, sed bonitas propria intentionis, aut electionis, aut prudentiæ aut iustitiæ, aliæque quæuis in particulari.

11 Alia quoque paritate, nostra de obiecto attributionis dialecticæ opinio suadetur. Quemadmodum grammatica voces sibi vindicat, ita dialectica actus intellectus, vt fatentur omnes. At grammatica sic est vocalis, vt non hæc aut illa constructio vocum, sed in communi congrua & sibi coherens Syntaxis & dispositio vocum sit eius finis, atque obiectum attributionis: logica ergo ita rationalis est, vt non hæc aut illa veritas in particulari, videlicet defini

definitio aut demonstratio aliave quacunque, sed veritas in communi sit eius finis & obiectum attributionis, ad quod tota refertur.

12

Declaratur. Sicut grammatica ordinatur velut ad finem & obiectum attributionis ad rectitudinem locutionis externae, sic similiter dialectica ad rectitudinem locutionis internae seu cognitionis, sed praecipua rectitudo cognitionis est eius veritas: logica igitur ad veritatem cognitionis & internae locutionis velut ad obiectum attributionis refertur. Minor est Anselmi dialogo de veritate cap. 1. ubi de cognitione loquens sic ait, *idem igitur est illi & rectam & veram esse, & significare quod est*: & paulo infra ergo non est aliud veritas quam rectitudo; quod toto illo capite repetit. Rursus eodem dialogo de veritate cap. 3. sic ait; *quapropter qui putat esse quod est, putat quod debet, atque ideo recta est cogitatio, si igitur vera & recta cogitatio non ob aliud quam quia puramus esse quod est, aut non esse quod non est, non est aliud eius veritas quam rectitudo*. Item cap. 9. eiusdem dial. vocat *veritatem rectitudinem sola mente percipibilem*. Præterea in monol. cap. 14. sic ait. *Constat quia in quacunque re sit veritas, non est aliud quam rectitudo*: definiente etiam eodem cap. utramque confundit: quo autem iure hæc ab Anselmo dicantur, ecquis non videat: siquidem veritas in conformitate actus cum obiecto sita est: omnis autem conformitas est rectitudo quadam.

CAP V T III.

Rationes contrariae solutae.

13

QVarum prima sit; finis logicæ proprius & intrinsecus est tradere instrumenta ad alias scientias ac veritates eis contentas comparandas, ut præter alios late explicat P. Fonseca lib. 2. metaph. c. 3. quæst. 1. rect. 2. at instrumentum ad scientiam seu veritatem aliquam comparandam à veritate ipsa distinguitur, sicut instrumenta ad navem fabricandam distincta sunt ab ipsa navi; finis igitur dialecticæ non est veritas, quæ in aliis scientiis elucet; finis inquam proximus, quod subiectum nuncupatur.

14

Pro solutione noto primo, logicam aliam esse actualem, aliam habitualem, hæc, habitus dialecticos, illa actus complectitur. Noto secundò, finem alium esse proximum & immediatum, alium remotum & mediatum; finis proximus scientiæ actualis quem illa considerat & cui attribuitur, est finis remotus scientiæ habitualis, atque cum eadem restrictione dici potest eius subiectum siue obiectum attributionis: finis autem proximus scientiæ habitualis non est obiectum aliquod, sed scientia actualis quam producit, aut ad quam inclinatur. Quibus animaduersis, si de logica habituali & eius fine proximo sermo sit, non habet finem obiectuum, sed dumtaxat effectuum, hoc est non habet finem per modum obiecti cogniti, sed per modum effectus producti; proinde licet instrumenta ad veritatem comparandam, actualesque regulæ & cognitiones dialecticæ sint eius finis proximus, non propterea erunt eius obiectum attributionis; hoc enim cum fine obiectiuo recurrit, atque idem prorsus est; Sin autem de eius fine remoto sermo sit, ita quidem eius finis non est ea traditio instrumentorum, sed veritas quam mediis suis actibus considerat; atque adeo hæc erit eius obiectum attributionis. Quod si de logica actuali loquamur, eius finis non est, tradere instrumenta & regulas sciendi, sed est illa ipsa traditio per

R.P. Lyncei Philosophia. Tom. I.

summam identitatem; siquidem Aristoteles prope medium capitis præcedentis citatus cum reliquis eam expresse vocat modum siue instrumentum sciendi: unde reliquum est, ut ipsa veritas ad quam instruit intellectum sit eius finis, & obiectum cui attribuitur. Hinc conciliari facile possunt, dissentientes primo aspectu philosophorum sententiae: omnes enim docent logicam esse modum siue instrumentum sciendi, ut ex Fonseca & Conimbr. capite præcedenti vidimus: omnes itidem docent instrumentum modumque sciendi esse finem logicæ, ut Fonseca paulò supra laudatus & Conimbr. tom. 1. logic. quæst. 5. proccm. art. 3. rat. 2. perhibent: hæc autem duo repugnare inuicem videntur: qui enim fieri potest, ut logica sit instrumentum sciendi, atque hoc simul sit eius finis, neque id quod est finis, & ad quod est finis mutuo distinguantur: verum optimè inter se coherent illa duo, si res paulò attentius inspicatur, atque vtriusque logicæ tradita distinctio consideretur: namque logica actualis est instrumentum sciendi, eius autem finis non est id ipsum instrumentum sciendi, sed sola veritas quam practicè respicit: logica verò habitualis non est instrumentum nec formalis regula sciendi, sed eius principium, adeoque eiuscemodi normam sciendi finem habet: quo fit, ut Philosophi sibi non repugnent, neque finem & quod est ad finem viciam confundant.

Secunda aduersus nostram sententiam ratio. Obiectum attributionis dialecticæ est obiectuum exemplar vtile ad alias scientias comparandas, quale v.g. est definitionem constare genere & differentia, ut huius intuitu Philosophus hominem animal rationale definiat, aut demonstrationem barbaricam constare 3. vniuersalibus affirmatiuis, ut ex hominis rationalitate eius risibilitatem in Barbara concludat, aliaque similia. At veritas in communi non est obiectuum exemplar vtile ad alias scientias comparandas; quis enim vnquam essentiam actus veri sibi proposuit, ut in aliis scientiis actus veros ad eam normam efficiat, & non potius aliis est vsus regulis & adminiculis? Veritas igitur ut sic non est obiectum attributionis dialecticæ.

Ceterum Recentiores, qui hoc argumento aliorum sententias impetunt, & nostram si paulò esset communior his temporibus, haud dubiè impeterent, ad homines, ut aiunt, expugnari possunt. Nam modus sciendi in communi est iuxta ipsos obiectum attributionis dialecticæ, & tamen non est exemplar obiectuum vtile ad alias scientias: ecquis enim sibi ob oculos mentis posuit, modum sciendi esse orationem ignoti manifestatiuam, ut huius exemplaris intuitu in aliis scientiis ignotum manifestaret: sicut intuens, definitionem constare genere & differentia hominem animal rationale definit, quisquis scientiam de homine aggreditur. Ad hæc vniuersum falsum est, finem & obiectum attributionis artis practicæ, esse exemplar obiectuum vtile ad artefactum efficiendum, & non magis ipsam praxim, & opus ad quod regulas præscribit: siquidem ars pingendi non habet pro fine hominem verum, quem velut exemplar sibi imitandum proponit, sed potius hominem pictum, ad cuius imaginationem regulas tradit; ut ut ergo veritas actuum intellectus non sit vllatenus exemplar obiectuum vtile ad alias scientias, & hoc quod falsum esse mox constabit, permittatur tamen; ea nihilominus erit obiectum attributionis diarecticæ, utpote quæ ad illam exequendam & assequendam regulas ac præcepta exhibet.

Præterea veritas actuum intellectus bifarium accipi

15

16

17

E

cupi

epi potest: videlicet in communi quatenus est conformitas actus cum obiecto, ita quidem se habente sicut per actum asseritur; aut in particulari, quatenus per eam aut definitio de definito, aut proprium de differentia, aut genus de specie, aut idem genus simul cum proprio de specie enuntiatur, aut genus in species dissecatur, aut ex tali talive identitate extremorum cum medio vnum de altero dicitur & concluditur, aut demum quouis alio artificioso modo ea intellectui sese insinuat. Veritas in communi sumpta est exemplar in communi sumptum utile ad alias scientias comparandas: Ceterum in particulari & posteriori modo sumpta est exemplar in particulari ad alias scientias maximopere conducens. Quæ cum ita sint ad argumentum respondeo negata maiori, quæ veritatem in communi exemplar esse negabat. Ad eius probationem dicendum est, ob id neminem proponere sibi imitandam veritatem in communi, quoniam solum est exemplar in communi, eum vero qui alias scientias addiscit solum iuuare possunt exemplaria dialectica in particulari, siue, quod iuxta est, exemplar in communi quatenus per illa contrahitur. Et quidem veritatem in communi, tametsi eam prout sic abstractam nobis imitandam non proponamus, nec eius intuitu definire, diuidere, argumentari, conuertere, ampliare, restringere, describere, aliove simili modo in materia aliarum scientiarum procedere non soleamus, esse nihilominus exemplar obiectuum utile ad alias scientias constat: tum quia ad hoc abunde est, si prout contracta ad rationes & ideas inferiores imitanda proponatur; tum etiam quia exemplar in communi, prout latissime funditur, & in omnia & quæcunque patet, est verè exemplar, ipsumque est cui primo conuenit definitio exemplaris, videlicet esse id ad cuius intuitum & similitudinem operatur artifex, & id quod destinabat efficit: Atqui huiusmodi rationem communissimam & abstractissimam prout talem quis vnquam sibi proposuit, ad domum v.g. extruendam, aliudve quodcunque artificiosum numeris suis absolendum? Similiter ergo veritas in communi, quamuis prout ita sumpta neutiquam proponi soleat imitanda ei, qui alias scientias addiscit, erit tamen exemplar aliarum scientiarum non particulare sed commune, adeoque obiectum attributionis dialecticæ, quantumcumque hæc nisi exemplari nequeat attribui.

18

Tertia ratio aduersus nostram sententiam: cognitio attributorum omnium ordinatur ad cognitionem obiecti attributionis: at quis compos asserat, omnia quæ dialectica tractat ob id tractari, vt quid sit veritas in communi assequaris? nam quid ea sit perfectè cognoscere cuius promptum est, nec tam difficile vt dialecticam in eo tantopere desudare eiusque gratia tot regulas tradere oporteat. Hoc etiam argumentum retorquetur; nam quis dicat vniuersa quæ dialecticæ finibus ac regionibus continentur, ad id vnum spectare, vt quid sit modus sciendi in communi perfectè cognoscas, vel etiam quid sit demonstratio, aut quid definitio? At aduersariorum alij modum sciendi, alij demonstrationem, alij definitionem, alij alias rationes communes eidem difficultati obnoxias dialecticæ obiectum attributionis statuunt. Similiter etiam premi possunt, qui ens vt sic metaphysicæ, ens mobile physicæ, quantitatem continuam mathematicæ, & discretam arithmeticæ subiecta arbitrantur. Rursus; quamuis attributa dialecticæ ad cognitionem veritatis in communi ultimo non referrentur, haud propterea veritas dialecticæ subiectum negari posset aut deberet, sicut ar-

gumentum nititur: Etenim vt scitè docet Durandus q. 5. prol. n. 9. id interest inter facultates speculatiuas & practicas, cuiusmodi est dialectica, quod illæ perfectam cognitionem subiecti vltimè intendunt, & ad eam attributa referant, hæc verò, tametsi cognitionem seu assecutionem sui subiecti non semper negligant, haud tamen eam, sed potius executionem talis subiecti extremè intendunt, & ad eam regulas tradant, & cuncta quæ tractant, sponte sua destinent. Quin etiam, licet Dialectica, Ethica ac Medicina, quæ est earum perfectio & cum praxi mista speculatio, perfectam cognitionem siue assecutionem sui subiecti pro derelicto non habeant, sed eam propter illud exequendum intendunt; ceterum aliæ artes inferiores minusque perfectæ de essentia sui subiecti comprehendenda exactèque cognoscenda parum sunt sollicitæ: nam pictor v. g. neutiquam attendit, aut curat, quid sit pictura vel imago, quod eius genus & differentia, in quoniam eius forma artificiosa consistat, in situ nimirum, seu vicatione partium, vel potius modo quodam distincto; atque de his te interrogantem risu vel etiam sibilo excipiet, eaque nihil ad se esse respondebit. In id igitur regulas suas, & curas ac cogitationes suas intendit, vt imaginem exequi, si velit, possit, qualiscunque sit eius quidditas, & siue hac siue illa forma artificiosa constet. Vbi igitur regulæ omnes dialecticæ ad executionem veritatis formalis conducant & referantur, id sufficit, vt veritas sit obiectum attributionis dialecticæ præsertim practicæ, quamuis ad eius comprehensionem & perfectam assecutionem non referantur, idque argumento confici vltro largiamur.

Postremò transeat, cognitionem subiecti Dialecticæ debere esse eius finem, ad quem omnia eius obiecta referantur: quin etiam id verum esse quodam sensu absolute arbitror; Namque subiectum Dialecticæ est eius finis non prout actu executioni mandatum vel prout proxime exequibile, eius autem cognitio & comprehensio denominat & constituit illud ita proxime exequibile; proinde talis cognitio est finis Dialecticæ; non quia; haud enim est qui intenditur reddi proxime exequibilis, sed eius terminus, nempe veritas quam cognoscit; sed tamen finis quo, propterea quod sit id quo obiectum vltimum Dialecticæ constituitur proxime exequibile. Quamuis ergo cognitio subiecti dialecticæ debeat esse eius finis, nihilominus inde non fiet, veritatem haud esse eius subiectum; Namque ad eius etiam cognitionem cognitiones omnes attributorum huius facultatis referuntur. Cuius rei gratia prænotandum est, sicut obiectum attributionis dupliciter sumi solet, scilicet in communi & ab attributis præcisum, & in particulari, ac per illa contractum, ita similiter eius cognitionem duplicem esse, aliam quæ illud in communi & confusè cognoscit, aliam quæ illud in particulari & distinctè perspicit. Prior cognitio constituit obiectum attributionis & ei vnitatem tribuit, à qua tota scientia dicitur vna, non tamen illud possidet, sicut desiderium obiecti illud constituit finem actualem voluntatis, non tamen possidet, alias desiderium non esset. Posterior cognitio est possessio obiecti attributionis, non tamen illud vnum constituit, eive vnitatem & essentiam tribuit, quemadmodum visio clara Dei, nostraque felicitas eum possidet, non constituit. Attributa omnia scientiæ etiam practicæ, dummodo sit perfecta, siue eorum cognitio ordinatur ad posteriorem cognitionem obiecti attributionis, videlicet eius possessionem, non tamen ad priorem, quæ id vnum constituit

19

stituit & non possidet. His ita decursis; Cognitio illa, qua quis scit quid sit veritas in communi, & num in actu simul & obiecto sita &c. non est possessio veritatis in communi, tamen eam ab inferioribus abstrahat, eique unitatem ad rationem subiecti necessariam impertiat; unde quamvis ad talem cognitionem reliquæ cognitiones dialecticæ non ordinentur, pro eo ac obicitur, id non obstabit, quominus veritas sit obiectum attributionis huius scientiæ. Possessio autem veritatis ut sic huic facultati subiecta, est, quæ in particulari cognoscit varias species veritatis in communi, supra memoratas; quid nimirum sit vera ac propria definitio, diuisio aut argumentatio: aut quæ sit cuiusvis propositionis, siue vniuersalis, siue particularis, siue affirmatiua siue negatiua sit, vera, æquipollens, aut conuersa, contraria aut contradictoria: item ex qualitate terminorum suppositione, restrictione, appellatione, aliave proprietate qualis propositionum veritas resultet. Atqui ad huiusmodi cognitionem perfectam distinctamque possessionem veritatis dialectica tota, quam latè patet, omniæque eius attributa velut ad finem referuntur, quin argumento facto contrarium euincatur: quidni ergo veritas huius disciplinæ sit obiectum attributionis? Porro hæc solutio exponi potest & confirmari exemplo physiologiæ & metaphysicæ, quæ non ad quamcunque cognitionem entis ut sic aut entis mobilis, sed ad eorum possessionem cognitiones attributorum suorum referunt.

20 Quarta ratio contraria. Cognitio proprietatis refertur ad cognitionem essentiae, eique attribuitur, in scientia ad quam pertineant amba: ut in scientia de ente ut sic siue metaphysica, & scientia de Deo siue Theologia, aliisque peripicuam: veritas autem est proprietas demonstrationis, v.g. igitur in dialectica cognitio veritatis ad perfectam cognitionem demonstrationis refertur; ac proinde è contrario cognitio demonstrationis non refertur ad cognitionem veritatis, neque ei attribuitur: veritas ergo totius dialecticæ nequit esse obiectum attributionis. Iam dixi sæpe sapius, in facultate practica, qualis est dialectica, cognitionem attributorum non referri veluti ad finem qui ad perfectam operis subiecti cognitionem, sed potius ad eius executionem prout proximè possibilem: quocirca, licet cognitio demonstrationis non referatur ad cognitionem veritatis, tamen hæc obiectum attributionis dialecticæ censenda erit, cum cognitio demonstrationis & reliquæ huius scientiæ ad veritatis executionem proximè possibilem constituendam referantur, & non idcirco ad executionem demonstrationis dialectica dirigat, quoniam est demonstratio, alioquin ad definitionem non dirigeret, sed quia cum veritate coniuncta est, ac talem habet proprietatem, non secus ac musica dirigit ad executionem numeri quia sonorus & ad auditum oblectandum idoneus est, talemque proprietatem seu differentiam accidentalem sibi vendicat. Quid? quod cognitio essentiae ad cognitionem proprietatis referri, ac proprietati cognita velut subiecto attribui potest, in scientia vtriusque communi? quo pacto mathematica cognitionem aliquam corporis ad perfectam cognitionem quantitatis continuæ sibi subiecta refert; unde veritas hac de causa ab obiecto attributionis dialecticæ excludi non meretur.

21 Quinta ratio priori similis. Veritas in communi, siue, quod iuxta nos perinde est, actus verus est pars modi sciendi aut demonstrationis, aut definitionis alteriusve particularis artificij logici; pars, inquam,

P. R. Lyncei Philosophiæ Tom. I.

quæ velut genus definitionem v.g. constituit, quando definitio, siue propositio explicans naturam rei est talis actus verus, quemadmodum homo tale animal: veritas igitur est attributum dialecticæ, eiusque cognitio in illa ad alterius cognitionem porro refertur. Antecedens cum exploratum sit, consequentia suadet, quoniam cognitio partis conducit ac refertur ad perfectam cognitionem totius, & non è conuerso; cum toto perfecte cognito pars etiam perfecte cognita supponatur, cum fieri tamen possit, ut pars aliqua toto adhuc latente liquida ratione innotescat: quando ergo veritas ut sic est pars veritatis definitiua, non hæc ad illam, sed potius illa ad hanc in cognoscendo veluti ad finem referetur. Principio retorquetur argumentum: modus sciendi, aut demonstratio, aut etiam definitio, si sit præmissa, est pars demonstrationis in Barbara fabricata? & tamen iuxta aliquos aduersarios modus sciendi est obiectum attributionis dialecticæ, iuxta alios demonstratio ut sic, iuxta non paucos definitio: Barbarica vero demonstratio secundum omnes est merum attributum. Quanquam ergo veritas in communi, siue actus verus sit pars definitionis, alteriusve artificij logici, poterit nihilominus esse obiectum attributionis huius scientiæ, & quæ metaphysicæ per eam constituuntur, poterunt esse sola attributa. Vtremque id supponit argumentum, obiectum attributionis dialecticæ alteriusque cuiusvis scientiæ esse id, cuius cognitio est finis qui proximè exequibilis: Hoc autem solius scientiæ speculatiuæ proprium esse, & ab omni facultate practica alienum prorsus existere sponte sua patet, & à nobis est multoties probatum. Tamen ergo cognitio veritatis non sit finis qui exequibilis eorum quæ in dialectica tractantur, sed potius ipsa veritas, hanc nihilominus esse obiectum attributionis, inde non refellitur, sed magis comprobatur.

22 Tandem recolenda est, duplex illa relatio attributorum ad subiectum, quæ in scientiis speculatiuis & aliquoties in practicis locum habent: alia est velut obiecti materialis ad formale à se indistinctum, alia vero est instar eius, qua medium ad finem à se distinctum refertur. Demonstratio igitur aut definitio aut modus sciendi non referuntur in cognoscendo posteriori modo ad veritatem; sed è diuerso veritatis cognitio ea ratione ad prædictarum rerum notitiam refertur, ut argumentum contendit, & meo iudicio probat. Cæterum prædicta obiecta habent priorem relationem in esse cognito ad veritatem; idcirco enim agit dialectica de definitione, de demonstratione, de modo sciendi, quia quibus horum actuum est actus verus, sin minus, de nullo eorum actura; Quod autem idem, vel certe consequens est, cognitio definitionis, demonstrationis, modi sciendi, & similium rationum ob id intenditur in dialectica, quia est cognitio veritatis, eiusque intentionis fundamentum, hoc est, quod cognitiones prædictorum obiectorum logicæ, suapte natura & independenter ab authorum arbitrio referantur & conducant omnes ad facilem & promptam executionem veritatis, adeoque ad cognitionem per quam ea ita proximè redditur exequibilis. Quanquam ergo obiectum attributionis scientiæ etiam practicæ id esse debeat, cuius cognitio est cæterorum finis, hoc tamen nil probabilitatis nostræ sententiæ detrahit, ut pote qui talem rationem finis rectè explicatam, cognitioni veritatis non denegamus, quemadmodum oportet, ut veritas sit cognita dialecticæ sit subiectum, & quod aiunt, summum & vltimum.

CAPVT IV.

Aliarum difficultatum solutio.

23

Sexta difficultas aduersus nostram sententiam sic se habet. Si qua veritas esset finis intrinsecus & obiectum attributionis dialecticæ, ea maximè ad quam regulis & institutis intellectum instruit: huiusmodi autem est veritas cuiuscunque alterius scientiæ, vt per se constat, aliarum ergo scientiarum veritates erunt obiectum attributionis dialecticæ, eiusque finis intrinsecus. Hoc autem, quod ex nostra sententia indissociabili consequentia infertur, prorsus falsum videtur: exinde namque vltius fieret, neminem fore perfectè dialecticum, nisi assequeretur veritates omnes reliquarum scientiarum, easque exactè cognosceret: quo pacto non est perfectus mathematicus, qui plerasque figuras & numerorum conspirationes scitè non nouit, aut perfectus Physiologus, aut Metaphysicus, quin ens in communi aut ens mobile calleat, & comprehendat, atque in summa nullius scientiæ censetur quis peritus, nisi cuius subiectum, finemque intrinsecum possidet. Quod autem sine notitia perfectæ earum veritatum, quæ ad alias scientias attinent, possit quiuis esse optimus dialecticus, etsi contrarium ex nostra sententia videatur sequi, experimento ipso constat: eiusque præterea ratio est manifesta, siquidem dialectica tum tempore, tum etiam natura & causalitate cæteras scientias antecedit: igitur in illa priori duratione temporis, aut naturæ, aliquis potest ac debet esse consummatus dialecticus quin tamen tunc temporis aut naturæ veritates aliarum scientiarum rectè calleat, aut certè eas callet, & scit, anteaquam earum scientias comparet, quo nihil magis falsum atque absurdum.

24

Respondeo: potest quis esse magnus in dialectica arte magister, quin veritates actuales aut habituales aliarum scientiarum actu possideat, aut consequatur, non tamen quin eas consequi facile possit si velit; quemadmodum potest aliquis esse perfectus architectus, quin domum actu cõstruat; non tamen, quin eam construere possit, si cupiat: vnde dialectica habet pro fine intrinsecò, atque obiecto attributionis, veritates aliarum scientiarum, non minus quam ars ædificandi, donum, sine qua tamen consistit. Atque quod de ratione facultatis practicæ non sit, actu exequi suum opus, finemque sibi subiectum, sed vt eum exequi possit, non solum nostra sed etiam Aristotelis doctrina est: nam primo rethoric. c. 1. sic ait quod igitur non sit vnus cuiusdam ac determinati generis rethorica, sed sicut dialectica, & quod utilis, expositum est; quodque opus eius non est persuadere, sed posse qua in singulis credibilia sunt perspicere, veluti etiam in cæteris artibus vniuersis: nec enim medicina est, sanitatem inducere, sed quoad vsque possibile sit, ad hoc vsque perducere, cum possibile sit, etiam eos, qui nullo possunt modo sanari, bene tamen curari. Id ipsum docet primo topicorum. c. 2. nam neque rethor omni ex modo persuadebit: neque medicus sanabit, sed si ex iis qua contingunt nihil omiserit, sufficienter eum disciplinam habere dixerimus. Ecce docet Aristoteles, posse quem alicuius artis gnarum ac peritum esse, quin eius finem ac subiectum opus exequatur, dummodo illud quantum in se est exequi sciat, ac valeat. Arist. eadem in re consentit Augustinus in princip. Rhet. c. 2. Ergo quasi consensu omnium finis est oratoris officij persuadere. Hoc quia in calumniam videbatur posse

recedere, non enim semper persuadet orator, nec si aliquando persuadere non possit facultatem & nomen oratoris amittit, addidit Hermagoras, quo calumniam effugeret, finem esse oratoris officij persuadere, quatenus condicio rerum personarumque patitur. Id ipsum etiam docet Fabius lib. 2. c. 16. Noster orator, atque à nobis finita, non sunt posita in euentu. Tendit quidem ad victoriam, quid dicit, sed cum bene dixit, etiam si non vincat, id quod arte continetur effecit. Nam & gubernator vult saluam naue in portum peruenire: si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo minus erit gubernator, dicetque notum illud, Dum clauum rectum teneam, & medicus sanitatem agri petit: si tamen aut valetudinis vi aut intemperantia agri, aliove quo casu summa non contingit, dum ipse omnia secundum rationem fecerit, medicina sine non excidit. Ita oratori bene dixisse finis est. Nam est ars ea, vt post paulum clarius ostendemus, in actu posita non in effectu. Hactenus Fabius. Atque hoc est quod supra sæpe sæpius diximus, facultatis practicæ finem per se, & à quo nequit impediri, non esse actuale executionem operis, opusve prout executioni mandatum, sed illud prout proximè exequibile spectatis regulis artis. Quocirca, licet dialectica haberi possit ab eo qui veritates aliarum scientiarum nondum habet effectum, consequutus, nihilominus eas poterit illa velut finem & obiectum attributionis intueri, propter id quod eas consequi in eius potestate & arbitrio sit, qui dialecticam callet. Porro exempla contraria parum vrgent; mathematica enim, physica, & metaphysica habituales excellenti quidem gradu reperi in aliquo possunt, quin earum subiecta actu etiam imperfecto cognoscantur: Ceterum mathematica, physica & metaphysica actuales sine exacta cognitione actuali suorum finium haberi nequeunt: hoc autem idem seruata proportionem de dialectica dici potest ac debet, etiam si vera sint quæ circa eius subiectum superius asseruimus: namque dialectica habitualis sine exacta notitia actuum aliarum scientiarum inueniri potest: actualis tamen, inueniri nequit, quin veritates aliarum scientiarum siue earum actus veri cognoscantur adeò exactè, vt executioni mandari possint, si quis velit & in id incumbat.

25

Septima ratio aduersus nostram sententiam, eaque solutionis nuper traditæ impugnatio. Veritates aliarum scientiarum ad ipsas formaliter spectant; ergo non attinent ad dialecticam velut eius finis & obiectum attributionis: aliàs hæc facultas & reliquæ penes finem & subiectum non essent inuicem distinctæ. Respondeo distincta duplici veritate, alia formali quæ in intellectu residet, alia obiectiua, quæ est extra intellectum: veritates obiectiua aliarum scientiarum quatenus tales, & prout ab ipsis consideratæ non attinent ad dialecticam, neque eius finis esse possunt, solumque ad alias scientias spectant, vt manifestum est, atque in solutione sequentis argumenti declarabitur amplius. At veritates formales aliarum scientiarum earum obiecta finis non sunt, sed vel ipsæ per identitatem, vel certè earum proprietates; proinde obiectum attributionis dialecticæ esse poterunt ac debebunt.

26

Octaua difficultas ac superioris replica sit hæc. Veritates formales aliarum scientiarum in communi sumptæ nequeunt esse finis, & obiectum attributionis dialecticæ, quin etiam earundem veritates obiectiua sint illius finis; sicut visio clara Dei, nequit esse vltimus finis, & beatitudo hominis, quin Deus ipse visus, seu visionis obiectum sit eius finis: at veritates obiectiua aliarum scientiarum non sunt obiectum attributionis dialecticæ, nec etiam

etiam eius attributa formalia, vt nuper fassus sumus: igitur nec veritates formales.

27 Hæc obiectio nos cogit, vt finem quo, & finem qui dialecticæ, breuius quam aliis moris est expediamus. Igitur veritates obiectiuæ aliarum scientiarum sunt finis dialecticæ, vt exemplum adductum probat, ac proinde eius obiectum attributionis, non minus quam aliarum scientiarum; aliter tamen, & aliter: Nam veritates obiectiuæ aliarum scientiarum in communi, & confusè cognitæ, sunt obiectum attributionis dialecticæ; aliarum vero scientiarum in particulari sumptæ & distinctè ac dilucide cognitæ: Deinde sunt obiectum attributionis dialecticæ in concreto cum actibus, & pro vt eis subiacent; aliarum vero scientiarum incomplexè, & pro vt ab actibus distinguuntur. Hinc fit veritatem formalem, siue actum verum, quatenus talem, esse finem quod dialecticæ, & veritatem obiectiuam finem qui, si de fine assequibili ac solum cõtēplabili loquamur; si vero de fine exequibili: è conuerso veritas formalis erit eius finis qui? finis autem quod ipsi actus dialecticæ habituales, qui veritatem formalem definitionis, diuisionis, enunciationis &c. quam cognoscunt, proximè exequibilem reddunt: Quemadmodum Deus est finis qui assequibilis hominis, & eius visio finis quo cum tamen è conuerso illius finis qui exequibilis sit sola visio ac finis quo principia effectiua visionis.

28 Hinc dissolui potest nonum aduersus nostram sententiam argumentum, quod iam olim propositum inuenio apud Ciceronem lib. 2. acad. quæst. qui inscribitur lucullus his verbis: *Dialecticam inuentam esse dicis (Stoici) veri, & falsi quasi disceptatricem, & indicem? cuius veri, & falsi? & in quare? in geometria ne quid sit verum vel falsum dialecticus indicabit, an in litteris, an in musicis? at ea non nouit. In philosophia; igitur sol quantum sit quid ad illum: quod sit summum bonum quid habet vt queat indicare? Quid igitur indicabit, quæ coniectio, quæ disunctio vera sit? Quid ambigè dictum sit? Quid sequatur quamque rem? quid repugnet? si hæc, & horum similia indicat, de seipsa indicat: Plus autem pollicebatur. Quæ ad scholasticum rigore sic exigi possunt: Dialectica si habet pro obiecto attributionis veritatem, aut cognoscit id veri, quod ad physicam, metaphysicam, & alias scientias attinet? atque hoc falsum est: Aut cognoscit, quid sit verum in communi, siue, quod instat est, qui actus definiendi, diuidendi argumentandi, aut enuntiandi in communi sit verus? atque ita dialectica habebit se ipsam pro obiecto, & de seipsa iudicabit, quod planè absurdum videtur; quem admodum enim reliquæ scientiæ in aliud omnino se à feruntur, quidni & dialectica nostra? sed, vt dixi, hoc argumentum parum, aut nihil habet difficultatis dummodo superius statura attentè perpendantur: Ibi enim exposuimus, quatenus dialectica attingat id ipsum veri, quod ad alias scientias spectat, diuerso tamen modo: Ibidem etiam insinuauimus quo pacto dialectica veritatem formalem in communi, atque adeo semetipsam ex parte respiciat, videlicet quatenus veritas formalis in communi tam suos actus, quam aliarum facultatum complectitur: Quod autem hæc in semetipsas inadæquatè non reflectant vt plurimum, sicut dialectica, nihil mirum, cum solius dialecticæ materia sint actus intellectus, pro vt latissimè funduntur.*

29 Ex dictis etiam solui potest decimum aduersus nostram sententiam argumentum: quod conficitur ex Arist. lib. 2. metaph. c. 1. text. 3. *Rectè autem & illud habet philosophiam veritatis contemplatricem scientiam appellatam esse:* Ex quibus sic argues obiectum

R. P. Lyncei Philosophia Tom. I.

attributionis dialecticæ alteri scientiæ communè non est, vt suo loco fuisse probatum manet: Atqui veritas spectat maxime ad philosophiam, siue vniuersam, vt eum locum Aristotelis explicat P. Fonseca littera I, aut primam philosophiam, vt mauult cum multis aliis P. Suarez tom. 1. Metaph. disp. 8. initio; nequit igitur veritas esse obiectum attributionis dialecticæ: sed superius explicuimus, veritatem longe aliter ad dialecticam spectare, atque ad philosophiam, siue primam, siue vniuersam.

Præterea ex hæcenus disputatis solui potest vndecima aduersus nostram sententiam difficultas, quam ingerunt verba quædam Arist. Text. illo 3. nuper citato; *speculatiua enim finis veritas est, practica autem opus:* Vnde sic argues: logica non est scientia speculatiua, sed practica: at esset scientia speculatiua, si haberet pro fine, & obiecto attributionis veritatem, seu verum, quod iuxta est, ergo &c. Minor probatur, quoniam eo scientia practica & speculatiua distinguuntur iuxta Aristotelem loco citato, D. Thomam, Scotum & reliquos omnes, quod finis illius est opus, huius verum, siue veritas. Respondeo; scientia speculatiua habet pro fine obiectiuo siue obiecto attributionis verum assequibile, non exequibile: at dialectica habet pro fine obiectiuo ac subiecto verum exequibile; quando ad actus veros aliarum facultatum non solum cognoscendos verum etiam comparandos & efficiendos suapte natura instituta est: Proinde neque ex eius fine eam speculatiuam esse colligitur, nec etiam è conuerso, ex hoc quod speculatiua non sit, eius finem non esse veritatem inferitur.

Duodecima aduersus nostram sententiam difficultas: Ars naufactoria non habet pro fine proximo & intrinseco siue obiecto attributionis rectam nauigationem, quam potius ars nauigandi finem ac veluti cynosuram sibi præstituit, eique se totam attribuit: Nihilominus ars naufactoria ad rectè nauigandum magnoperè conducit, imo etià necessaria est: quamuis igitur dialectica conducat ad veritates, & actus rectos aliarum scientiarum, eos tamen dumtaxat respiciet velut finem extrinsecum, & remotum, non verò sicut finem intrinsecum, atque obiectum attributionis. Par argumentum confici potest in arte frænofactoria comparatione rectæ equitationis, de aliis similibus artibus mechanicis, quæ ad fines aliarum superiorum minusque illiberalium instrumenta suppeditant.

Hoc argumentum minus habet in recessu, quam fronte promittit: atque in primis, si cuius esset momenti aut ponderis, & iam ab obiecto formali, & materiali intrinseco dialecticæ, actus aliarum scientiarum relegaret: si quidem naufactoria imperfecta & non architectonica, à qua sola potest argui, de recta nauigatione nullatenus agit. Ad hoc, inter naufactoriam & rectam nauigationem mediat nauis ab vtraque realiter distincta, quæ possit esse finis proximus, & obiectum attributionis naufactoriæ: Cæterum, licet dialectica ad veritates aliarum scientiarum instrumenta suggerat, ea tamen instrumenta non sunt media inter dialecticam & alias scientias ab iisque realiter distincta; quin potius ab ipsa dialectica sunt indistincta; quamobrem præter veritates aliarum scientiarum nihil restat aliud, quod dialecticæ finis proximus & obiectum attributionis esse possit, nisi verò ea sibi metipsi tanquam fini & subiecto contra ius fasque attribuat. Ratio à priori est, quoniam instrumenta ad alias scientias sunt interiora & intellectualia; instrumenta verò ad fines artium illiberalium sunt exteriora; quo fit,

vt illa non tam sint finis dialectica, quam ipsa dialectica, vt exposuimus supra; hæc vero possint esse finis earum artium, à quibus suppeditantur. Tandem argumentum absque vlla distinctione id assumit, artem naufactoriam non intueri rectam navigationem veluti finem intrinsecum, & obiectum attributionis. At qui tractatu præcedenti cap. 4. latè ostendimus, fieri posse ac debere, vt ars naufactoria, si perfecta sit & architectonica, rectam navigationem veluti finem & subiectum sensu quodam respiciat.

32

Decima tertia aduersus nostram sententiam difficultas. Quævis scientia totalis definit suum subiectum, & docet quid sit; quo pacto metaphysica naturam & quidditatem entis vt sic; physica entis naturalis; mathematica quantitatis continui; & Theologia Dei, explanant. Dialectica autem non definit, quid sit veritas in communi, & quatenus ab actu falso differat; & num in complexione actus & obiecti consistat; hæc enim & similia animastica scientia propria esse tradit ex communi sententia P. Suar. t. 1. met. disp. 8. ipso initio: veritas igitur nequit esse subiectum dialecticæ. Respondeo, in primis dialectici muneris esse, definire quid sit actus verus, & in quo à falso differat, vt liquet ex Aristotele, qui in sua logica lib. 1. de interpret. c. 4. id præstat: eius methodum sequuntur innumeri scholastici, qui logicam proficentes multa in ea de veritatis natura differunt. Atque mihi exploratum est, dialecticam perfectam & multis speculationibus intermixtam muneris suo defuturam, si veritatis naturam exactè non explanaret, eamque circa quæstiones omnes non dissolueret. Vtcrius respondeo, non esse de ratione facultatis duntaxat practicæ vt subiectum suum definiat, eiusque naturam admissim explicet, tamen si in facultatibus speculatiuis secus vsu veniat; nam vt cap. super. exposuimus, ars pictoria non definit, quid sit imago, nec curat in quo eius essentia sita. Proinde si sumatur logica vt ars solum practica & ab omni speculatione seiuncta, poterit habere veritatem pro fine ac subiecto, quin hoc nomine vlla ei accrescat definiendæ obligatio. Atque de logica ita sumpta reor loquutos P. Suar. supra laudatum aliosque authores, quoties non ad eam sed ad scientiam animasticam spectare docent, quid sit veritas nostrorum actuum, & quæcunque circa eius quidditatem & naturam disputari consueverunt.

33

Decima quarta aduersus nostram opinionem difficultas: Nulla ars adinuenta est ad ea quæ sunt rei alii necessaria: atqui veritas est proprietas nostrorum actuum eos necessaria ratione consequens: igitur dialectica ars propter veritatem veluti proprium finem subiectumque instituta esse nequit. Maior perspicua est: haud enim ars vlla est inuenta, vt lapis v. g. duritiem, frigiditatem, ponderositatem, coloremque natuum habeat, scilicet quoniam eiusmodi proprietates eius naturam necessariò sequuntur, eique sunt debite: vt verò formam aliquam peregrinam indicat, & hominis, leonis, alteriusque animantis aut rei inanimæ speciem effingat, arte opus est: videlicet, quia eiusmodi forma ac species ei non est necessaria, sed potius adesse & abesse potest pro artificum arbitrio: quæ ergo alicui necessario conueniunt, circa ea quævis ars est superuacanea. Minor etiam non minus perspicua videtur: namque fieri nequit, vt hic actus, *homo est animal rationale*, aliusve cuius definiens aut demonstrans menti inexistat, quin hoc ipso verus sit, & hæc illum proprietas sequatur, ea quidem necessitate qua ex lapidis essentia nuper recensitæ eius proprietates emanant;

quocirca, vt conclusum est, quam circa illas nulla est ars, tam circa veritatem quævis est reiicienda. Confirmatur, quoniam praxis siue obiectum notitiæ practicæ debet esse opus liberum, & non necessarium: aliàs visio beata, operatio belluina, verbum diuinum forent praxes, obiectum autem attributionis dialecticæ est obiectum scientiæ practicæ: debet igitur esse opus liberum & non necessarium: haud ergo est veritas, quæ actuum nostrorum proprietas necessaria est: Quia propter finem & obiectum attributionis dialecticæ debet esse artificiosa dispositio actuum intellectus, quam, si consequatur, non est quod de veritate sollicita sit: ea enim naturaliter & absque vllius artis ope ex ipsis actibus, in ipsos resulabit.

Principio retorquetur obiecta difficultas: namque honestas ac reconditudo moralis actuum voluntatis eorum est proprietas necessaria, fierique nequit, vt affectus nostri in bonum morale ferantur, quin eo ipso sint boni & recti: nihilominus propter bonitatem moralem nostrorum actuum & effectuum ars quædam & facultas practica est adinuenta, nempe ethica. Itè secundo, hunc actum, *homo est animal rationale*, necessario sequitur artificium definitionis non minus quam veritas; & sicut nequit non esse verus, ita etiam nullatenus fieri potest, vt non sit definitio: & tamen propter artificium definitionis aliudque quodvis simile ars dialectica vtiliter est instituta: quidni ergo & propter veritatem? Ad hæc, multi censent veritatem esse reipsa intrinsecam & essentialem omnibus actibus veris: Hoc autem vniuersum probabile est: ceterum, si sermo sit de actibus aliarum scientiarum, qui sunt in materia non contingenti sed necessaria, & qui fermè soli respiciuntur à dialectica, illud omnino verum certumque arbitror: quemadmodum ergo ipsi actus scientifici & intellectuales nobis sunt liberi, atque in nostra potestate & arbitrio siti, ita etiam veritas ab eis omnino indistincta, erit etiam reapse nobis libera & non necessaria; sicut ad artis finem ac subiectum oportet; Quin etiam, vt veritas nobis ita sit libera, satis superque est, vt aliqua ex parte in actibus intellectus nobis liberis, & à nostræ voluntatis imperio pendulis intrinsecè consistat, esto etiam rem cognitam vltèrius includat: tota enim complexio censetur causa alicui libera, quoties aliqua eius pars in arbitrio & libertate talis causa posita est: quo pacto denominatio volentis citra dubium libera est, cum tamen sola vna eius pars nempe forma, non vero subiectum libertatem habeat. Tandem permitto, veritatem esse proprietatem omninò distinctam ab actibus nostris, ex eisque necessario promanantem: hoc permissio ea nihilominus erit libera, & in nostra potestate sita, saltem fundamento tenus, & per denominationem ab actibus nostris nobis haud dubie voluntariis; quod sufficit vt illa pretium artis, & operæ sit, sicut constat exemplis toto hoc numero adductis, neque non etiam, quia idcirco proprietates naturales lapidis nobis obiectæ nulli subiciuntur arti, quoniam earum fundamentum naturaliter, ac necessario existit, & non artis, aut arbitrij nostri, sed solius naturæ opus est. Confirmatio autem argumenti parum momentosa est; tum quia veritatem multifariam esse liberam hæcenus ostendi: quidni ergo sit obiectum attributionis practicæ scientiæ, cuiusmodi est dialectica? Tum etiam quia opus necessarium posse nihilominus esse praxim, siue obiecti notitiæ practicæ tract. sequent. clarebit, vbi etiam exemplis visionis beate, operationis belluinæ, & Verbi diuini fiet satis: quamquam ergo veritas esset omnino

34

omnino necessaria, hoc tamen nomine ab obiecto attributionis dialecticæ non deberet excludi.

35 Decima quinta contra nostram opinionem difficultas, à quibusdam neotericis obiecta: logica non tantum verum, sed etiam verisimile sectatur; docet enim probabiliter in utramque partem disputare: eius igitur finis vnicus, & obiectum attributionis non est veritas. Respondeo, id quod est verisimile, ac probabile frequenter verum esse, & semper verum cum fundamento apparere: logica ergo illud intendit, ac proficitur propter veritatem, quam frequenter habet, & quam semper habere, prudenter iudicatur, ac proinde veritas sola est finis & obiectum attributionis huius scientiæ. Sic medicina non tantum docet quomodo corpus possit curari, & infallibiliter curari, sed etiam quo pacto verisimiliter, & contingenter sanari valeat: nihilominus sanitas absolute dicitur finis, & obiectum attributionis medicinæ. Vno verbo, veritas prout abstracta à probabili, & euidenti, certis, & incerta dialecticæ subiicitur, & eius est finis vltimus: hoc autem ad summum probat ratio nobis obiecta; nobis autem haud obest, sed potius prodest.

36 Decima sexta ratio à neotericis etiam obiecta: veritas per se nota rationem formalem veritatis participat, & tamen non est subiectum Logicæ; veritas ergo absolute, & vniuersaliter sumpta perperam logicæ velut obiectum attributionis, ac finis præstituitur. Respondeo, honestas moralis omnino necessaria quæ v.g. beatus Deum amat, participat rationem formalem honestatis, & tamen non est subiectum ethicæ, illiusve scientiæ humanæ, cum sit supernaturalis; bonitas ergo moralis eius facultatis subiectum non erit, si cuius est momenti prædictum argumentum: Rursus sanitas miraculosa, & infusa non est subiectum aut finis artis medicinæ, & tamen rationem formalem sanitatis sortitur: Deinde pictura diuinitus, & per miraculum facta, cuiusmodi in sacris historiis referuntur non pauca, non est finis artis pingendi, sed supra eam, omneque naturæ vires est, & tamen veram habet rationem picture: Par est ratio aliarum facultatum, omnium ergo fines, & subiecta eo impetuntur argumento. Rursus dialecticæ munus est veritates per se notas tueri, easque demonstrare; etenim Deum esse iuxta Aegidium in primū dist. 3. q. 2. Argent. Albert. Antifiodor. Lyrannum, Abul. aliisque scholasticos, & Patres est per se notum, at quibus id modis defendi, ac demonstrari queat, dialectica instituit. Item quid per se notius, quam duas contradictorias simul veras, aut simul falsas esse non posse? atqui dialectica id probat ex his principiis, impossibile est idem esse, & non esse: quodlibet est, vel non est. Proinde veritas etiam per se nota dialecticæ sparsa, & finis quodammodo est. Denique finis dialecticæ est veritas omnis, quæ sub artem, ac disciplinam cadit, quod si veritas per se nota sub eam nullatenus cadit, nihil quidem refert, quod dialecticæ non sit finis & obiectum attributionis, neque enim inde argui potest ad alias veritates, quæ ab ea sunt dirigibiles: atque, vt quod sentio semel dicam, veritas per se nota, prout per se nota, non est subiectum logicæ; si autem sumatur, prout est veritas aliunde probabilis, vel demonstrabilis, ita quidem non recuso, quin dialecticæ sit finis, eique subiiciatur.

37 Decima septima eorundem obiectio est, subiectum Medicinæ esse corpus sanum, non solam sanitatem; Grammatica orationem congruam, non congruitatem tantum; ethicæ opus honestum, & non modò honestatem; atque vniuersim omnis ar-

tis practicæ non formam artificiosam, sed totum artefactum: sola igitur veritas non est subiectum logicæ, sed ad summum actus verus. Cæterum qui sic arguunt fingunt hostem quem feriant: quod enim actus verus sit Dialecticæ finis & obiectum attributionis est ipsa nostre sententiæ medulla: tantum abest, vt id vnquam negauerimus. Diximus quidem absolute, veritatem huius scientiæ subiectum ac finem esse; sed quis tam tardus sit, vt id non de veritate in concreto sumpta siue actu vero intelligat: haud aliter atque cum visio Dei dici solet non ster vltimus finis, eo ipso Deum visum esse finem ab omnibus censetur, quin sit vllus, qui horum alterum ab altero seiungat: atque etiam non secus ac ipsi veritatem formalem ita dialecticæ finem præfiximus, vt eandem finis dignitatem rei ab ea denominata, ac verè cognita tribuerimus: & quidem non tantum formam, sed totum artefactum esse subiectum cuiuslibet artis docet Arist. 2. politicor. c. 5. & ex eo Conimb. supra quæst. 5. art. 20. & reliqui communiter.

38 Decima aduersus nostram sententiam difficultas esto: obiectum attributionis scientiæ est eius obiectum adæquatum: sed veritas non est obiectum adæquatum logicæ, vt potè quæ non obicitur omnibus eius actibus: Multa enim præter illam à Dialectica considerantur, videlicet res, actus intellectus, voces, & cætera. Minorem huius argumenti indubiam arbitror: Maior haud aded constans est inter auctores Hurtadus disp. 1. log. f. 2. q. 8. Rodericus & alij negant, obiectum attributionis scientiæ propriè esse eius obiectum adæquatum: alij plures id affirmant: ipse distinguendum arbitror obiectum adæquatum in intrinsecum & extrinsecum: obiectum adæquatum intrinsecum est id, in quod omnes scientiæ actus intrinsecè feruntur: adæquatum extrinsecum est, in quod saltem extrinsecè tendunt; tum autem actus in obiectum aliquod extrinsecè fertur & contendit, quando ab intrinseca eius notitia originem trahit: Ita obiectum attributionis scientiæ non est obiectum eius adæquatum intrinsecum, cum plures actus scientifici illud proximè non respiciant, at vero est obiectum adæquatum extrinsecum totius scientiæ, cum nullus eius actus sit, qui aut obiectum attributionis intrinsecè ac proximè non attingat, vel certè ab eius notitia intrinseca seu practica seu speculatiua non oriatur tanquam à causa finali, eò quod ad illam comparandam naturaliter aut arbitrariè sit institutus. Hinc autem conitatur, veritatem posse esse obiectum attributionis dialecticæ; eius enim est obiectum adæquatum si non intrinsecum, at extrinsecum saltem: Neque oppositum ratio facta conuincit.

39 Decima nona difficultas: Quemadmodum se habet ethica circa actus voluntatis, ita dialectica circa actus intellectus: sed obiectum attributionis ethicæ non est honestas ac bonitas actuum nostrorum: ergo nec eorum veritas formalis dialecticæ subiicietur. Maior est nostra: minor suadetur; nam potius beatitudo naturalis est obiectum attributionis ethicæ: hoc enim cum fine vltimo & intrinseco scientiæ prorsus est idem, vt ex supradictis claret, beatitudo autem est finis vltimus ethicæ, quæ non illam ad honestatem moralem; sed, hanc & reliqua sua obiecta ad beatitudinem porro dirigit, atque nihil tractat nisi vt medium ad eam consequendam: rursus est finis non solum vltimus sed etiam intrinsecus ethicæ, vt potè quæ docet quatenus felicitas humana nostris actibus sit comparanda.

Sed argumentum hoc omnium de obiecto attributionis

butionis logicae sententias inuadit: etenim si non honestas nostrorum actuum aut ipsimet actus nostri quomodolibet iumpti, aut etiam ens morale, sed beatitudo ab his distincta & eis posterior, est ethicae finis ac subiectum, pari iure non solum veritas actuum intellectus, imò nec ipsi actus videlicet definitio, diuisio, demonstratio, propositio, aliue qualeslibet, aut etiam ens rationis erunt obiectum attributionis dialecticae. Præcisè respondeo, beatitudinem quidem esse obiectum attributionis, ac finem vltimum & intrinsecum ethicae, vt probat argumentum, & perspicue docet Aristoteles 1. eth. cap. 13. *quoniam felicitas anima per virtutem perfectam operatio quaedam est, de virtute considerandum videtur: hoc enim modo fortasse efficietur, vt melius de felicitate etiam contemplerur.* Cæterum beatitudinem non nudè sumptam, sed prout maximè consequibilem merito honestatis ac rectitudinis moralis, eiusmodi rationem finis ac subiecti obtinere, sicut animaduertit Auerfa quaest. 2. log. f. 5. parum ab initio, Henricus Kresbein in proleg. Eth. Conimbr. etiam in prooem. Eth. & in vestibulo disp. 1. & alij quos refert Piccolomineus in introd. cap. 2. Cum ergo honestas nostrorum actuum constituat beatitudinem naturalem proximè consequibilem, & beatitudo nisi vt ita consequibilis non sit obiectum attributionis ethicae; sanè hæc etiam honestatem actuum voluntatis velut subiectum respicit: nihil ergo vetat, quo minus veritas similiter logicae nostrae tanquam finis subiiciatur. Id tamen discriminis est inter logicam & ethicam, vt simili in re notauit Auerfa loco citato, quod ethica aliud præter honestatem intrinsecè attingit, scilicet beatitudinem ea comparandam: vnde finis ethicae eius præceptis consequibilis non vnus sed duplex est, beatitudo videlicet & honestas moralis, hæc finis *quo*, illa finis *qui*: vterque autem vnum subiectum constituit ac perficit. Cæterum dialectica ita considerat veritatem actuum intellectus, vt eam in aliud nihil vltius referat, quod ipsa intrinsecè respiciat: proinde sola veritas erit eius subiectum & vltimus finis.

41 Vigesima aduersus nostram sententiam difficultas, & superioris confirmatio. Argumentum illud quo superius probare conati sumus, veritatem esse obiectum attributionis dialecticae, propter id quod honestas moralis est subiectum ethicae, vt alicuius esset roboris; profectò talis honestas deberet iuxta omnes ethicae subiici, & vltimus finis ac obiectum attributionis esse; at plerique contrarium docent, vt cernere est apud P. Theophil. in prologo discip. moral. §. 2. n. 10. Respondeo, neminem esse, qui reuera honestatem seu rectitudinem moralem nostrorum actuum non censeat esse obiectum attributionis ethicae: Qui enim docent beatitudinem eius esse subiectum, loquuntur de beatitudine prout exequibili per actus rectos & honestos; hos ergo à ratione subiecti non excludunt: Præterea, qui hominem vt agentem liberè, cum Donato Acciaiuolo, vel vt voluntariè agentem propter finem vtique hominis proprium & vltimum, cum B. Thoma 1. eth. lec. 1. volunt esse subiectum ethicae, nobiscum etiam faciunt; cum libera & voluntaria actio hominis ad eius finem conducat debeat esse honesta ac recta. Deinde eandem honestatem adhuc clarius ethicae velut finem subiiciunt, qui eius subiectum volunt esse cum Iauello hominem vt mente sanabilem; cum Alberto bonum hominis vt homo est; cum Aureolo hominem vt ratione dirigibilem, & cum aliis ideam rectarum mentis operationum. Vide P. Theophi-

lum suprà n. 2. nobiscum sentientem, & reliquorum sententias nostrae conciliantem, solito acumine & eruditione.

Postrema aduersus nostram sententiam difficultas, est quam facessunt tot obiecta attributionis logicae ab aliis assignata: Eorum tamen siluulam cap. seq. præcedemus.

C A P V T V.

Quatenus alij de obiecto attributionis dialecticae sentiant?

43 Prima sententia est, actum intellectus in comuni, & prout comprehendit apprehensionem, iudicium, & discursum esse subiectum dialecticae: Ita Algazel in log. c. 1. & 2. ac nonnulli apud Scotum q. 1. de prædicab. item directè, Auerfa q. 2. log. f. 5. conclus. 1. vbi alios multos in eandem sententiam trahere conatur, sed vereor ne inuitos: referri etiam solent Aristoteles, Augustinus, Isidorus, Fabius, Zeno, Stoicus, & alij plures, eò quod logicam scientiam rationalem vocent; quasi vero ita appellari non posset, propter id quod rationis maximum bonum, eius scilicet veritas & rectitudo, sit eius subiectum, quin necesse sit ipsos rationis actus quomodocunque aliter sumptos aut secundum se spectatos eam subiecti rationem obtinere, vt aduersarij nominis ethymo abutentes contendunt. Altera sententia est propositionem siue iudicium esse obiectum attributionis dialecticae: pro qua referri ab aliquibus solent Stoici apud Ciceronem initio topicorum ad Trebatium, quod ibi dicantur ea scientia quæ dialectica appellatur, iudicandi vias diligenter percuratos fuisse. Cæterum nihil fauent: tum quia sermonem habent de dialectica non latè & vniuersaliter sumpta, sed de ea strictius viurpata, & prout vnā differendi rationem, videlicet iudicandi, non verò aliam, nempe topicam siue inueniendi artem complectitur: vt constat ex Cicerone loco citato: tum etiam quia illa ipsa pars dialecticae, de qua loquuntur iuxta ipsos non habet pro subiecto iudicium prout est secunda mentis operatio magis quam prout est tertia & ex præmissis effecta: imò iudicium neutro modo sumptum iuxta eos est obiectum attributionis logicae, sed duntaxat quatenus verum à falso dilucidat, vt ex ipsis c. 1. ostendimus. Tertia sententia nuper relatae affinis, est quorundam recentiorum opinantium ens enunciabile tam formale quam obiectum, siue enunciationem & rem enunciatam, esse subiectum logicae: arbitror tamen hanc sententiam frustra adinuentam esse, post illam priorem, vt potè quæ propositionem dialecticae subiiciens, rem ea cognitam ac iudicatam etiam à ratione talis subiecti non excludit, haud aliter atque cum visio Dei dicitur finis vltimus hominis eiusque beatitudo supernaturalis, eo ipso Deus esse etiam finis & beatitudo nostra non negatur, sed affirmatur.

44 Quarta sententia quam nouissimè tuetur P. Compton disput. 7. log. à sect. 4. est definitionem esse obiectum attributionis logicae. Pro hac opinione referri potest Plato dial. 7. de republica ibi; *ar enim nisi quis inquam & accipere possit, & reddere rationem nunquam sciet quicquam eorum, quæ esse dicimus cognoscenda.* Nonne hæc iam lex est in quam ò Glauco, qua per differendi artem ostenditur. Et paulo infra; *nemo autem aduersabitur nobis dicentibus, quod differendi facultas duntaxat, conatur ordine certo circa vnumquodque quid ipsum sit inuenire.* Et paulo etiam

etiam inferius; an non dialecticum vocas eum qui rationem cuiuslibet capit essentia? Ecce videtur Plato docere dialecticam, artemve differendi solam inquiri velut subiectum, finemque definitionem: quā cuiuslibet rei ratio reddi possit, & accipi, siue quid vnumquodque sit, inuenitur. At Plato me iudice in alia sententia est, tantumque id vult dialecticæ munus esse veritatem definiendo consequi, haud tamen negat eam prout quouis alio modo consequibilem dialecticæ subiici, eiusque finem esse. Fortassis etiam de vna tantum parte dialecticæ loquitur, eiusque obiectum attributionis veritatem solius definitionis asserit, quod nobis non aduersatur, qui de dialectica vniuersaliter, & latissimè fusa sermonem habemus. Referri etiam potest pro eadem sententia Aristoteles 7. Metaphys. text. 4. *Scire etiam tunc putamus vnumquodque magis, cum quid est homo, aut ignis sciamus, quam quale, aut quantum, aut ubi; nam & horum ipsorum tunc vnumquodque scimus, cum quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus.* Et 3. Metaphys. text. 3. *cum enim multipliciter sit idem scire, magis quidem illum scire dicimus, qui rem quid nam sit ipso esse cognoscat; & paulo inferius; tunc scire vnumquodque eorum etiam quorum demonstratione sunt, arbitramur, cum quid est sciamus, ut quid Tetragonismos inuentio media est.* Et 2. post. cap. 2. *definitionem namque habens sine demonstratione sciet.* Vnde sic argui potest: Dialectica est ars siue modus sciendi iuxta omnes; habet ergo pro fine & obiecto attributionis scire; Cum ergo Aristoteles locis adductis doceat, rem maximè sciri per definitionem, hanc utique dialecticæ subiicit, finemque vltimum præstituit. Sed frustra allegatur pro hac sententia Aristoteles: quamvis enim scientiam rei sensu quodam stricto usurpatam, eius definitionem esse censcat; cæterum, ut superius vidimus, scire latius patet iuxta eum & reliquos, & perinde est ac rem verè cognoscere siue quoad eius quidditatem, siue quoad aliud quoddumque: quapropter vera rei cognitio, qualis qualis sit, artis dialecticæ & modi sciendi finis intrinsecus erit, si Aristotelicam sequamur doctrinam. Atque ex his patet ad argumenta Comptoni.

45

Quinta sententia est, diuisionem esse obiectum attributionis dialecticæ: pro quo referri potest Plato in Sophista; *Per genera diuidere, & neque eandem speciem alteram putare, neque alteram rursus eandem esse nonne dialecticæ officium esse dicemus; quicumque hoc agere potest, vnam ideam per multa vnumquodque seorsum posito passim porrectam acutè persentiat, & multas, quæ diuersa inter se sunt extrinsecus sub vna comprehensas, & vnam rursus per tota illa quæ multa sunt in vno copulatam, & multas seorsum vndique distinctas: Hoc autem est scire per genus discernere quæ singula vicissim communicare possunt & quæ non possunt.* Præterea in Phædro sic ait; *huiusmodi ergo diuisiones collectionesque dicit Phædro amo, quo & intelligendi & loquendi sim compos.* Ac si quem alium vnum & multas, pro rerum natura perspicere posse arbitror, eius ego vestigia velut numinis cuiusdam sequor: atque eos qui id facere possunt, rectè eam contra cognominem, *Dæus ipse nouit: voco autem hæcenus dialecticos*, quibus verbis videtur Plato in ea esse sententia ut existimet proprium finem ac subiectum dialecticæ esse, per genera diuidere, ideas inuicem separare ac discernere, vnum & multa perspicere. Confirmatur ex iis quæ paulò infra in Phædro subiungit; *medendi artis atque dicendi eadem fermè ratio est: in utrisque partiri naturam oportet, corporis quidem in vna, in altera anima, si modo non exerci-*

tatione solum & usu, verum etiam corpori medicinas & alimenta ita sis præbiturus, ut & sanum & robustum efficias, anima autem per rationes legitimasque institutiones persuasionem affatim, virtutemque adhibiturus. Hæc Plato; quod si diuidere naturam animæ, id est verba externa ab anima nascentia & prodeuntia est finis artis dicendi siue rhetoricæ, sanè diuidere verba interna & conceptus mentis eorumque obiecta quatenus talia finis erit dialecticæ, quæ circa verba interna non aliter versatur, atque rhetorica circa externa. Paulò etiam inferius ibidem sic ait; & superiora iterat & confirmat; *nisi auditorum quæ ingenia nonerit distinxeritque, atque res ipsas in species suas discreuerit, rursus quæ singulas ideas vna comprehenderit, nunquam dicendi artem quoad homini licet adipiscetur.* En quatenus distinguere, siue diuidere rem per verba externa est finis artis dicendi siue rhetoricæ iuxta Platonem: ergo secundum eum diuisionis rei per verba interna & conceptus erit finis siue obiectum attributionis artis differendi ac dialecticæ nostræ. Verùm de mente Platonis satis constat, eumque potius veritatem dialecticæ quàm late patet, finem ac subiectum præstituisse nemo dubitabit, qui eius verba initio huius tractatus à nobis allegata perpenderit. Quæ autem modo allegantur ex Sophista & Phædro facilem habent explicationem: aliud enim est, dialecticæ munus esse diuidere, quod solum Plato edocuit, neque nobis aduersatur: aliud, hoc eius esse finem vnicum & adæquatum, siue eius subiectum, quod ille nunquam & nusquam asseruit. Forsitan etiam non de logica adæquate sumpta, sed de vna tantum eius parte sermonem habuit, si quando diuisionem logicæ subiectum insinuauit. His duobus modis paulò supra exposuimus ea illius verba, quibus definitionem huius scientiæ subicere videbatur. Porro eadem ratione qua Plato, exponendus etiam est Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. *Quin etiam dialectica videtur is qui est cognitione præditus, eligens diuisionem generis in species; & adducet eorum quæ sunt diuisionem, donec arigerit prima & simplicia.* Sed ut dixi eundem quem Plato, in cuius doctrina fuit veratissimus explicatum capit.

46

Sexta sententia est, solam demonstrationem esse obiectum attributionis dialecticæ, eiusque, quod aiunt, summum & vltimum. Ita Simplicius, Ammonius Philoponus, Hurtadus disp. 1. logic. sect. 7. Rodericus & alij neoterici. Citari etiam solet Aristoteles cum aliis in locis, tum maximè cap. 1. text. 1. prior. analytic. *Primo dicere oportet, circa quid & cuiusnam sit hæc præsens consideratio. Atque est circa demonstrationem, & est scientia demonstrandi.* Quibus verbis videtur, demonstrationem sibi proponere tanquam subiectum, de quo in dialectica sua differat. Sed ut rectè animaduertunt in præsentem Cardin. Toletus & Conimbrille qu. 5. procem. fine, hi etiam quæst. 5. art. 3. solius logicæ analyticæ seu resolutionis conclusionum in præmissas, demonstrationem perfectam ac strictè sumptam, aut certè eam latius & pro quacunque argumentatione usurpatam, subiectum finemque esse, non verò logicæ vniuersaliter sumptæ, atque in omnes suas partes fuscæ, colligitur ex allegatis Aristotelis verbis, nimirum quæ non toti logicæ, sed tantum operi analytico præmiantur. Nisi verò sermo ei fuerit non de obiecto attributionis dialecticæ, sed de eius principali attributo, ut mauult. Fonseca lib. 2. met. cap. 3. quæst. 1. sect. 4.

47

Septima sententia est, modum sciendi, prout definitionem, diuisionem, & argumentationem comprehen-

prehendit, huius facultatis subiectum esse. Eam sequitur P. Suar. disp. 1. met. sect. 4. Tartaretus in titulum Summul. Pet. Hispani art. 3. Mercado q. 1. Fonseca supra q. 1. sect. 5. Conimb. supra art. 3. Bernard. Mirandulanus initio log. Balthasar Tellez in annotatiunculis proemialibus summæ philosophicæ. Laudari etiam pro ea solet Aristot. lib. 2. Metaph. tex. 15. quod ibi logicam vocet modum sciendi, quo etiam nomine eam appellat August. lib. 2. de ordine c. 13. inquit; *illa igitur ratio perfecta dispositaque grammatica, admonita est, querere atque attendere hanc ipsam vim, quæ peperit artem: Nam eam definendo, distribuendo, colligendo, non solum digesserat atque ordinaverat, verum ab omni etiam falsitatis irreptione defenderat. Quando ergo transiret ad alia fabricanda: nisi ipsa sua prius quasi quedam machinamenta & instrumenta distingueret, notaret, digereret proderetque ipsam disciplinam disciplinarum, quam dialecticam vocant.* Sed enim Aristoteles & August. huic sententiæ potius sunt contrarii, namque, iuxta eos modus siue instrumentum sciendi est ipsa logica, qui ergo fieri potest, ut hæc eum velut obiectum attributionis respiciat; id enim esset semetipsam solum intueri, cum tamen nulla sit scientia, quæ plus non polliceatur.

48

Octava sententia est Auicennæ initio logicæ atque aliorum Arabum: sic docet modum sciendi attribuitur sumptum, & quatenus solum definitionem, ac demonstrationem complectitur huius scientiæ subiectum esse.

Nona sententia est, argumentationem propterea in syllogismum, demonstrationem, enthymema, & reliquas omnes species suas manat, ac funditur dialecticæ obiectum attributionis esse: Ita Albertus Magnus in lib. prædicab. cap. 4.

Decima sententia syllogismum statuit esse subiectum logicæ. Ita Scotus q. 3. de prædic. & affectu. Refertur etiam Clemens Alexand. lib. 1. stomatum; *Poëta modos, actionem Rhetores, & syllogismos dialectici, & philosophi apprehendant eam, quæ ad se pertinent contemplationem;* Sed de subiecto his verbis sermo est, sed de principali obiecto dialecticæ, siue sit attributum siue obiectum attributionis, nam quæ dictio est communis rhetoricæ, grammaticæ, est etiam poëticæ; non ergo assignatur rhetoricæ velut subiectum, utpote quod duabus facultatibus nequit esse commune; haud ergo necesse est ut syllogismus eo loci tanquam subiectum logicæ tribuatur. Undecima sententia conclusioni demonstratiuæ, Duodecima conclusioni syllogisticæ, decima tertia cuiusque totam logicam attribuit ac velut subiecto superimponit: ita alij alijque neoterici. Decima quarta mauult consequentiam, siue illationem aut originem conclusionis à præmissis esse subiectum dialecticæ artis. Decima quinta Thomistarum præsertim recentium, quorum supra meminimus tract. præced. opinio est ens rationis logicæ summum, & ultimum esse. Decimasexta Aureoli, & ut refertur, Nominalium sententiæ voces logicæ finem ac subiectum tuetur. Decimasextima secta est, eorum quos tacitis nominibus refert P. Rodericus disp. 2. log. f. 5. subf. 1. Hi ut in met. lib. 8. tract. 5. cap. 5. videbimus, quatuor obiecta attributionis in vnam logicam accumulunt, videlicet propositionem, argumentationem, modum sciendi, & actum intellectus in communi. Decima octaua opinio est eorum, qui, iuxta doctrinam Gal. & Bonau. in met. lib. 8. tractatu 5. c. 6. n. 56. censent, triplex esse obiectum attributionis logicæ: primum velut totum radicale, nempe terminum, secundum velut totum vniuersale, scilicet

actum intellectus latissime fsum, tertium velut totum integrale, videlicet demonstrationem, aut iuxta alios syllogismum.

Decima nona sententia est aliquorum qui iuxta doctrinam tractatu præced. cap. ultimo num. 56. relatam & ipsis familiarem duplex statuunt obiectum attributionis siue subiectum adequatum logicæ, aliud scibile tantum, aliud scibile simul & operabile; Prius subiectum aiunt esse ens latissime fsum in omnia entia tam realia quam rationis, non tamen physicè tantum & primo intentionaliter sumptum, sed secundo intentionaliter, & propterea esse potest subiectum, prædicatum, medium, aut extremum maius minusve genus aut species, vniuersale aut indiuiduum, definitum, diuisum, demonstratum aliave simili affectum denominatione; Posterius subiectum iuxta eos est syllogismus. Prætermittam huius opinionis secunda parte Scoto & affectis haud dubie placitura, ut paulo supra visum, referri solent pro priori eius parte August. cap. 3. de Categ. ibi de Arist. quem sequitur sic loquens *cum de perceptis proposuerit disputare, & de his quæ sunt, & de his quæ dicuntur necessario loquuntur est.* Vbi per ea quæ sunt ens intelligendum est: hoc ergo iuxta August. Dialecticæ subicitur Item Arist. ipse 4. metaph. cap. 2. circa idem genus philosophicæ & Dialecticæ cum Philosophia versatur; & paululum antea; *ens vero commune omnibus est.* Deinde D. Thom. opusc. 56. *Manifestum est, quod logica notum faciat de omnibus entibus in communi.* Sed his testimoniis id tantum conuincitur, ens in communi siue res esse obiectum formale & immediatum Dialecticæ, ut expendimus supra tract. 3. c. 4. num. 42. Neque refert logicam, ac Metaphysicam dici habere idem subiectum, nempe ens in communi, nam sensus huius est, ens esse vtriusque subiectum, prædicationis quidem, non vero attributionis: Horum autem subiectorum discrimen, et si huius sententiæ patronis aduersetur, rationi tamen contentaneum esse, & reliquis omnibus scholasticis familiare ostendimus in Metaph. lib. 8. tract. 5. cap. 6. n. 57. Frustra ergo prædicta testimonia à suo scopo in alium detorquentur.

Verum enim vero transeat idem esse subiectum prædicationis, & subiectum attributionis, adeoque de hoc sermonem esse locis illis quibus magna nomina Aristotelis, Augustini, & Thomæ nobis opponuntur: nihilominus exinde tantum fiet ens commune, siue res esse obiectum attributionis logicæ propterea subest definitioni, aut demonstrationi, aut syllogismo, aut actuvero, aut alij alijque intentioni secundæ: hoc autem pacto quis neget ens esse obiectum attributionis logicæ, arbitrari esse neminem, nisi fortassis paucos Thomistas, qui subiectum attributionis cum ratione formali confundunt: Quemadmodum enim visio beatifica à nullo censetur finis noster vltimus, quin etiam Deus respectu illius, ac propterea visus eandem rationem finis obtineat, ita nec syllogismus, nec demonstratio, ne actus verus, nec alia intentio secunda finis dialecticæ, eiusque obiectum attributionis sine re cognita ab illo fermè existimatur: Quorsum ergo testimoniorum apparatus ille, qui nullis minus obest, quam illis aduersus quos assertur, nullisque minus prodest, quam iis pro quibus apportatur? Quapropter ego sententiam hanc decimanonam, quatenus statuit ens esse obiectum attributionis dialecticæ, aut euidenter falsam, aut certè solarum vocum dissidio à cæteris diuersam, ac proinde ex vano adinuentam arbitror: Etenim aut ens primo intentionaliter, & physicè duntaxat sumptum, nulloque secundarum intentionum respectu habito

49

50

habito subiectum logicæ facit ; atquiens ita acceptum videlicet sine respectu ad rationis opus , cui subfit, nihilominus scientiæ, non reali, sed rationali velut proprium subiectum adscribere, ab omni profus ratione alienum est, & non solum à vero, sed etiã ab omni eius similitudine multum abscedit: sin autẽ ea sententia ens secundo intentionaliter sumptum, & provt obiectum alicuius secundæ intentionis dialecticæ subiicit , ac velut genus præstituit, nihil noui affert præter solas voces, & earum abusum omnes enim ferẽ auctores ens hoc posteriori modo usurpatum dialecticæ subiiciunt, eiusque genus esse velut exploratum supponunt: Non aliud tamen subiectum illud vocant ab eo quod dialecticis regulis principaliter operabile censent, & quidem iure optimo, vt visionis beatæ, Deique per eam visi exemplo, iterum, iterumque explicuimus. Postrema sententia est Zabarella lib. 1. de natura logicæ cap. 17. nullum esse subiectum dialecticæ propriè sumptum.

51 Hæ sunt sententiæ, quas inuenire potui de obiecto attributionis, ac sine dialecticæ: eas tot fuisse non demitor, cum de sine hominis, quo inter homines nihil exploratius deberet esse, ducentas tamen & octoginta octo sectas distinxerit Varro apud Augustinum de ciuitate Dei lib. 19. cap. 1. Porro autem quas hactenus suo ordine retuli, eas etiam viritum refellere prolixum, ac superuacaneum esset; proinde satis habeo illas veluti transitu quodam perstringere, ac summa sequi fastigia rerum. Imprimis ergo, quæ adduci solent testimonia Aristotelis, Platonis, Augustini, Clementis, & aliorum pro prædictis sententiis parum eis fauere, vel hoc ipso cap. ostensum manet. Adhæc, omnes rationes, quibus nostra de obiecto attributionis dialecticæ opinio probata est, quæ quam efficaces sunt aliorum iudicio relinquo, eæ nuper memoratas sententias improbant: Aliæ etiam rationes hoc cap. aduersus eas sunt insinuatæ. Rursus quas recensuimus opiniones aliæ assumunt relationem attributorum ad subiectum tam in scientiis practicis, quam speculatiuis esse dumtaxat arbitrariam, siue ex instituto, plerique verò in vtrisque tantum naturalem, & à cuiusvis arbitrio independentem: Harum etiam plures eam esse in esse cognito, siue cognitionem omnium ad aliquam vltimam potissime intentam, non pauca verò in esse solius rei: præterea aliquæ ad subiectum exigunt, vt sit magis perfectum obiectum totius scientiæ, aliæ vt sit magis vnum, ac simplex, contra verò multæ vt sit magis commune vniuersaliter, neque non etiam vt integram latitudinem habeat, eam qua cuncta scientiæ obiecta coërceat. Quædam sola subiecta partialia, nonnullæ verò solas rationes formales rationem subiecti totalis obtinere contendunt. At hæc omnia, quæ memoratæ sententiæ assumunt, quibusque potissimum innituntur procul vero esse ostendimus in met. citato lib. 8. tra. 5. cap. 5. & 6 qui ergo fieri potest, vt non falsa sint inde deriuata dogmata, circa obiectum attributionis logicæ.

52 Vtteriùs opinionum quas meminimus aliæ plura assignant obiecta attributionis cuiuslibet scientiæ, quod locis nuper citatis latè confutauimus: Aliæ verò, quæ est Zabarella, vnum quidem obiectum attributionis aliquibus largitur, nempe logicæ, & reliquis scientiis practicis: hoc autem falsum esse constat: Primò quia logica, qualis qualis facultas sit, & siue ars, siue scientia, vna tamen est, aliquod igitur subiectum habet, cui vnitatem suam acceptam referat: secundò quoniam logica saltem impropiè scientia est, igitur improprium aliquod subiectum respicit, cedo ergo quale sit: tertio, quia Theologia

propriè non est scientia ab Arist. definita, vt ex communi sententia docet P. Vasquez tom. 1. in primam partem disp. 4. cap. 8. & tamen suum habet obiectum attributionis, Deum videlicet, vt aduersarij non inficiantur. Quartò, artes practicæ, siue ingenuæ, siue mechanicæ, suos habent fines, in quos referuntur; dialectica ergo similiter, siue sit scientia siue non, suum habebit finem intrinsecum & immediatum, siue subiectum obiectumve attributionis vocetur, siue non; hæc enim solius verbi controuersia est, de qua parum curandum, vbi de re ipsa constat. Tandem dialectica propriè scientia est; & in loco clarebit; igitur ex hoc titulo, non est quod obiectum attributionis subiectumve sibi non vendicat. Vide Auerlam quæst. 2. log. in procemio, vbi quod logica & aliæ facultates practicæ subiectum suum habeant luce clarius esse affirmat.

Hinc argumenta pro sententia Zabarella à neotericis quibusdam obiecta facili negotio diluuntur. Primum ita habet, dialectica non est propriè scientia, cum sit facultas practica, nullum igitur habet obiectum attributionis: qua ratione artes mechanica & illiberales obiecto attributionis propriè sumpto carent. Sed dialecticam in scientiis propriè sumptis numerandam esse tract. ult. huius lib. constabit; idque tamen facultas practica esse censetur. Rursus quod artes practicæ prorsus illiberales adeoque inter scientias neutiquam reputatæ, nihilominus habent obiectum attributionis, multis patibus verius est, atque probabilius vt paulò supra supposuimus, quanquam ergo logica nõ esset scientia more artium practicarum, & illiberalium, ex hoc tamen obiectum attributionis ei negari haud quamquam deberet. Secundum aduersarij opinionis fundamentum sic habet: logica penes aliquos saltem actus est practica, & penes alios speculatiua: igitur vnum aliquod obiectum attributionis sibi præstitui non potest: Probatur hæc consequentia: quoniam talis finis, siue obiectum nequit esse praxis, in quam pars theoria logica non est referibilis; aliàs theoria seu speculatiua non esset: neque potest esse mera speculatio obiecti, in quam pars practica logicæ irreuocabilis est; aliàs practica neutiquam futura. Item simul praxis & non praxis, seu veritas merè speculabilis esse nequit: omnino ergo repugnat vni quoduis obiectum attributionis, in quod tota logica referatur. Sed respondeo, subiectum totius logicæ finemque præcipuum esse praxim, videlicet veritatem formalem, provt proximè exequibile præceptis & institutis dialecticis. Pars autem speculatiua logicæ talis esse potest, respectu sui obiecti proximi & immediati, vt vt in opus dialecticæ subiectum eiusque finem exequendum remotè & mediatè destinetur: quo pacto plures cognitiones speculatiue artis medicinæ v. g. propriè circa naturam corporis humani ad sanitatis executionem & praxim mediatè & extrinsece referuntur.

TRACTATUS III.

De modo repræsentandi Dialecticæ.

CAPVT I.

*Quatenus Dialectica docendo & vtendo
obiectum suum repræsentet?*

5 *Superuacaneum esset viritum referre auctores, qui
logicam in docentem, & vtentem dispelcunt.
Etenim*

Etenim, si quendam Grucchium lib. de nomin. log. & dial. Iustum Veracem init. suæ logic. alioque paucos nullius ferè nominis excipias, ceteri omnes illam diuisionem magno consensu complectuntur. Ceterum in ea explicanda haud ad eò consentiunt. P. Vafquez tom 1. in 1. part. quæst. 1. art. 4. disput. 8. cap. 5. num. 19. & P. Hurtad. dist. 2. log. sect. 2. §. 4. & quidam alij censent, logicam docentem in eo differre ab vtente, quod hæc nihil aliud sit, quam actus & habitus aliarum scientiarum, prout diriguntur logicis præceptis; illa verò sit, quæ tradit præcepta, quibus vtantur alia facultates. Probabilis est positio, quidni enim logica præceptiua dicatur docens, cum præcipere sit docere? quidni etiam quævis alia disciplina, quatenus imitatur logicam docentem, atque ad eius exemplar exprimitur, vocanda sit hoc ipso logica, cuius vsus & imitatio quædam est, haud aliter ac imago Cæsarem exprimens, eo ipso Cæsar appellatur.

2. Hoc pacto Clemens Alexandrinus lib. 1. stromatum Theologiam & prudentiam ac scientiam moralem vocat veram dialecticam, hoc est dialecticis præceptis & exemplaribus verè conformem: en eius verba. *Cum sit autem vera dialectica philosophia permixta veritate res considerans facultatesque & potestates examinans, transcendit ad præstantissimam omnium essentiam, & audet etiam ultra progredi ad Deum vniuersorum, non rerum mortalium peruiam, sed diuinarum celestiumque scientiam proficiens, quam consequitur etiam in rebus humanis, qui in oratione & rebus agendis versatur proprius vsus. Merito ergo scriptura quoque tales nos esse volens dialecticos, sic hortatur: efficiamini autem probi trapezites, alia quidem reprobandes, quod autem bonum est tenentes. Hæc enim reuera dialectica est prudentia reuera prædita vi diuidendi ea, quæ perspicuntur intelligentia, & purè ac sincerè citra omnem mixtionem ostendendi subiectum eorum quæ sunt: aut facultas quæ versatur in rerum generibus diuidendis descendens, vsque ad ea quæ sunt maximè specialia, præbens vnumquodque eorum quæ sunt, intuendum quale sit.* Hactenus ille. Augustinus etiam lib. 1. aduersus Cresconium à c. 14. vsque ad caput 18. Christum & Paulum eius Apostolum passim vocat dialecticos, propter eius vsum contra Iudæos & gentiles, quibus cum circa fidem & mores disputabant: innuit igitur, talem vsum esse dialecticam: alias quo pacto dialecticos denominaret.

3. Hinc colligo, diuisionem logicæ in vtentem & docentem, prout nuper eam explicui, esse analogicam & impropiam, more illius, quæ diuiditur ens in reale & solius rationis: quemadmodum enim ens solius rationis propriè non est ens solumque tale dicitur, quoniam illud instar entis cogitamus & efficiamus, ita similiter logica vtens strictè non est logica, sed magis actus alicuius alterius scientiæ, nuncupatur tamen logica, quoniam ad huius exemplar instarque eum efformamus. Colligo secundo P. Hurt. nuper citatum in eo falli, quod existimet, cum dicitur alia est logica docens, alia est logica vtens, logicam in priori propositione nominandi casum, & in posteriori auferendi casum fortiri, etenim imago Cæsaris dicitur Cæsar in nominandi casu, propter eius speciem & similitudinem quam effingit: quid est ergo cur logica vtens siue alicuius scientiæ realis actus, non dicitur in nominandi casu logica, propter ea quod huic conformetur. Deinde etiam si actus cuius uis alterius scientiæ possit consignificare logicam in auferendi casu, quoties adicitur hæc vocula, vtens, quæ quidem eum casum regit; ceterum cum

de actu alterius scientiæ sine tali adiectione dicitur logica, hæc non nisi in nominandi casu poni sustinet: a qui de actu alterius scientiæ multoties dicitur logica absolute & non adiecta tali particula, vt ex Clem. & Aug. nuper vidimus, igitur in nominandi casu de eo enuntiabitur, contra quam prædictus author vnquam euenire existimat. Denique ea ratione non tam logica, quam scientia in communi in logicam docentem & vtentem secaretur hunc in modum; scientia alia est logica vtens, siue quæ logica vtitur: at Doctores communiter logicam ipsam in docentem & vtentem dispertuntur.

Rursus secundo Card. Tolet. q. 2. proœm. Sotus ibidem, Iauellus tract. 1. log. cap. 6. alique Thomista, quos sequitur Aueria q. 1. log. in ea sententia sunt, vt arbitrentur, logicam vtentem esse ipsam docentem, quatenus actu secundo dirigit, & regulas suas ad vsum reducit, siue quatenus alia scientiæ eius præsidio & ope comparantur; logicam vero docentem eam esse, quæ tantum dirigit actu primo, atque in sola doctrina sistit, neque ulterius progreditur. Quapropter iuxta hanc opinionem, logica docens & vtens est vna & eadem scientia officiis quidem distincta à semetipsa, non natura; cum tamen iuxta sententiam initio capitis relata, habitus logicæ docentis realiter sit distinctus ab habitu vtentis, & hic natura sua ad physicam v. g. metaphysicam aliamve scientiam realem spectet, ille vero sit huius scientiæ rationalis, quam modo profitemur, & præ manibus habemus. Quamuis autem prior ille modus præsentis diuisionis explicandæ nobis placuerit, haud tamen displicet hic posterior: quæ enim contra opponuntur, nullius sunt momenti: primum ita habet; iuxta posteriorem hunc loquendi modum logica vtens non tam vtens dici deberet, quam vsitata, siue vt ita loquamur vsa: eatenus enim distinguitur quodammodo à docente, quatenus hac alia scientiæ vtuntur, eiusque præcepta & exemplaria imitantur, quo autem aliquis vtitur, id dici solet non vtens, sed vsitatum. Secundum eorum quæ opponi solent, sic habet: cum dialectica docens actu secundo dirigit, eiusque doctrina ad vsum transfertur, ipsa dialectica se ipsa non vtitur, sed potius intellectus ea vtitur: haud secus, ac nos habitibus vtimur quoties eos ad operandum applicamus; cum tamen habitus semetipsis non vtantur: logica igitur iuxta hunc dicendi modum, non tam vtens dicenda, quam vsitata: cum hac de causa: tum etiam ea, quæ nuper est expensa.

Primum horum ita dilues: quanquam alia scientiæ vtantur præceptis logicæ docentis, tamen hæc etiam vtitur obiectis aliarum scientiarum, quatenus ea facit, artificiosè subiici, prædicari, diuidi, definiri, aut demonstrari, alioue modo extrinsecè informari: quid enim communius, quam agens vti passo, quod eius operationi subditur? Secundum eorum quæ obiecta sunt, hunc in modum repelles: quoties logicam applicamus ad alias scientias comparandas, ea quidem vtimur vt quod: ipsa tamen dici potest ac debet vtens vt quo, facit enim vt nos ea sic vtamur. Hoc pacto cum albo non sit alba vt quod & propriè, dicitur tamen quodammodo alba, quia parietem facit album: eodem ritu cognitio dicitur cognoscens, quia præstat nobis vt propriè cognoscamus, etiam si ipsa vt quod & propriè eam denominationem non suscipiat. Ecce logicam duabus de causis non solum vsitam, sed etiam vtentem dici posse: Balduinus autem q. 7. proœm. eam dicendam esse non vtentem, sed vsitam existimans quid aliud quam difficultati succumbit.

Præterea

6 Præterea tertio B. Thomas 4. met. lect. 4. Fonseca lib. 2. met. cap. 3. q. 1. sect. 6. Conimbr. quest. 4. procem. art. 2. Balthasar Tellez 1. parte sum. in adnotariunculis proemial. putant logicam solummodo vtemem dici posse propter vsum doctrinæ suæ in materia probabili aliarum facultatum: Ratio eorum est, quoniam actus demonstratiui aliarum scientiarum ad ipsas spectant; nulla enim scientia est, quæ, sicut ex demonstrationibus est genita, ita etiam alias similes non generet: at vero actus probabiles non scientiam, sed opinionem pariunt, adeoque à nulla scientia fiunt, & ad nullam attinent, videlicet ratione materiæ in qua versantur: id ergo solum superest, vt ratione formæ syllogistica, quæ in eis elucet, ad aliquam spectent; cum ergo non ad alias scientias extra logicam: nam præter hanc nullam formam syllogisticam edocet; consequens est, vt ex eo titulo reduci debeant ad solam dialecticam: Proinde hæc dicenda est vtens, tantum respectu actuum probabilium aliarum facultatum, quibus artificium syllogisticum ac disserendi formam illudit.

7 Obiici autem consuevit aduersus hanc doctrinam, ex ea fore, vt nimis angustii sint limites aliarum scientiarum, contra vero dialecticæ latissimi: etenim si solam mathematicam excipias, nulla facultas est, quæ non paucis demonstrationibus constet, quæ non innumeris opinionibus scateat: si igitur quidquid est probabile in physica v. g. metaphysica, ethica, aut medicina, ad vnam logicam reducitur; huius termini latius quam par est patebunt, & illarum erunt arctissimi: quorum tamen vtrum magis absurdum, haud facile dixeris. Obiici etiam solet, negandum non esse, quin logica doceat non solum vt probabiliter differere in materia aliarum scientiarum, sed etiam vt demonstrare in ea quivis, si velit, possit: cur ergo vltus demonstrandi non minus quam probabiliter disserendi logicam vtemem denominet? aut, aliis verbis, cur quod sit vtens ab utroque respectu ex æquo non habeat?

8 Hæc obiectiones quamuis non paucos transuersos egerint, haud tamen committere possunt, ne supradicta opinio, & vulgaris diuisionis explicandæ ratio mihi satis probabilis esse videatur. Ad primam dicendum physicam, v. g. bifariam sumi posse; primo nimis late, quatenus habitus tam opinatiuos, quam demonstratiuos complectitur: atque ad eam ita sumptam omnes eius actus tam probabiles quam euidentes spectant, quin contrarium obtineat aut etiam contendat opposita ratio; ad quam proinde alleuandam vel hoc tantum sufficit. Attamen aliter respondeo, & aio, physicam secundo sumi nimis pressè, quatenus comprehendit solos habitus demonstratiuos, atque ad eam ita sumptam non spectant immediatè conclusiones probabiles: vnde ratione formæ ad solam scientiam rationalem siue logicam immediatè reducendæ sunt, ad aliquam enim scientiam strictissime sumptam possunt & solent reuocari. Caterum eiusmodi actus probabiles mediatè pertinent ad physicam etiam hoc secundo modo vsurpatam, id est mediante dialectica, quæ eius famula est, atque administra, ad hanc verò non nisi nomine illius tanquam principalis possidentis. Hinc fit, haud adeò contrahi terminos physica, adeoque extendi, eos quibus dialectica coercetur: quidquid enim tractatur siue demonstratiue, siue probabiliter in tota physica, quam longè lateque fusa est, id omne ad ipsam saltem mediatè pertinet ac proinde sui iuris est, haud aliter ac domini quæ per seruos ea nihilominus proprio ac pleno iure possident: cur ergo maneat inops physica, cui in saluo est, non solum quod demonstrat, sed etiam ingens doctrinæ probabilis copia? Contra verò dialectica, etiam si libere excurrat in actus omnes probabiles physica & cæterarum facultatum, quia tamen harum non suo nomine eos colit, haud propterea ditior euadet: quo pacto serui diuites non habentur, qui plura dominis, sibi vero nihil administrant. Ad secundam obiectionem dicendum est, eam nemini negotium faceicere posse, nisi qui communem rationem huius sententiæ quam tuemur, superius positam oscitanter inspexerit.

Vltius quartò nonnulli recentiores, inter quos P. Rodericus disp. 3. log. s. 1. volunt, logicam vtemem esse vsum logicæ docentis in sola materia ipsius dialecticæ: quare idem actus dialecticæ erit simul vtens & docens: diuerso tamen respectu; vtens, si spectes regulam dialecticam ab eo distinctam, ex cuius directione & præscripto fit: docens, si alium quemuis actum quem dirigit atque præscribit, v. g. hic actus, *diuisio est oratio totum in suas partes distribuens*, dicitur logica vtens intuitu huius actus, *definitio constat genere & differentia*, ex cuius directione, diuisio ita definitur; item eiusmodi actus dicitur logica docens contemplatione huius diuisionis dialecticæ, *demonstratio alia est à priori, alia à posteriori*, alteriusve similis.

9 Opponi verò solet contra hanc sententiam, diuisionem logicæ in docentem & vtemem recurrere secundum omnes cum ea partitione qua Philoponus & reliqui Græci interpretes logicam in rebus auulsam & rebus concretam dissecant: Idcirco autem logica docens dicitur rebus auulsa, quoniam ad res aliis scientiis subiectas non descendit, sed abstractam quandam & generalem doctrinam duntaxat continet, contra vero logica vtens propterea rebus concreta dicitur, quod scientiis rebusque eis subiectis sese immisceat, & vel sit aliqua alia facultas à logica ab ea tamen directæ, vel sit logica ipsa cum respectu ad aliam quancunque disciplinam, quam actu secundo regit, atque artificiosè componit. Quod si iuxta quartam hanc sententiam logica vtens sit actus aut habitus ipsius logicæ docentis, non vero alterius facultatis, non appareat, cur magis logica docens, sit rebus auulsa, quam logica vtens, aut hæc è contrario magis concreta rebus quam illa.

10 Fateor multò facilius explicari, quatenus logica docens sit rebus auulsa, & vtens rebus concreta, iuxta tres primas sententias hætenus positas, aliisque etiam tres à nobis inferius proponendas, quam secundum opinionem Roderici & recentiorum. Cæterum iuxta hanc etiam potest non male exponi ea res, seu potius locutio. Nam quemadmodum, cum dicitur intellectus fieri extensione practicus, eiusmodi extensio ita à plerisque explicari solet, vt non semper extrahat intellectum ultra proprios actus, sic enim hi non forent praxes; ita similiter cum dicitur logica rebus concreta, siue ad eas extensa & conuersa, id non ita intelligendum est, quasi propterea materiam propriam transilire debeat & extra eius limites ferri. Quinimo etiam si intra se sistat, nec vltius progrediatur, locus tamen est, vt modo sit rebus auulsa, modo vero rebus concreta, & ad eas extensa, adeoque docens & vtens.

11 Quintò dici potest, vulgarem illam diuisionem logicæ in vtemem & docentem esse re ipsa eam cuius meminit Auerroës l. 2. metaph. cap. 3. qua videlicet logica secatur in vniuersalem & particularem: Logica vniuersalis siue docens est, quæ præcipit in

communi, hoc modo, definitio constat genere & differentia, diuisio est oratio totum in suas partes distribuens, demonstratio in Barbara, constat tribus propositionibus vniuersalibus affirmatiuis &c. logica particularis siue vtens est quæ in singulari præcipit hoc pacto: si eliciatur hic actus, homo est animal rationale, erit definitio constans genere & differentia; si hic, ens aliud substantia, aliud accidens, erit diuisio; si hic, omne rationale est risibile, omnis homo est rationalis, omnis igitur est risibilis erit demonstratio Barbarica. Ratio autem huius opinionis est; quoniam doctrina plerumque est circa vniuersalia, actio vero & vsus circa singularem; merito igitur logicam docentem cum vniuersali & vtentem cum singulari eandem esse arbitramur. Rursus hoc modo optime intelligitur, vt logica docens sit rebus auulsa, ad eas enim quæ subieciuntur aliis scientiis non descendit, vniuersalibus præceptis contenta: nec non etiam vt logica vtens sit rebus concreta, quippe quæ res aliis facultatibus subiectas particulatim considerat.

13

Sexto dici potest, logicam docentem esse quæ definitionem. v. g. diuisionem, argumentationem, aut quamuis cognitionem artificiosam non factam sed faciendam cognoscit, eiusque faciendæ modum in communi aut singulari præcibit: exempla numero præcedenti tradita sunt non pauca: contra vero logicam vtentem esse quæ opus suum non faciendum sed factum atque existens cognoscit, idque regulis suis conforme esse disputat; veluti sit hominem bene definire aut definisse affirmes, hunc in modum, actus iste homo est animal rationale quem elicui, aut elicium conseruo, est bona definitio. Ratio autem huius sententiæ est, quoniam vt Platonis in Lachete etiam verbis vtat; *Mihi sanè videtur, quorumcumque scientia aliqua est, non aliam scientiam esse præteritorum vt facta sunt aliam præsentium vt sunt, aliam futurorum, vt optime fieri possunt, sed eiusdem scientiæ opus esse, hæc omnia nosse. Quemadmodum circa sanum & salubre, non alia scientia, sed una medicina prospicit quæ sunt, quæ facta sunt, quæ fient, quo pacto fiant: & circa illa quæ terra nascuntur agricultura similiter se habet.* Hæc ille, hæc etiam ego; cum igitur dialecticæ proprium sit facere definitionem, diuisionem & argumentationem in quavis materia, atque ad eas intellectum instruere ac dirigere; sanè cognitio quæ ea expenduntur iam facta & existentes, ad eam etiam pertinebit, quidni igitur logica appellari possit docens, quatenus in communi aut particulari præcipit, vtens verò, quatenus præcepta sua ad executionem & usum redacta considerat. Et quidem priori modo est à rebus auulsa, id est ab illarum existentia præscindit, eamque non affirmat, posteriori vero modo est rebus concreta, videlicet etiam quoad earum existentiam, cum qua sponte sua est coniuncta, & quam suapte natura representat.

14

Denique octauo recolendum est, quod superius statuimus tractatu. c. 3. & 4. dialecticam considerare, tum res ipsas secundum prædicamentalem constitutionem earumque physicum esse, cum etiam actus intellectus & voces quibus significantur; quatenus ergo est circa interiora aut exteriora signa vocari potest docens, docet enim (& hæc potior eius cura est) modum quo illa fieri interiusve aut exterius proferri debeant, sic, vt eorum præsidio veritatem assequi possimus quatenus autem secundo est circa res, dici potest vtens, quoniam non docet, quomodo res in esse physico sint efficiendæ, sed tantum eis vtitur, veluti materia necessaria ad defi-

niendum, diuidendum, & argumentandum, earumque notitiam aliquam tradit, quia nisi illis cognitis actus intellectus & voces, quibus subsunt, ægre possunt comprehendi. Quamuis autem dialectica de rebus aliqua doceat speculatiue, quia tamen in præsentiarum de doctrina practica potissimum sermo est, quippe quæ, vt dixi, primas sibi partes in dialectica vendicat, idcirco ea respectu rerum censenda non est docens, sed solum vtens, vt exposuimus. Quod si logica docens, non res, sed solos actus & voces considerat, contra vero vtens solas res non actus intellectus aut voces, quid mirum si hæc rebus concreta, illa rebus auulsa dicatur? Tot modis cum defendi & explicari possit vulgaris illa diuisio, miror aliquos esse, qui eam negent, miror quoque alios singulis eius explicandæ modis, vno aliquo excepto impugnandis summo opere intentos; quasi vero omnes & singuli facillè nequeant conciliari, quantumlibet differant: quid enim vetat, earundem vocum logicæ vtentis & docentis non eundem, sed multiplicem sensum esse?

15

Ad extremum quæres, an quemadmodum dialectica est docens & vtens, ita etiam aliæ facultates practicae similem geminationem subeant & in docentes & vtentes tribui possint? Negant quidam graues recentiores, nec ferunt hanc veluti prærogatiuam logicæ deperire: Ego vero contrarium arbitror longe verisimilius, illudque probo, in primis ex Platone, cuius hæc sunt verba in Philebo, *Audacter importunis disputatoribus respondeamus, duas arithmeticas esse, ac duas metiendi artes, aliasque facultates harum comites, plurimas, geminationem habentes huiusmodi, & in nomine vno communicantes.* Rursus in Euthydemio sic ait: *Permultum igitur inter lyrarum fabros interest, & scientiam pulsandæ lyre assessor: alia enim ars quæ facit, alia quæ vititur his rebus; nam ars quæ fabricat lyram, & quæ lyram pulsat, longe inter se differunt: & mox infra constat similiter & circa orationes aliam esse artem, quæ condit, aliam quæ conditis vititur.* Hactenus Plato, quem alij sequuntur, præsertim vero Fonseca superius citatus his verbis; *sed & Rhetorica quæ à plerisque non censetur demonstratiua eodem modo consideratur. Quatenus enim tradit præcepta dicendi, docens est, & à rebus auulsa; quæ vero ratione iis vititur, vtens, & rebus concreta appellari potest.* Consonant Conimbricenses; initio enim articuli secundi supra relati, quatenus dialectica sit docens & vtens, aliarum facultatum exemplo declarant.

16

Idipsum ratione suadet: nam logica est docens, quatenus imperat actus aliarum scientiarum; hi vero prout imperati & exerciti logicæ vtentis appellationem subeunt; aliis verbis; logica dicitur docens & vtens, quoniam eius doctrina est vsui aliis scientiis, omnesque ea vtuntur. Atqui etiam prudentia, ethica, medicina, rhetorica, grammatica, & reliquæ ingenuæ, ac mechanicæ similiter habent actus imperantes & imperatos, aliæque aliarum præceptis aut instrumentis vtuntur: quidni ergo talem geminationem habeant. Quare prudentia docens erit imperium eius proprium, opus autem cuiusque alterius virtutis ab ea imperatum & ex eius directione factum, erit prudentia vtens: similiter medicina docens erit eius imperium, quo decernit, seu iudicat, tale medicamentum adhibendum esse ad alicuius morbi depulsionem; applicatio autem eius medicaminis erit medicina vtens; grammatica etiam docens est eius imperium seu iudicium, quo statuit, quæ ratione partes orationis, nimirum voces, sint aptè construendæ & collocandæ; vocum autem constructio & recta

recta syntaxis in quavis alia scientia erit grammatica vtens : eodem modo fr̄nofactoria docens est, quæ instrumenta equitandi parat, quæstris vero quæ eis vtitur erit fr̄nofactoria vtens; non aliter ac logica docet prout instrumentaria respectu aliarum scientiarum, hæc vero sunt logica vtens, propter id quod instrumentis à dialectica traditis vtuntur. Par est ratio aliarum facultatum, quæ operi incumbunt.

17 Præterea, vt alios dicendi & vtendi modos percuramus, neque enim aliquibus præ aliis astringi volumus, aliæ facultates modo docent tantum, modo vero doctrinam suam ad vsum & exercitium reducunt, actumque secundo operantur: deinde iam in communi, iam vero in particulari præcipiunt: aliquando etiam rem faciendam præcipiunt, aliquando factam considerant; denique tam materiam infectibilem, quam formam artificiosam factioni obnoxiam intuentur: si igitur hæc de causis, logica docens & vtens est; quidni etiam similem diuisionem aliæ quæcunque facultates postulent? Quod autem logica perfectius aut fufius sese immisceat rebus & obiectis aliarum facultatum, quam quæuis harum si cum reliquis conferatur; quæ recentioribus hallucinandi fuit occasio; id nec fortassis est omnino verum, vt facile esset ostendere, nec si verum sit quicquam interest. Etenim diuersimodè etiam pars demonstratiua logicæ, & pars eius topica siue opinatiua procedunt, aliæque sunt vnus, & alia alterius præcepta: atqui iuxta ipsos aduersarios, vtalibet diuiditur in vtentem & docentem: quamuis ergo logica aliter quam quæuis alia facultas per ceterarum expatiatur obiecta, nihilominus haud magis illa quam alia quæcunque disciplina docentis & vtentis rationem obtinebit. Adhæc sicut logica dissecatur in practicam & speculatiuam, ita etiam medicina. v. g. & ethica: atqui longe aliter speculatur & practicè cognoscit, dialectica, quam ambæ illæ, latius videlicet, & si aduersariis credas, perfectius: similiter ergo vltus & doctrina, tametsi aliter logica & aliis scientiis, absolute tamen vtrisque conuenient: Hinc colliges, quo iure aliqui communem diuisionem logicæ docentis & vtentis negent, propterea quod nequeant aliæ facultates ita distribui.

C A P V T II.

An, aut quatenus dialectica instar sapientia, prudentia, intellectus, opinio, suspicio, artis, scientia obiectum suum representet?

18 Ostendemus in Metaph. lib. 6. tract. 5. cap. 1. septem præfatis modis contingere, vt facultas aliqua obiectum suum representet: Vt autem totam doctrinam ibi generatim tradendam dialecticæ nostræ adhibeamus, hoc in primis velut exploratum supponimus, eam esse sapientiam improprie sumptam, secus vero, si illa proprie accipitur. Posterius hoc suadet, quoniam dialectica rerum humanarum, ac diuinarum per altissimas causas cognitio neutiquam est, quæ tamen perfectio ad propriam rationem sapientiæ omnium calculo requiritur. Prius autem probat haud difficilis: si quidem quæuis ars etiam mechanica, si cuiquam insit, omnibus suis numeris absoluta, & artificem sapientem, &, quod consequens est, se sapientiam denominat, veluti cum Polycletem sapientem statuarum, & Phydiam

P. R. Lyncei Philosophie Tom. I.

sapientem lapidum sculptorem appellamus. Ad hanc duplicem sapientiam, alteram improprie & secundum quid, alteram verò simpliciter & proprie talem respexit Homerus, cum de quodam, vt refert Arist. 6. ethic. lect. 5. sic dixit.

Diuum is munere, nec fessor, nec durus arator,

Nec sapiens alia vlla nimirum extitit arte.

Quasi diceret, talem non habuisse infimam, & metaphoricam quandam sapientiam in alicuius artis perfectione sitam, sed propriam & supremam, quæ res diuinas & humanas per altissimas causas allequitur. Secundo etiam id supponimus, dialecticam non esse prudentiam strictè sumptam: nullam enim honestatem moralem procurat: ceterum esse latam quandam & metaphoricam prudentiam: hæc enim interdum abstrahit ab honestate morali, vt cum dicimus aliquem esse iurisperitentem, aut prudentiam militari præditum: quin etiam aliquando significat quiddam contrarium honestati morali, vt videre est apud Iuuenalem Satyra tertia.

Quia quod adulandi gens prudentissima laudat,

Sermonem indocti, faciem deformis amici.

Adde quod logicam esse prudentiam late sumptam doceat B. Thom. 2. 2. quæst. 48. art. vnico Si vero prudentia sumatur large, secundum quod includit scientiam etiam speculatiuam vt supradictum est, tunc etiam eius partes ponuntur, dialectica, rhetorica, & physica. Hactenus ille; quo autem sensu logicam dicat speculatiuam infra cap. 6. constabit.

Rursus tertio præmitimus cum Auerſa quæst. 1. log. f. 5. dialecticam esse intellectum strictè sumptum: hic enim est euidentis notitia principiorum; dialecticæ autem principia esse euidentia tam certum est, quam quod ea euidentibus conclusionibus constet, si non omni at magna sui parte. Item quarto eam esse opinionem supponimus cum Themist. 1. post. cap. 24. & Lemosio lib. 1. paradox. dial. errore 2. plurima enim dumtaxat probabiliter colligit, vt testis est tot sententiarum varietas, quæ ab aliis, aliisque authoribus traducitur. Deinde quinto eam aliquando subdubitanter procedere, & nonnullam suspensionis habere, constat inde; quod in eius materia aliqui dialectici quædam in ambiguo relinquunt, neutramque contradictionis partem ausingt affirmare. Sexto etiam id supponimus, dialecticam esse artem: tum quia numeratur inter septem artes liberales sequentibus versiculis comprehensas.

Artibus ingenius famam, laudemque merentur,

Grammaticus, Rhetor, dialecticus, & Geometra;

Musicus, Astrologus, numeros summas querens.

Tum etiam quia vt dialecticæ applicem, quod de rhetorica dixit Fabius 1. 2. cap. 16. Quis est adeo non ab eruditione modo, sed à sensu remorus hominis, vt fabricandi quidem, & texendi, & è luto vasa ducendi artem putet, dialecticam autem, maximum ac pulcherrimum opus in tam sublime fastigium existimet sine arte remisse: atqui eiuscemodi facultates mechanicas, aliasque similes, nihilominus artes esse constat ex septemplici artium seruilium diuisione, proximis versiculis clausa.

Seruiles tractant artes quæsumque sequuntur

Agricola, & Miles, Chirurgus, Nauita, Textor,

Et faber, & Venans, cælo terraque, marique.

Aduerte autem hæc septem postrema nomina valde generatim accipienda esse: ita enim nulla erit ars mechanica, quæ sub illis non comprehendatur.

Vltius, quia etiam si ars, prout significat facultatem operationi alicui externæ sibi postea superstiti incumbentem, dialecticæ nostræ non conueniat; ceterum, ars latius aliquando funditur, & om-

F 2 nem

nam facultatem practicam, & quod plus est, omnem etiam speculatiuam significatu suo complectitur, utroque ergo modo aut certe altero dialecticam admittit. Quid? quod ea est collectio multarum de vna re comprehensionum ad finem aliquem vtilem vite, quæ est omnium celeberrima artis finitio; collectio quidem multarum comprehensionum, aut formalium & intellectui hærentium, dummodo ea sit composita qualitas, & multiplex habitus, aut obiectiuarum, id est rerum extra intellectum, si, quod aliqui volunt, ea sit simplex qualitas, & habitus: de vna re, id est de vno attributionis obiecto, quod nos veritatem, alij aliud arbitrantur: ad finem aliquem vtilem vite, vt ostendimus, hoc tractatu desinente. Porro dialecticam esse artem docent Rodolph. Agric. lib. 2. de inuent. dial. cap. 2. Mirandul. in proœm. instit. in log. Scalig. lib. 1. de subtilit. exerc. 1. num. 3. Monlor. initio prior. Nunnus in lib. de constit. dial. Apollin. 1. post. quæst. 2. art. 2. Vasquez 1. 2. disp. 85. num. 6. Flamin. Nobil. quæst. penult. logic. Conimbr. quæst. 2. proœm. art. 1. Tolet. quæst. 1. proœm. cap. 2. ad eius finem.

21 Superest ergo tantum scientia; quæ, si latè sumatur pro quavis notitia etiam probabili, negari nequit, quin dialecticam comprehendat: Quod si sumatur strictius pro notitia euidenti mediata vel immediata, tota difficultas deuoluitur ad tertiam eius acceptionem eamque strictissimam, qua significat cognitionem euidenter mediatam, id est ex præmissis euidenter deductam: scientia namque hoc tertio modo sumpta connexionem habet cum scientia prout secundo modo sumitur, hæc enim illius est causa, illa effectus huius. Proinde nequit altera & non altera in logicam conuenire: quod ergo dixerò de vna videlicet de scientia propriissimè accepta id de vtraque dictum puta. Dico autem logicam omni proprietate scientiam esse. Ita cum B. Thoma 4. metaph. lect. 1. lauellus, Sorus, Soncinas, & plures alij Thomistæ: nam Scoto quæst. 1. prædicab. plerique eius sectatores: item ex nostris auctoribus Suarez 1. metaph. sect. 4. Fonseca 2. metaph. c. p. 3. quæst. 1. sect. 7. Hurt. disp. 2. log. f. 1. Tolerus, Conimb. Tellez, & alij non pauci.

22 Probatur autem, quoniam illa facultas est summa proprietate scientia, quæ habet multos ac varios actus euidentes ex præmissis euidenter deductos: at huiusmodi est dialectica: ergo. Maior probatur, vt facultas aliqua appelletur scientia necessum non est, vt omnes actus euidentes fortiaur, & nullos probabiles admittat; aliàs nec metaphysica, nec Physiologia, nec etiam mathesis, nec alia facultas scientia dici posset, cum omnes aliquando probabiliter solum colligant, imo, si mathesim excipias, non raro sed multoties. Minor probatur: dialectica eo quod definitio sit oratio explicans naturam rei, eam constare genere & differentia, esse clariorem definito, cum eo conuerti, ac reciprocari, & fortassis esse iudicium euidenter concludit: non pauca etiam de argumentatione, diuisione, & aliis obiectis suis eundem in modum manifestè conuincit.

CAPVT III.

Dissoluntur ambiguitates aduersus doctrinam præcedentem.

23 Obiicies primo. Dialectica per nos est scientia: nequit igitur esse opinio; aut è contrario per

nos est opinio: nequit igitur esse scientia. Item iuxta nos est ars: non potest igitur esse scientia aut opinio, vel è conuerso, enthymematum horum antecedentia cum sine nostra, eorum consequentiæ suadentur: Aristoteles 6. Ethic. distinguit eas virtutes, vna ergo & eadem nequit esse scientia, & opinio, aut harum alterutra & simul ars: si ergo dialectica, &c. Respondeo, fieri non posse, vt eadem intellectualis facultas simul sit opinio & scientia, secundum eisdem actus & habitus, ac respectu eorumdem obiectorum: bene tamen secundum diuersos actus & habitus, & contemplatione diuersorum obiectorum: Hoc autem posteriori modo non autem illo priori asseruimus dialecticam opinionis, & scientia partes sustinere: Aristoteles autem priorem modum non vero posteriorem citra dubium intendit, cum scientiam & opinionem discreuit, atque impossibiles esse aut innuit aut asseruit. Quod autem ad artem attinet, ea & scientia non distinguuntur vniuersaliter & adæquatè, ita vt nunquam in eandem conuenire possint, sed tantum inadæquatè seu particulariter, eo quod aliqua ars non scientificæ, & aliqua scientia non artificiosa factiuæque esse queat: quare ars est recta ratio factibilium siue euidenter probata, siue potius immediatè tendens & omnis probationis expert, & scientia est notitia mediata euidens, siue alicuius factibilis ratio sit siue non sit: Porro ars cum opinione eodem modo quo cum scientia plus minus comparatur, quoad vtriusque distinctionem & impossibilitatem: obiecta ergo ratio nobis negotium non exhibet.

Obiicies secundo ex Arist. primo metaph. cap. 3. 24 absurdum est simul querere modum sciendi & scientiam: at si logica foret scientia, cum alia ex parte modus sciendi sit, non esset id absurdum, sed potius necessarium, propter id quod modus sciendi sine scientia reperiri nequit, alterque ab altera non distinguitur. Respondeo, absurdum est simul querere modum sciendi & scientiam, respectu cuius modus sciendi est, non verò scientiam in communi, & qualis ea cumque sit: logica autem non intuitu sui, sed aliarum scientiarum est modus: siue instrumentum sciendi: Vnde non sibi sed aliis præmitti debet quod solum Aristoteles intendit.

Obiicies tertio alia eiusdem verba primo rhetoricorum cap. 4. 25 Si quis autem rhetoricam aut dialecticam, non vt facultates, sed vt scientias instituere ac docere conatur, is naturam earum hoc transitu interimere videtur. Respondeo, quemadmodum, ars interdum significat omnem & solam cognitionem practicam, interdum verò latius funditur & facultates etiam speculatiuas comprehendit, vt differimus, ita è contrario scientia aliquando solam speculationem significat, & cum ea recurrit, aliquando vero tam notitiam practicam quam speculatiuam: Quare, cum dixit Aristoteles dialecticam & rhetoricam scientias haud esse, non de omni vera scientia loquutus est, sed de ea sola quæ cum notitia speculatiua reciprocatur, eiusmodi enim facultates magis practicè cognoscunt quam speculantur. Fortassis etiam non de omni logica & rhetorica sermonem habet, sed de iis tantum quæ quid est in vnaquaque re probabile perspiciunt, vt constat ex cap. 1. & 2. eius lib. rhetoricorum: ibi enim ambas ita sumpsit, & de quibus ibi, de iisdem cap. 4. sequenti loquitur.

Obiicies quarto, Nulla facultas practica, nulla non speculatiua dici potest scientia: atqui dialectica est facultas practica, & non speculatiua; quippe quæ est circa actus intellectus in nostra potestate sitos, ad

ad eosque efficiendos, & quam habent veritatem & rectitudinem exequendam instruit atque disponit: nequit igitur esse scientia. Minor videtur satis probata; maior etiam suadetur: quoniam alias iuris prudentia siue politica, quæ reipublicæ bonum procurat, & præmia ac supplicia practicè disponit, nihilominus foret scientia: similiter medicina, quæ ad corporis humani sanitatem aut acquirendam denovo, aut, postquam acquisita est, conseruandam tota refertur: quin etiam simili modo artes mechanicae, & illiberales, cuiusmodi sunt v.g. ædificatoria, fabrilis, frænofactoria, si Deo placet, scientiæ dignitatem obtinerent. Hæc autem sunt absurda: nè sequantur ergo, illud certa ratione tenendum est, solis facultatibus speculatiuis licere scientias esse.

27

Hoc argumentum adiunctis superioribus Aristotelis testimoniis plures ed impulit, vt logicam scientiam esse negarent: præsertim vero Zabarelam lib. 1. de natura log. Balduinum quæst. 7. log. Egidium Romanum in principio posteriorum, Philoponum & Alexandrum in proœmio priorum, Simplicium & Amonium in præfatione ad prædicamenta, Zimaram in tabula verbo, *absurdum est*, & Petrum Nigrum, quæst. 11. clyp. nec non ex nostris Vallium 2. parte, prolog. q. 4. c. 15 Pererium lib. 1. physc. 3. & 18. ad vtriusque finem. Cæterum quod attinet ad Aristotelis testimonia superius ea sunt exposita. Quod autem obiicitur, nullam facultatem practicam scientiam esse posse, id omnino falsum, tum quia cognitio repræsentans rem operabilem, adeoque practica potest ex euentibus præmissis concludi, quidni enim: poterit igitur esse scientia, tum etiam, quia cognitio Dei creaturas possibiles repræsentans est practica, vt præced. tract. visum: & tamen est vera scientia, etiam si non discursiua: Similiter ergo &c. tum denique propter ea quæ inferius cap. 4. subiiciuntur.

28

Ad primum exemplum nobis obiectum, & à Iurisprudentia seu politica petum dici debet, hanc facultatem, prout modo in usu est, & à plerisque exercetur scientiam non esse, eo quod non ratione, sed autoritate aliquid iuri & æquitati consentaneum esse ostendat, & qui sic melius procedit, is sapientior in iure censeatur: quare ita sumpta non tam scientia, quam humana fides est existimanda. Si tamen iurisprudentia æquitatem iuris positui & naturalis à priori & à posteriori euidenter probarent, pro eo ac possunt, & in hoc iurisprudentiæ laudem collocarent, ea quidem posset ac deberet appellari scientia: Proinde modo talis est, si suo magis quam profitentium genio eam metiamur. Ad secundum exemplum respondebis, medicinam quantumlibet practicam nihilominus verè scientiam esse, dummodo non autoritate Hippocratis, & Galeni (quod pluribus medicis familiare est) sed ratione à priori, aut à posteriori nitatur. Ad tertium exemplum dicendum est, artes mechanicas si vt plerumque fit, duntaxat opus ita faciendum esse cognoscant, quia ita fieri consuevit, ab aliisque præceptum est, neutiquam esse scientias; quod si non usu & autoritate nitantur, sed via & ratione procedant, & rei faciendæ causas demonstrent, quantumuis practicae sint, scientiæ tamen erunt, vt ex Aristotele lib. 1. metaph. cap. 1. colligitur.

29

Obiicies quinto; omnis scientia vel est practica vel speculatiua, atqui neutra est dialectica; item omnis scientia est de obiecto reali, quod enim non est, non scitur, vt est in Aristotelica & communi paræmia: sed dialectica non est de obiecto reali, sed de solius rationis ente. Rursus omnis scientia certum ali-

R.P. Lyncei Philosophia. Tom. I.

quod & destinatum obiectum sibi præstituit, vt author est Arist. 4. Metaph. c. 1. Atqui iuxta eundem, tum eodem loci, tum etiam in principio rhet. dialectica nullis circumscripita finibus per omne genus entis longe lateque vagatur. Nihil horum virget, nihil est ponderis alicuius: non primum, quia præterquam quod Cæteranus, Pererius, & alij inter scientiam practicam & speculatiuam aliam quandam mediam & neutrius generis admittant, illud profecto inferius conlabit, logicam vel practicam, vel speculatiuam esse, imo vtramque simul, illam prout docet, hanc prout vitur. Non secundum, quoniam verisimilius est logicam de ente reali potissimum esse, tum etiam; quia tamen si solius rationis enti incumberet, hoc parum interesset: quod enim dici consuevit, id solum sciri quod est, hoc intelligendum non de ente reali modo, sed de quouis ente, siue reali, siue solius rationis: vnde sicut metaphysica quadantenus est de ente rationis, ita etiam scientia rationalis de eo poterit esse, penes se totam nisi obstat aliud. Non denique tertium, quia ad rationem scientiæ satis est, vt vnum aliquod certumque obiectum attributionis sibi proponat, etiam si non vnum obiectum secundarium, sed infinita consideret, nimirum quatenus sub aliqua ratione ad prædictum finem & obiectum primarium referuntur: Quapropter dialectica poterit esse scientia licet omnia entia perspicat, ea enim omnia non nisi pro vt habent rationem subiecti, prædicati, definitionis, diuisionis, argumentationis, aliove quouis modo ad eius finem vitum nempè veritatem conducunt, illius considerationi subiiciuntur. Hoc pacto metaphysica in scientiis numeranda est, quoniam etsi omnia entia attingat, non tamen nisi prout e conueniunt in ratione entis vt sic atque ad vnum finem & obiectum attributionis destinantur. Et quidem ij quibuscum disputamus aut nulli facultati, aut metaphysicæ in primis, scientiæ nomen indulgebunt.

30

Obiicies sexto, quidquid sit de logica demonstratiua, saltem topicam seu probabilem scientiam esse non posse, cum opinio & scientia ad minimum respectu eiusdem distinguantur: Neque non idem dici oportere de logica fallaci & sophistica, quæ potius error & fallacia quam scientia esse videtur. Occurrendum est huic obiectioni, logicam esse propriè scientiam, etiam quatenus agit de syllogismo topico & fallaci, multa enim de vtroque euidenter concludit. Sic diuina cognitio est vera circa cognitionem creatam falsam, certa circa incertam, & clara circa obscuram, similiter ergo, logica euidenter esse potest atque scientifica etiam circa syllogismum probabilem & sophisticum, esse neuter euidenter sit, neuter scientiæ gradum obtineat. Quare dialectica probabilis & fallax non est eiusmodi formaliter & ex parte actus, sed solum materialiter, & ex parte obiecti siue materiæ quam considerat. Non me fugit vtramque illam dialecticæ partem topicam nimirum & sophisticam aut fallere aut periculo falsitatis exponere, alterum enim horum vna docet, alterum alia, sed vt Fabij verbis vtat. l. 2. c. 16. non ideo in falsa quoque esse opinione concedam: quia longe diuersum est, ipsi quid videris, & vt alius videatur, efficere. Nam & Imperator falsis vitur saepe vt Hannibal, cum inclusus à Fabio sarmenis circa cornua bouum deligatis incensisque per noctem in aduersos montes agens armenta, speciem hostis abeuntes exercitus deduxit: sed illum fefellit, ipse quid verum esset, non ignorauit. Nec vero Theopompus Lacedæmonius cum permutato cum uxore habitu, è custodia mulier euasit, falsam de se opinionem habuit, sed custodibus præbuit. Item orator cum falso vitur

F 3

pro

pro vero, scit esse falsum, eoque se pro vero vti: non ergo falsam habet ipse opinionem, sed fallit alium. Nec Cicero cum se tenebras offundisse iudicibus in causa Cluentij gloriatus est, nihil ipse vidit. Et pictor cum vi artis sue effecit, ut quadam eminere in opere, quadam recessisse credamus, ipse ea plana esse non nescit.

31 Tandem septimò obiicies: dialectica sicut plures conclusiones evidentes, sic etiam plures habet inevidentes & probabiles: igitur ab his potius opinatiua & inevidens quam ab illis scientifica & evidens dicenda est. Antecedens est perspicuum, cum dialectica tota innumeris opinionibus scateat. Consequentia vero suadetur: quoniam conclusio theologica deducta ex duplici præmissa, altera clara, altera obscura absolute obscura euadit, & debiliorem partem sequitur: similiter ergo dialectica complectens conclusiones evidentes & inevidentes debiliorem partem sequetur, & non scientifica, sed absolute opinatiua & inevidens abibit. Hoc argumentum non de re ipsa, sed de sola voce difficultatem nobis mouet: cum enim permittat, dialecticam esse scientificam vna sui parte, & simul opinatiuam alia sui parte, id explicari postulat, à qua earum denominanda sit tota dialectica, & an dici debeat scientia ab ea quæ potior est, vel opinio ab ea quæ deterior: Ipse verò concessio illo priori, quod rem tangit, de hoc posteriori, quod solius verbi lis est, admodum non laboro. Quanquam, ne hanc etiam difficultatem fugere videar, longè probabilius censeo, logicam absolute & adæquate sumptam scientiæ nomen suo sibi iure vindicare.

32 Ratio autem in contrarium adducta non premit. In primis iuxta enim eam metaphysica & physiologia scientiæ futuræ non essent; cum plurima tantum probabiliter concludant: Deinde, si dialectica tot haberet conclusiones probabiles, quot evidentes, fortassis non scientifica, sed opinatiua ex modo representandi absolute dicenda esset, & cæteris, ut aiunt, partibus debilior pars prævaleret, ac denominationem toti tribueret, iuxta exemplum argumenti: At longè aliter res habet: nam dialectica plura euidenter quam probabiliter concludit; quod vel ex eo constat, quia pleraque, quæ in materia dialecticæ euidentia sunt, & extra omnem opinionem & controuersiam, modo in vtu non sunt, non quod tanquam aliena excludantur; sed quod veluti per se nota supponantur: ex eis tamen dialecticæ dignitatem & claritatem petendam esse, quis iure negauerit? Denique tametsi dialecticæ quantum clarè & scientificè, tantumdem obscure & probabiliter concludat, quod forsitan in nobis, quæ est tenuitas nostri intellectus, regulariter verum est, adhuc scientia dicenda esset, & id nominis ei deberet indulgeri, eo quod eius conclusiones probabiles ad scientificas & evidentes velut finem principalius intentum referantur: Haud secus ac scientia coalescens ex notitiis practicis & speculatiuis, absolute & simpliciter practica aut speculatiua censetur, pro fine quem respicit: practicæ quidem, si ad notitiam practicam & executiuam operis referantur cæteræ omnes, quo pacto medicina simpliciter practica dicitur, eo quod cognitiones, quibus naturam corporis humani & aliarum rerum speculatur, ad notitiam practicam sanitatis intendat: speculatiua verò, si ad speculationem reliquæ omnes notitiæ institutæ sint: qua ratione theologia absolute speculatiua est, eo quod cognitiones practicas quas habet non paucas, ad perfectam Dei notitiam, & speculationem veluti potissimum finem dirigat. Hæc autem postrema ratio non pro-

cedit in conclusione theologica, quæ quidem simplex & indiuisibilis est, nec præmissas diuersi ordinis à quibus oritur includit, & quamuis eas connotet, illarum tamen neutra ad aliam magis quam è contrario refertur, quin potius ambæ ad conclusionem quasi finem suum destinantur.

33 Quæ hoc capite & præcedente disserui, de logica docente sunt potissimum intelligenda: hæc enim est quæ subaudiri debet ac solet, quoties logica absolute profertur. Cæterum hæcenus disputata logica etiam vnti applicare, haud erit arduum vel difficile: nam si logica vtens (specificatiue sumatur, ea quidem aut est logica docens cum respectu ad alias facultates, aut hæc cum respectu ad illam, aut neutra earum, sed diuersa quædam disciplina, quæ modum sciendi ac veritatem assequendi in particulari, vel eiusmodi modum sciendi prout existentem, vel quidem solas res, penes earum esse physicum ac prædicamentale considerat: vtrumque autem dicatur, res facile potest expediri: si enim primum, uti logica docens est scientia, ita vtens, quæ eam includit, eique quendam respectum superaddit, quo videlicet ad actus aliarum scientiarum concurrat: si secundum, cum cæterarum facultatum aliæ sint scientiæ, ut Metaphysica, physica, & mathematica, aliæ non sint scientiæ, ut rhetorica grammatica & similes artes, quando non architectonicè seu via & ratione; sed inferiori modo procedunt, profecto etiam logica vtens hoc secundo modo sumpta aliquando erit scientia, quandoque verò ad eum perfectionis gradum non ascendet: Sin autem tertium illud dicatur; ita etiam nulla causa subest, quapropter logica vtens absolute & specificatiue accepta à scientiarum cœtu arceatur: quid est enim, cur sicut de definitione in communi v. g. ita etiam de ea in singulari, ac quemadmodum de faciendis sic etiam de factis & existentibus, ac denique vti de actu definientibus, ita etiam de eius obiecto penes esse physicum, multa scire & euidenter concludere nequeamus?

34 Alios magis torquet, an logica vtens reduplicatiue sumpta & prout vtens dicenda sit scientia? Metamen parum sollicitat hæc difficultas: etenim si reduplicatio cadat in vsum seu actionem directiuam, qua logica ad alias disciplinas concurrat, quæ hæc à logica proficiuntur, vti talis actio non est scientia sed eius accedens, ita logica vtens, ipso vtu eoque solo reduplicato, non erit scientia. Quod si reduplicatio, ut multoties fit, cadat in id quod logica vtens in recto importat, videlicet ipsam logicam docentem, aliamvè scientiam ab ea directam, iuxta varias authorum sententias, ita non recuso, quin logica vtens, prout vtens, scientia appellari debeat: imo id longè probabilius, quam contrarium arbitror.

35 Instabis tamen ex aduerso; Logica vtens est obiectum logicæ docentis quæ vtitur, & qua dirigitur, sicut etiam nos superius fassus sumus: at obiectum scientiæ ut obiectum, non est scientia: igitur logica vtens ut vtens non est scientia. Minor probatur, quia aliàs quidquid esset obiectum scientiæ, eo ipso scientia esset; sicut quia homo ut homo est intellectu præditus, quisquis est homo, eo ipso intellectu pollet. Concessa maiori distinguo minorem: obiectum ut obiectum ut sic non est scientia, aliàs omne obiectum scientiæ futurum esset scientia: at tale obiectum scientiæ, ut obiectum, scientia est, cum reduplicatio cadat, non super modum solum, quo obiicitur scientiæ, & ea vtitur, sed etiam super id quod logica docenti obiicitur, quod scientiam multoties esse, quis inficias ierit? Rursus secundo instabis: uti præceptis non est ea scire; logica igitur vtens ut vtens

vtens non est scientia. Antecedens liquido constat in voluntate, quæ habitibus quos interdum non cognoscit, vtitur, & sine reflexa cognitione suæ facilitatis, facillè tamen operatur. Respondeo; vti præceptis logicæ docentis non est scire præcepta, est tamen scire obiecta alia, ad quæ scientificè cognoscenda, logica docens vtentem dirigit: quare prout vtens non erit scientia præceptorum, erit tamen scientia aliarum rerum pro quibus cognoscendis præcepta traduntur.

CAPVT IV.

An dialectica ex modo representandi obiectum suum practica vel speculatiua sit?

36 **Q**ua in re prima sententia est, logicam esse omnino speculatiuam, & nullatenus practicam; ita cum Scoto in prologo sent. q. 4. plerique eius sectatores; ita etiam Capreolus, Scotus, Herueus, Boncinas, lauellus, & alij Thomistæ: item Auerroës 7. metaph. comment. 7. Auicenna init. suæ log. cap. 1. Bachonius in prol. quæst. 3. Porro hæc opinio aliter & aliter probari consuevit. Quidam ita eam confirmant: actus intellectus sunt obiectum adæquatæ logicæ; at ij praxes esse nequeunt: nullum ergo obiectum logicæ praxis esse potest: hoc autem ipso, quod logica respectu nullius obiecti sit practica, prorsus erit speculatiua. Alij secundò sic arguunt; obiectum logicæ est solum ens rationis: at hoc praxis non est, cum vere non fiat sicut ad praxim oportet, sed tantum ad instar eius quod sit illud fingamus: dialectica ergo nulla ex parte praxim respicit, ac proinde neutiquam erit practica, sed omnino speculatiua. Tertio alij hoc argumento malunt vti, scientia speculatiua est, quæ definiendo, diuidendo, & argumentando, procedit, siue quæ resolutorio modo tendit, sicut etiam scientia practica quæ contrariò & compositiuo modo, teste B. Thoma. 1. part. quæst. 14. art. 9. at vniuersa logica in definiendo diuidendo & argumentando posita est, & tota resolutorio modo progreditur; ergo vndequeque speculatiua est, ac minime practica.

37 **V**erum enim verò hæc sententia cum tam fragilibus innixa sit fundamentis, vel solum ea propter reiici meretur. Respondeo ad primum argumentum eius maiorem esse falsam, vt ex tractatu 1. liquet; minorem etiam, vt in metaph. lib. 6. tom. 5. cap. 3. docebimus. Ad secundum; Maior est falsa, vt etiam ex superioribus constat: Deinde minor, siquidem ens rationis licet propriè factibile non sit, sed potius quid fieri impossibile, tamen impropiè & secundum quid factibile est, quod sufficit vt praxis sit respectu cognitionis dirigentis ad eius qualem qualem effectiorem: qua ratione actus virtutum moralium in Deo praxes sunt, cum tamen non sint propriè factibiles: & quo pacto verbum, quamuis genitum non factum, nihilominus praxis rationem fortassis obtinet. Vide quæ in met. de praxi & speculatione disseremus, neque non quæ capite sequenti subiiciemus. Ad tertium: scientia speculatiua & practica non in eo dissident, quod illa resolutorio modo procedat, seu conclusiones in principia per argumentationem, aut definitum in genus & differentiam per definitionem, aut totum in partes subiectiuas per diuisionem resoluat, contra vero hæc compositiuo modo seu considerando applicationem formæ ad materiam progrediatur, vti plures Thomistæ contendunt: tum quia scientia procedens resolutorio modo seu defi-

niens, diuidens, & argumentans, ad executionem sui obiecti conferre, & ad eam tanquam finem referri potest, vt visitur in hoc actu, *definio constat genere & differentia*, qui sanè dirigit ad eliciendum hunc actum, *homo est animal rationale*, aut alium similem, & eius executionem sibi finem præstituit, cum tamen suum obiectum in genus & differentiam resoluat; eademque eius erit ratio, etiam si obiectum suum in principia resoluat, & ex eo quod definitio sit *oratio explicans naturam rei*, & talis esse nequeat, quin constet genere & differentia, eam constantiam efficiat atque concludat: sed cognitio suapte natura relata ad executionem operis sibi subiecti, hoc ipso est practica: igitur cognitio procedens resolutorio modo est practica, ac proinde modus hic neutiquam est proprius solius speculationis. Tum etiam, scientia Dei de Angelo, & Angeli de suis operationibus practica est, vt certo certius: nihilominus compositiuo modo non procedit; id est applicationem formæ ad materiam non considerat, cum Angelus & operationes eius immanentes saltem & vitales, materiei & omnis corporeæ concretionis ac terrenæ facis expertes sint: Et quidem, sic & non aliter, modum hunc compositiuum Thomistæ explicant, & practiciis notitiis proprium esse autumant, nisi fallor delusi exemplo plurimarum artium, quæ hoc docent, quatenus in aliquam materiam sensibilem imprimenda sit forma quædam artificiosa domus, nauis, imaginis, vestis, gladij, aliæque eiusmodi. Denique è contrariò scientia nostra de cælo v. g. speculatiua est, non practica, & tamen modo compositiuo procedit, & applicationem ac vniorem formæ cælestis ad eius materiam, si non à nobis, at à Deo factibilem considerat. S. Thomas autem cap. 6. inferius explicabitur, quare immerito nominis eius profugio aduersarij vtuntur.

38 **S**ecunda sententia est, logicam esse omnino practicam, & neutiquam speculatiuam. Cui suffragantur Aureol. quæst. 3. prol. art. 2. Occam. quæst. 11. Collar. 2. conclusionis 4. Gregorius quæst. 5. art. 1. Gabriel quæst. 11. art. 2. post. 5. conclusionem. Fonseca, tom. 1. metaph. lib. 2. cap. 3. quæst. 2. Scaliger exercit. 307. num. 2 3. landun. 6. metaph. quæst. 5. Paulus, Vennet. initio suo logicæ, Gilius lib. 1. tract. 5. cap. 1. n. 3. Rodericus disput. 3. log. l. 3. sub. 2. & alij tum neoterici, tum antiqui. Quorum etiam opinio sicut procedens, non vno solet probari modo. Aliqui eius fautores sic arguunt. Dialectica tota est in dirigendis actibus intellectus tota in eorum artificiosa effectiōne procuranda, aliudque præter eos, aliove modo nihil considerat: practica igitur ex toto est. Item alij sic arguunt: logica tantum respicit voces, & respectu ad illas habet, hoc solo fine, vt ad earum artificiosam dispositionē, atque effectiōnem dirigat: omnino igitur practica est, & nullatenus speculatiua. Ceterum istiusmodi rationum leuitas arguit, quam tuerentur sententiam leuem esse, parumque momentosam. Principiò namque, nec solos actus intellectus, nec solas voces obiecti formalitèr logicæ docenti, sed etiam res prout vtrisque subsunt, eorumque merito significantur, & per late ostensum tractatu 1. & inferius cap. sequenti fortassis ostendetur, falso igitur principiò ea nititur opinio. Vtcrius res quatenus actibus intellectus aut vocibus subiiciuntur, saltem sunt obiectum materiale logicæ docentis, quod ne aduersarij diffidentur: cur ergo dialectica respectu rerum speculatiua, ac proinde non omnino practica sit; quemadmodum actus intellectus verus aut falsus esse potest, munere solius obiecti materialis, vt cum conclusioni falsæ ob præmissam veram

aut conclusioni veræ ob aliquam præmissam verisimilem quidem, reuera tamen falsam intellectus assentitur: his enim euentis conclusio est vera aut falsa ratione sui solius obiecti, non vero obiecti propositionis præmissæ, quod cum representetur sicuti est in se, quomodo potest tunc conclusioni falsitatem aliquam impertire? cum vè, hac existente vera, illud representetur aliter ac est reapse, quo facto eiusmodi veritatem constituere sustinet? Adice, quod plures aduersarij logicam etiam vntem omnino practicam esse velint; quam immeritò tamen; capite sequenti clarebit.

39

Tertia sententia est, logicam esse partim practicam, partim speculatiuam. Ita Suarez disp. 44. Metaph. sect. 1. 3. num. 54. Vazquez prima parte q. 1. art. 4. disp. 9. c. 1. num. 2. Compton. di. p. 10. log. sect. 6. Hurtadus disp. 2. logica sect. 2. & disp. 9. §. 2. Rubius q. 5. proœm. Conimb. q. 4. proœm. art. 5. per totum Louanienſes. q. 15. in Porphyrium. Quorum tamen aliqui putant, logicam dicendam esse absolute & simpliciter practicam, propterea quod etsi speculationibus intermixta sit, eius tamen finis sit praxis, & hæc primas in ea partes sibi vendicat: alij contra vtramque denominationem eis ex æquo conuenire. Hanc autem dissensionem non de rerum qualitate, sed de verborum comprehensione arbitror; eos vero rectius loqui; qui admissis variis habitibus dialecticis, quorum alij sint practici, alij speculatiui, aut concessa eidem simplici habitui respectu diuersorum vtraque illa denominatione, logicam totam præcisè & simpliciter practicam dicendam esse existimant. Vt enim supra sæpe sæpius animaduersum ex doctrina Aristotelis lib. 3. de anima cap. 10. & 2. metaph. cap. 1. finis est qui potissimum scientias specificat, & practicas vel speculatiuas denominat. Illud autem in superiori sententia, etiam penes id quo rem ipsam tangit, & seorsim ab appellatione totius dialecticæ, vnde petenda sit; mihi magnopere displicet, quod plerique eius authores arbitrantur logicam etiam docentem reuera practicam simul & speculatiuam esse. Huius enim contrarium longè probabilius ac verius est, vt cap. sequenti ostendemus.

40

Quarta sententia est, dialecticam nec esse practicam nec speculatiuam. Ita Pererius lib. 1. phys. cap. 3. ad eius finem, Zabarella lib. 1. de natura log. Petrus Niger quaest. 14. Clypei & alij. Enimuero hæc opinio, quantum ego opinor, ceteris est inuicibilior. Atque in primis æqui bonique non consulo, quod aiunt aduersarij plerique, dialecticam nec artem nec scientiam propriè esse, inde inferentes fieri non posse, vt practica vel speculatiua sit, & non potius instrumentum quoddam, cuius præsidio ceteræ facultates vel speculentur vel practicè cognoscant, artifice aut scientiæ rationem obtineant. Quod enim logica sit ars quod etiam scientia cap. præc. satis probatum manet. Adhæc, quod supponunt contrarij, solam artem aut scientiam propriè sumptam esse posse practicam aut speculatiuam, id à me nunquam impetrabunt: quidni enim facultas quauis intellectualis, vera si sit, & opus aut otium ab opere finem habeat, practica aut speculatiua esse queat? quanquam nec ars sit, nec scientia, propriè & strictè: qua ratione multi non solum scientiam strictam & ab Aristotele definitam, sed etiam artem præsumptam, respectu creaturarum creatori negant: propterea quod eiusmodi artem cum periculo erroris coniunctam, & eius præcauendi gratia inuentam existiment? Nihilominus scientia Dei de creaturis practica est aut specula-

tiua, prout eas factas aut faciendas representat: Tametsi ergo logica (quod falsum arbitror) propriè, & rigorosè nec sit ars nec scientia, at practicam vel speculatiuam eam esse oportebit. Item tertio nodum mihi videtur in scirpo querere, qui in aliqua disciplina, quæcunque, sit medium disquirat inter duas illas denominationes, eique neutram illarum congruere retur. Aut enim eiusmodi facultas dirigit ad executionem sui obiecti, aut non est ita directiua; aut sistit in eius contemplatione, aut vltius progreditur: vtrumcunque autem eligas, necesse est, eam practicam, aut speculatiuam esse fatearis. Denique Aristoteles in nulla disciplina, res sibi subiectas, prout sunt, cognoscente, istiusmodi medium agnoscit: quin imo illud reiecit 6. Metaph. text. 1. *omnis intellectus, aut actiuus, aut factiuus, aut speculatiuus est.* Porro, vt constabit in loco, per actiuum & factiuum intelligit practicum: hoc ergò adæquate distinguit contra speculatiuum, eique immediatum esse putat, aliàs diuisio ab eo tradita inadequata & insufficiens esset, neque omnia inferiora comprehenderet.

CAPVT V.

Superioris instituti prosecutio.

41

Hactenus vidimus qua ratione alij de modo representandi practico & speculatiuo logicæ sentiunt. Sed bona cum illorum venia, dico primò, logicam docentem, hoc est eam quæ præcipit, quo pacto possimus definire, diuidere, argumentari, aut alitercunque veritatem rerum assequi, practicam omninò, & nullatenus speculatiuam esse: Item secundo logicam vntem, si est docens cum respectu quodam superius explicato ad alias scientias, prout etiam practicam esse: Rursus tertio logicam vntem, sumptam pro ea parte dialecticæ, quæ definitionem, diuisionem, & argumentationem in particulari, ac certa quadam materia cuiusvis alterius scientiæ faciendam considerat, esse itidem ex toto practicam. Præterea quarto logicam vntem, prout modum sciendi existentem & factum intuetur, partim esse practicam & ex parte speculatiuam. Deinde 5. logicam vntem, acceptam pro ea portione dialecticæ, quæ res secundum esse physicum, & earum prædicamentorum constitutionem respicit, esse ex integro speculatiuam. Post hæc sextò logicam vntem, si sumatur pro actibus & habitibus aliarum scientiarum, prout à logica directis, aliquando esse omninò practicam, interdum omnino speculatiuam, & nonnunquam mixti generis, simulque practicam & speculatiuam: nam triplicem hanc varietatem subeunt aliæ scientiæ quæ logicæ præceptis vtuntur. Denique logicam, prout est vtens ac docens, & res penes earum esse physicum & prædicamentale, sobriè quidem, & parcè, secundas vero intentiones ex professo, & copiosè pertractat, ac duplicem hunc tractatum in vnam quandam scientiam totalem, more vnius in scholis tradi solitam congerit; eam, inquam, ita vsurpatam, atque ex vsu, & doctrina commistam, partim esse practicam, & partim speculatiuam, etiam si quæ est in ea speculationum paucitas, contra verò numerus cognitionum operi, ac praxi incumbendum, magis dicenda sit practica quam speculatiua, imò multoties absolute, & simpliciter practica; propterea, quod non speculetur, nisi quodammodo praxis gratia, & hæc sit præcipuus finis, quem sibi proponit, & in quem

42

quem speculationes suas refert, atque contendit.

Primæ assertioni nostræ fauent authores, quos cap. præc. pro secunda sententia laudauimus: eorumdem etiam non pauci, secundæ, & tertiæ assertioni nostræ suffragantur. Et quidem merito: par enim harum & illius causa: si enim logica docens est omnino practica, quidni vtens? quæ eam includit, & ei superaddit solum respectum, quo ad alias scientias concurrat influitque; hic autem concursus & influxus, quo differt à docente, non tollit quo minus eius instar sit practica, imò ad hanc denominationem illi tribuendam magnopere conducit. Rursus, si logica docens, quia præcipit in communi practica est, certè ea quæ præcipit in particulari aut, quod iuxta esse duximus, vtitur, eo magis erit practica, quo actionem propius & vicinius respicit: illa ergo si omnino practica, certè & hæc potiori iure. Quocirca probata prima assertionem nostram, duæ sequentes vnæ, eademque opera probata manebunt. Quod autem attinet ad quartam assertionem nostram, ea sponte sua claret: cum enim dico, hic actus homo est animal rationale, v.g. à me elicitus est bona definitio, & genere constat, atque differentia; huiusmodi reflexa cognitio quam dialecticæ vtenti adscripsimus, duplicem respectum habet, alterum ad primam productionem eius definitionis, alterum verò ad illius conseruationem: ex priori respectu talis cognitio non est practica, sed speculatiua, ob id quod primam productionem definitionis illius supponat iam exercitam, & consequenter ad eam exercendam siue exequendam dirigat: ex posteriori autem est practica, quoniam ad supradictam definitionem conseruandam mouet: ideoque enim conseruare possum, & soleo definitionem à me semel elicitam, quia illam esse bonam mihi persuadeo.

43

Reliquæ verò assertiones nostræ vacant prope modum omni difficultate; atque earum probatio in superioribus est multoties tradita. Proinde vt dixi totum negotium nostræ sententiæ deuoluitur ad primam assertionem, qua statuimus logicam docentem omnino practicam, & nullatenus speculatiuam esse. Quod igitur ita se res habeat, hunc in modum probatur. Dialectica tantum respicit instar obiecti secundas intentiones, internas, externasque, nimirum cognitiones, aut voces; vel certè primas intentiones, siue res prout secundis subsunt, ab illisque rationem subiecti, prædicati, mediij, extremi, generis, speciei, propriij, definiti, diuisi, demonstrati, aliamve similem accipiunt. Atqui nihil horum est, respectu cuius logica docens non sit practica: omnino ergo, & respectu cuiusvis sui obiecti practica est, adeoque nequaquam speculatur. Consequentia per se, maior ex dictis tra. i. Minor autem suadet, quoniam vt videbimus in metaph. eo ipso quod cognitio aliqua vel facultas sit directiua ad effectiorem actum intellectus sibi per reflexionem quandam obiectorum, hi erunt praxes, & illa practica: par ratio est vocum: patrum vt subsunt quibusdam denominationibus effectiui obnoxii. At logica docens dirigit ad artificiosam effectiorem actum intellectus, & vocum, necnon etiam rerum in esse intentionali, & penes denominationes subiecti, prædicati, definiti, diuisi & ceteras similes: ergo omnino practica & nil speculationis habebit. Illud autem huic probationi solum obstat, quod logica multas definitiones, diuisiones, & alias secundas intentiones consideret, à cognoscente inestimabiles, idque per se, & non ex accidenti: item quod vix intelligi possit, aut explicari, quo pacto res actibus nostris obiectæ rationem praxis obtineant, aut, quod instar est,

quomodo logica respectu illarum practica esse queat. Vnde.

Obiicies primò, dialectica docens res habet pro obiecto formali: docet enim, quatenus propositio sit faciendæ ex subiecto, & prædicato, definitio ex genere & differentia, argumentatio ex medio & maiori ac minori extremo, esse autem subiectum prædicatum, genus, medium, extremum, aut rebus conuenit intuitu nostrorum actuum, aut his intuitu rerum: has igitur logica docens respicit, earum autem respectu actiua seu practica esse nequit: nam res actibus nostris subtrata sunt Deus, Angelus, cælum, elementa, & similia: aliquid igitur obiectum non practice respicit.

44

Occurrendum tamen huic obiectioni; vt cognitio aliqua sit practica respectu alicuius obiecti, satis esse vt dirigat ad alterutrum è duobus, vel vt fiat obiectum, vel vt aliquid circa obiectum fiat: at dialectica dirigit, vt aliquid circa res fiat, videlicet vt definiantur, diuidantur, demonstrantur, aut alio quouis modo verè cognoscantur: igitur respectu rerum practica erit. Maior probatur primò: quia cognitio ita directiua non sinit in sola contemplatione obiecti velut fine, sed ulterius ad aliquid circa illud efficiendum progreditur & ordinatur: solius igitur huius efficacis & directionis beneficio practica erit. Secundò quoniam cognitio qua architectus ligna, lapides, camenta & reliquam materiam domus cognoscit, practica est, respectu materiæ cognitæ: at non alia ratione, nisi quia ad aliquid circa illa efficiendum dirigit, atque quatenus ex ea domus fieri artificiosè debeat, exprimit. Quod autem ea cognitio circa materiam domus practica respectu illius sit, conspiciendum est: quia alias ars construendæ domus non esset omnino practica, sed quadantenus speculatiua, quo nihil dici potest incertius. Huic doctrinæ aperta ratione fauet, præter innumeros alios, P. Fonseca lib. 2. metaph. cap. 3. quæst. 2. sect. 4. parum ab initio, his verbis: *Dicimus artem fabrilem esse practicam, quia & ligna quæ sunt eius materia; sunt res naturales, & à physico tractantur; tamen quia tractantur directiue ab arte fabrilis, vt de eis fiat hoc pacto scammum, illo autem mensa, &c. ideo non est contemplatiua sed practica.*

45

Idem paulò aliter explicò. Logica docens dirigit, vt res fiant intentionaliter siue in esse obiectiuo definiti, diuisi, &c. at ea directio ad notitiam practicam etiam rerum satis superque est: ergo. Minor probatur, quia quod illud fieri sit improprie & metaphoricè fieri, non obest, quo minus notitia sit verè practica, respectu rerum quæ ita fiunt: talis igitur est censenda: Antecedens suadet, tum quia vt supra sæpe sapius doctum, prudentia in Deo strictè practica est respectu cæterarum eius virtutum moralium, quarum tamen actus ab ea directi, solum improprie & intentionaliter siue vt alij loquuntur, grammaticaliter fiunt & aguntur: tum etiam, quia ars non solum est circa constructionem rerum, verum etiam non raro circa earum destructionem, vt cernes in militari, venatoria & similibus, quæ magna ex parte ad destruendum tendunt, & hunc sibi finem præstituunt. Atqui ars destructiua etiam rerum practica est, talemque eam esse, nemo quem viderim inficiatur: cognitio igitur aliqua practica est intuitu destructionis, cum tamen destructio improprie tantum fieri dicatur, & potius non fiat quam fiat, atque adeo logica docens practica erit respectu rerum, quæ ex directione illius improprie intentionaliter, aut in esse obiectiuo fiunt. Dices, eodem argumento confici posse, visionem beatam

46

practi

practicam esse respectu Dei amati, cuius tamen contrarium cum communi sententia aduersus Scotum suo loco ostendimus: sequela in aperto esse videtur, quoniam visio beata dirigit, ut aliquid circa Deum fiat, nimirum amor beatificus, siue, quod iuxta est, ea dirigit ut Deus in esse obiectiuo siue amato fiat quodammodo. Respondeo, ad notitiam practicum opus esse, ut id quod fit vi illius, quatenus fit, siue ut id quod circa materiam ei subiectam vi illius fit, ab ea cognoscatur; alias praxis, quae praxis est, non esset obiectum cognitionis practice, contra quam in tempore docebimus; amor autem beatificus, seu Deus in esse amato a visione beata, prout beata est, non attingitur; haud enim beat nisi Deum videndo. Proinde in nostris principiis visio beata respectu Dei aut amoris diuini practica non est.

47 Tertio idipsum explico & confirmo. Quemadmodum praxis debet esse factibilis secundum se, ita debet esse factibilis a cognoscente, per se utique, & nisi aliud ex accidenti eueniat non debet esse simpliciter & proprie factibilis a cognoscente: igitur neque secundum se proprie factibilis esse debet, ac proinde esto res tantum improprie & in esse obiectiuo factibiles sint, adhuc praxes esse poterunt, & dialecticam practicum nominare. Maior constabit ex dicendis in met. 6. tractatu 5. c. 3. uti disceremus. Minor probatur, quoniam medicus absolute & simpliciter proprie sanitatem non facit, quae tamen praxis est & medicinam practicum denominat: quod de medico dictum est, perspicua ratione constat: tum quia is tantum mediatè sanitatem causat: huiusmodi autem causalitas & mea & aliorum plurium iudicio semper impropria est: tum etiam quia ita mediatè ad sanitatem concurrat, ut non causam aliquam eius productiuam producat, sed tantum applicationem talium causarum, quae sicut non facit sanitatem, sed duntaxat est conditio sine qua eam medicamina neutrquam facerent, ita merito illius ars medendi eiusque professor sanitatem absolute & proprie non efficiunt. Idipsum potest aliarum artium exemplo declarari.

48 Iterum obiectiones, aduersus primam assertionem nostram: Hic actus, definitio constat genere & differentiali par autem ratio cuiusvis alterius regulæ dialecticae attingit ex parte obiecti ut aiunt. definitiones Angelicas, quae non sunt ab homine factibiles, & similiter plures definitiones humanas, quae etiam a cognoscente fieri non possunt, si intellectus consistat, ut plures, & quidem probabiliter, censent, non in qualitate absoluta, sed in modo essentialiter illigato ei, cui semel inest, sic ut inde nulla vi diuelli queat, aut alibi collocari: Igitur superadictus actus aliqua ex parte speculatiuus est: attinet autem proculdubio ad logicam docentem: atque aded hanc non est omnino practica.

49 Ad hanc obiectionem dicendum est, ut actus ille quem opponit, sit omnino & adaequatè practicus, sufficere ut definitio absolute & simpliciter sumpta sit factibilis a cognoscente, tametsi hanc vel illa definitio, Angelica scilicet aut alterius hominis, ab eo fieri nequeat. Quod in hunc modum suadeo, & explano: actus intellectus practicus dici nequit ab obiecto implicito sed a solo explicito siue expresso: at ille actus habet pro obiecto explicito definitionem absolute & simpliciter sumptam, quae a cognoscente factibilis negari nequit; & pro obiecto implicito definitionem huius destinatae speciei, aut indiuiduationis, quae fieri nequit a cognoscente; actus igitur ab hac minime speculatiuus dici poterit, sed duntaxat practicus a ratione illa praecisa definitionis ex-

plicitate cognita. Maior constat, quia alias hic actus, Deus est summum bonum, foret practicus, quod & falsum est, & contrarium multis eorum quibuscum disceptamus: etenim actus ille implicite & virtualiter cognoscit Deum esse summe amabilem, siue amandum, ac proinde eius amorem elici posse & debere: igitur aut obiectum implicite cognitum non specificat notitiam practicum, aut is actus practicus erit respectu diuini amoris, quem etsi non expresse, at implicite & latenter cognoscit.

50 Respondeo secundo, cum dicimus logicam docentem omnino & adaequatè practicum, id accipiendum seruata ut aiunt proportionem; si videlicet logica humana cum modo sciendi humano, & Angelica cum Angelico, & logica huius indiuidui cum modo sciendi eius proprio comparatur: Nec vero aliud opus, ut logica docens absolute & simpliciter dicatur omnino practica: idcirco enim Petrus v. g. (quem disputandi gratia supponamus realiter a suis partibus indistinctum) absolute & simpliciter dicitur eiusdem prorsus speciei cum Paulo, quia partes omnes utriusque tum essentielles, cum integrales sunt eiusdem speciei, si cum proportionem sumantur, & corpus cum corpore, anima cum anima, pes cum pede, oculus cum oculo, & brachium cum brachio conferantur, esto partes utriusque sint diuersae speciei, si sine ea proportionem accipiantur, & anima vnius, cum corpore alterius, & pes cum oculo, & oculus cum brachio contenduntur. Quare eodem ritu logica docens omnino practica erit, eo quod nullum actum habeat non practicum, si partes scientiae cum partibus obiecti componantur.

51 Repulimus duas superiores obiectiones, quibus nostrae sententiae fundamentum petebatur: reliquum est, ut quae alio nomine negotium facessunt, eas reiiciamus. Obiectiones igitur tertio, logica docens considerat definitionem, diuisionem argumentationem, & similia, non in particulari, sed in communi: Atque cognitio rei quantumvis operabilis, si tamen eius sit in communi, hoc ipso est speculatiua; igitur, &c. Maior cum sit indubia, suadet minor, tum ex B. Thoma, 3. de an. text. 47. tum etiam, quia mathematica considerat naturam & proprietates quantitatis continuæ, sic ut ad huius effectiorem ea consideratio multoties conferat: qua ratione statuitur l. 1. Euclidis theorem. 22. propol. 32. triangulum esse, qui habet tres angulos aequales duobus relictis. Rursus quod plus, docet ac precipit multoties, aliquid construere, v. g. eod. l. 1. Euclid. probl. 1. propol. 1. super data recta linea terminata triangulum æquilaterum constituere: Porro tota mathematica huiusmodi theorematum & problematum constat: ad hæc enim propositiones & lemmata reducuntur: nihilominus ea tota est omnino speculatiua, & nullatenus practica, propterea quod quantitatem, duntaxat in communi consideret; consideratio ergo in communi rei etiam operabilis nequit non esse contemplatiua.

52 Respondeo, etiamsi cognitio rei in communi eo ipso sit improprie & late speculatiua; at si res ad viuum resecetur, non semper eam speculati, sed practicum haud raro esse: cuius argumentum me iudice manifestum est, quod artes omnes practicae, ut musica, rhetorica, venatoria, fabrilis & cetera id genus, communia solum præcepta tradant, eaque ad particularem materiam, & indiuiduum opus non applicent, prout docent, sed tantum quatenus utuntur. Arist. autem & B. Thom. cap. seq. explicabuntur. Matheseos exemplum non vrget: etenim super id quod probabile est, hanc facultatem esse

esse quadantenus practicum, quia si non omnia, nec pleraque, quae cognoscitur, at aliqua potest exequi, ut in metaph. lib. 6. tract. 5. cap. 2. exponemus, facile à nobis saluis nostris principiis reddi potest ratio, iuxta dicenda loco nuper citato, cur mathematica sit omnino speculatiua, & non practica, ut tanquam magis verisimile ibid. amplectemur: Nam executio trianguli: v. g. est adeo facilis, & plerumque adeo inutilis, ut non sit operæ pretium, non sufficiens finis theorematum mathematici, quo eius natura & proprietates summo ingenio & artificio demonstrantur: par est ratio cuiusvis alterius theorematum: par cuiusvis problematis: quando ergo notitia practica executionem sui obiecti velut finem respicit; nil mirum si mathematica non sit practica, sed speculatiua; quin ad huius rei reddendam rationem oporteat configere ad vniuersalitatem illam, qua obiectum suum repræsentat.

53 Bene verum est, constructionem trianguli, aut circuli, alteriusve figuræ, in certa quadam ac sensibili materia eius aliquando vtilitatis esse, ut propter eam veluti finem, cognitio qua attingitur, quantumlibet exquisita, merito tamen possit expeti: ut, v. g. cum ad obtinendam victoriam, in vnam figuram potius quam aliam acies formari debet: cæterum cognitio ad materiam sensibilem ac militarem ita descendens, haud est mathematica, etiam latè & secundariè, ut author est Clavius noster in prælegomenis ad elementa Euclidis, ubi communem Procli & aliorum opinionem sequens docet mathematicam primariam duplicem esse, geometriam videlicet & arithmetica, prout in intellectibus & ab omni materia sensibili separatis positas: secundariam verò sextuplicem esse, nimirum astrologiam, perspectiuam, geodesiam, musicam, supputatricem, atque mechanicam, siue machinarum effectricem. Militarem autem artem, ut ait ibi, eam inquam, quæ ad instruendas coordinandasque pertinet acies, quam Greci *tactilus* vocant, vnam aliquam ex mathematicis partibus dicendam esse non censent, antiqui scilicet: & tandem subiungit, ille etiam qui aciebus instruendis operam accommodat, mathematicis quidem vteretur theorematibus, nec tamen ob hoc erit mathematicus, quamvis interdum quidem volens eam, quæ numerosa est paucissimam ostendere multitudinem, castra suosque exercitus ad figuram circuli formeret; interdum verò ad figuram quadranguli, quinqueanguli, vel alterius cuiusdam multanguli, ubi plurimam apparere cupit.

54 Obiiciens denique quarto: logica docens agit de signo in communi, eiusque naturam explicat: ea consideratio speculatiua est, non minus quam cognitio entis in communi, aut trianguli ut sic, quæ ad metaphysicam & mathematicam spectat: quæ enim vtrinque potest discriminis ratio afferri. Verum in primis probabile est quod aliqui docent, accuratam signi tractationem attinere, non ad logicam docentem, sed ad metaphysicam: tum quia signum in communi abstrahit à triplici materia intelligibili, sensibili & indiuidua, quæ sub abstractione metaphysica tendere communiter censetur: tum etiam quia sicut de variis speciebus entis variæ scientiæ differunt, ita similiter de variis speciebus signi, nimirum Theologia de signis practiciis gratiæ, qualiæ sunt Sacramenta; astrologia de signis tempestatis & maliciæ: medicina de signis prosperæ & aduersæ valetudinis: grammatica & rhetorica de signis externis & vocalibus: logica potissimum de signis internis & intellectualibus, &c. Sicut igitur metaphysica velut scientia quædam superior, & architectonica de ente in communi disserit, ita etiam &

de signo in communi; quantumvis de eo occasionaliter in dialectica agatur & ab ea veluti mutuo accipiat. Respondeo secundò, tamen ad logicam spectet agere de signo in communi, id quæ ex professo, eo quod tota ferè posita sit in explicandis signis nec quibuscunque, sed nobilissimis & spiritualibus horumque notis externis; cæterum eam differere de signo in communi, eiusque naturæ proprietatibus, & speciebus, non prout est docens, nulla enim doctrina opus ad effectum signi absolute & simpliciter sumpti, sed prout est vtens, quæ ratione cum de ente ut sic, deque prædicamentis decem agit, respectu sui principalis obiecti, non docens sed vtens censetur. Quantumlibet ergo cognitio signi in communi, eiusque proprietatum, &c. sit speculatiua instar eius quæ ens à metaphysica & triangulus à mathematica cognoscitur, exinde tamen haud fiet, logicam docentem aliqua ex parte contemplari, aut praxi deesse. Alia argumenta aduersus nostram sententiam relata & reiecta habes c. præc. quæ hic idcirco prætermitto.

CAPVT VI.

Solutio authoritatum aduersus nostram sententiam & contraria aliqualis defensio.

Obiiciunt primò aduersarij Aristotelem, ut refert Lærtius in eius vita, censuisse logicam esse contemplatiuam: nec credi par esse, quod aiunt Conimbr. hoc Lærtium de eo finxisse. Obiiciunt secundo B. Thomam secunda secundæ quæst. 47. art. 2. *Ratio speculatiua quadam facit, puta syllogismum, propositionem, & alia huiusmodi.* Et 1. 2. quæst. 57. art. 4. ad 3. *etiam in ipsis speculabilibus, est aliquid per modum cuiusdam operis, ut puta constructio syllogismi, aut orationis congrua, aut opus numerandi, & ideo quicunque ad eiusmodi opera rationis habitus speculatiui ordinantur, dicuntur per quandam similitudinem artes.* At constat logicam docentem in syllogismis, propositionibus, & aliis id genus construendis positam esse; quin ergo sit speculatiua iuxta B. Thomam, nullo potest iure negari. Obiici etiam potest B. Damascenus, cap. 48. *dialect. Sciendum demonstrationem esse logicæ speculationi: quidni ergo iuxta ipsum definitio similiter diuisio, & quiuis alius sciendi modus à logica speculatiue considerentur.* Opponi quoque potest Porphyrius in præf. ad prædicabilia, *de istarum rerum speculatione compendiosam tibi traditionem faciens, &c.* At non est, quamobrem Ilagoge Porphyrij speculatiua sit, potius quam reliqui tractatus dialecticæ facultatis.

Pro explicatione horum, & similium testimoniorum, neque quali quali oppositæ sententiæ defensione animaduertendum est, practicum & speculatiuum dupliciter sumi posse & solere: primo propriè & strictè, quo sensu vbertim explicanda sunt à nobis in metaph. & in eo authores nuper adducti minime loquuntur, atque in eo logica omnino practica est: secundo latè & impropriè, & hoc sensu dialectica quodammodo speculatiua est, eumque & non alium authores nobis paulò superius obiecti intendunt. Quod autem practicum & speculatiuum impropriè ac latè ab authoribus accipi solet, idque multis variisque modis, constabit ex eorum testimoniis, quæ hic referre non grauabor.

Primo ergo accipi solet actus speculatiuus pro omni & solo intellectus actu, siue aliàs practicus sit siue non. Ita Aristoteles, 3. de anima textu 45.

Intellectus

intellectus practicus etiam cum rem aliquam huiusmodi contemplatur, &c. Ita etiam prudentia alioqui practica, dicitur tamen speculatiua, quia virtus intellectualis est, à Xenocrate apud Aristotelem lib. 6. topic. c. 2. ubi sic id refert. Xenocrates prudentiam definitiuam & contemplatiuam eorum quæ sunt, dicit esse. Fauet etiam huic acceptioni Damascenus c. 29. speculatiuum est intelligere incorporalia & immaterialia, speculatiuum autem speculatur & materialium naturam. Et inferius c. 48. speculari autem dicitur intelligere, astronomizare, geometrizare & alia.

58 Secundo vsurpari solet latè & improprie notitia practica pro ea quæ coniunctam habet voluntatem operandi, quæ eius directio in actum secundum reducit, & speculatiua, pro ea quæ à tali voluntatis actu seiuncta est, & cuius directio in actu primo manet, & ad secundum non transfertur. Ita D. Thomas q. 2. de verit. art. 8. corp. sed sciendum est, quod artifex de re operabili, habet duplicem cognitionem scilicet, speculatiuam & practicam: speculatiuam quidem, siue theoreticam cognitionem habet, cum rationes operis cognoscit, siue hoc quod eas ad operandum per intentionem applicet; sed tunc proprie habet practicam cognitionem, quando extendit per intentionem rationes operis ad operationis finem. Notandum autem est, in hoc testimonio voculam, proprie, aut appellare super, habet, non vero super, practicam; aut certe appellare super, practicam, in actu secundo, non verò quomodolibet & absolutè. Porro tam in hoc secundo sensu, tam etiam in eo quem numero præcedenti posuimus, quis ambigat dialecticam esse quodammodo speculatiuam: cum in actibus intellectus sita sit, & eius directio non semper ad actum secundum per intentionem applicetur.

59 Tertio eæ differentia ita accipi solent, ut actus practicus cum experientia & notitia singularium, & speculatiuus cum notitia vniuersalium recurrant, ac perinde sint; Ita D. Thomas 3. de anima text. 47. aliquando autem intellectus considerat aliquid agibile, non tamen practice sed speculatiue, quia considerat ipsum in vniuersali, & non secundum quod est principium particularis operis. Et 2. 2. quest. 49. art. 6. Ad secundum dicendum, quod speculatio est circa vniuersalia. Item Paulus Laym. lib. 1. Theol. moralis tract. 1. c. 5. num. 2. ait, iudicium practicum esse, quod de actione in particulari elicienda aut omittenda residet in intellectu: speculatiuum vero, quod circumstantias particularis operis non considerat.

60 Quarto eæ differentia latè sumptæ ita accipi solent, ut actus speculatiuus idem sit cum scientia, quæ rem in principia resoluat, per definitionem, diuisionem, & argumentationem, practicus vero cum ea notitia quæ ita resolutoria non sit. Sic Aristoteles 2. Metaph. c. 1. text. 3. Et si practici considerent, quo pacto res se habent, non tamen contemplantur causam ipsam per se. Sic etiam D. Thomas 1. part. q. 14. art. 9. potest dici scientia speculatiua, quantum ad modum sciendi, ut puta, si edificator considerat domum definiendo, & diuidendo, & considerando vniuersalia predicata illi; hoc siquidem est, operabilia modo speculatiue considerare, & non secundum quod operabilia sunt: operabile est enim aliquid, per applicationem forma ad materiam, non per resolutionem compositi in principia vniuersalia formalia. Atque in hoc etiam sensu, eoque quem explicuimus num. præc. nemo erit qui dialecticam quodammodo speculatiuam inficias eat; cum & circa vniuersalia sit, neque non etiam resolutoria sit, ut pote quæ definit, diuidit, & argumentatur.

61 Tandem eæ differentia ita vsurpari solent, ut no-

titia practica ea sola sit, quæ ad exteriorem actionem tendit ac refertur; speculatiua vero, quæ vel ad nullam actionem, vel certè non ad exteriorem siue corpoream. Sic D. Thomas 1. 2. q. 57. art. 1. ad 1. Practicum vel operatiuum, quod diuiditur contra speculatiuum, sumitur ab opere exteriori, ad quod non habet ordinem habitus speculatiui, sed solum ad interiorius opus intellectus, quod est speculari verum & 2. 2. q. 159. articulo 2. Finis contemplatiue cognitionis, est ipsa cognitio veritatis, quod pertinet ad intellectum contemplatiuum, vel est aliqua exterior actio, quod pertinet ad intellectum practicum seu factiuum, & ideo sufficienter etiam diuiditur per actiuam & contemplatiuam. Quod autem nomine actionis exterioris corpoream, & proprie talem intelligat, quæstionis sequitur articulus primus liquidum planumque facit; iuxta hunc sensum logica quodammodo speculatiua dici debet. Ex testimoniis hæcenus allegatis colligitur, quo pacto nostra sententia sic vera sit, ut aliquid etiam contrariè tibi oporteat, ac logica ita practica sit, ut in alio sensu minus proprio eam multipliciter speculatiuam dici possit & conueniat.

62 Cæterum ex prædictis testimoniis neutiquam colligitur, logicam esse proprie speculatiuam & non practicam: tum quia de impropria & lata speculatione intelligenda illa esse rationes nostræ sententiæ persuadent: tum quia allegati authores, tantum non omnes, alique nobis obici soliti, sese aliis locis explicant, & logicam esse non contemplatiuam, sed practicam edocent. Atque in primis Aristoteles author est, dialecticam in praxi & actione syllogizandi utique, aut aliter differendi, positam esse, nec in sola contemplatione obiecti sui quiescere. Propositum quidem negotij est, inquit. 1. top. c. 1. Methodum inuenire, per quam poterimus syllogizare de omni proposito problemare ex probabilibus. Et c. 2. consequens autem erit, ex iis quæ dicta sunt dicere, ad quod, & quæ vtile sit hoc negotium. Est autem ad tria: ad exercitationes, ad colloquia, ad eas, quæ secundum philosophiam sunt, disciplinæ. Quod igitur ad exercitationem sit vtile, ex his perspicuum est: methodum enim habentes, facile de proposito argumentari poterimus. Ad colloquia, &c. Consentit August. l. 8. de ciuit. Dei ibi cum Platone distribuens philosophiam in tres partes. vnam moralem, quæ maxime in actione posita est: alteram naturalem, quæ contemplationi deputata: tertiam rationalem, quæ verum determinatur à falso. Vides quomodo dialecticam non minus quam disciplinam moralem à scientia speculatiua seu contemplatiua secernant.

63 Accedit etiam huic sententiæ D. Thomas opusc. 70. super Boëtium de Trinit. quæst. de diuisione scientiæ speculatiuæ in respon. ad 2. En eius verba; Ad secundum, dicendum, quod scientia speculatiua, ut patet in principio metaphysicæ, sunt de his, quorum cognitio queritur propter seipsas, res autem de quibus est logica, non queruntur propter seipsas, sed ut ad miniculum quoddam ad alias scientias, & ideo logica non continetur sub philosophia speculatiua, ut pars principalis, sed quasi quoddam reductum ad eam, prout ministrat speculationi sua instrumenta. Idem proculdubio sentiunt, Plato & Boëtius quos sequuti Augustinus & Thomas, in relata nuper verba loquuntur. Idem insinuat Richard. Victor. l. 1. exception. c. 23. Idem alij plures, quos referre superuacat.

C A P V T VII.

Qua utilitate, necessitate, ac subalternatione dialectica obiectum suum representet?

64 **T**Ametsi aliqui hodièque logicam, quia ignorant, omnino negant, & quod de Rabirio, & Amasiano refert Cicero l. 2. academ. quæst. nulla arte adhibita, de rebus ante oculos positis vulgari sermone disputant, nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam demique artem esse, nec dicendi, nec differendi putant: Ceterum logicam facultatem reuera dari, & non chemicæ artis more fingi, si tamen hæc fingitur, velut luce dilucidius ipsa suppono, ac proinde ad eius utilitatem, necessitatem, ac subalternationem pergo. Ut autem harum trium proprietatum, primam aggrediar, eam inde colligo, quod philosophiæ pars sit logica, ac simul instrumentum, quemadmodum homo membris suis, & velut instrumentis utitur, & velut partibus constituitur: quam utilis ergo est philosophia, tam non inutilis, nec inanis est logica: quantæ verò utilitatis ac dignitatis sit philosophia manifestum est. Illud etiam dialecticæ utilitatem non parum commendat quod ea usus fuerit Christus Dominus ut tradit B. Augustinus lib. 1. contra Crescon. cap. 17.

65 **Q**ua autem Ariston, Zeno, Carneades, Clitomachus, Origenes, Philo, & alij dicere solebant, teste Pierio in Hieroglyphicis, eos qui dialecticam enixiori conatu sectarentur, iis assimilari, qui cancri velcerentur: cibi enim admodum exigui gratia, circa ossa tam multa numero, tantum laboris ab eis infumi: item dialecticam iustis quidem mensuris comparandam esse, quibus tamen eius artis periti non triticum aut vile quidpiam metirentur, sed paleas aut quisquilias & id genus alia. Rursus dialecticorum sermones aranearum telis similes esse, quæ quidem artificiosè admodum elaboratæ essent, nulli vero inseruirent usui. Præterea per animaculum illud cyniphem appellatum, & ex Aegyptiorum plagis unam, intelligi debere dialecticam artem, quæ minutis & subtilibus verborum stimulis animos te-
rebrat, & tanta calliditate circumvenit, ut deceptus nec videat, nec intelligat unde decipiatur. Deinde facultatem hanc Polypi similem esse, qui præ fame suamet flagella pascitur: eius enim professores aucta iam doctrina peritiores factos, in suamet opiniones mox grassari, easque destruere: neque non æquiparari merito posse lunæ, cuius instar, alternis lucet ac deficit, decipitve, eoque solo constans est, quod nihil habeat unquam constans, certum aut stabile: eam quoque nugarum argutis & subtilitatibus, gallinaceum lac ex illo suæ copiæ cornu polliceri, rerum tamen omnium inanem esse, & quod aiunt ollas tantum ostentare: denique similem esse piscibus squama pinnisque carentibus qui in luto semper hæsitant, nec ad aquarum superficiem, aërisque participatum attolluntur unquam. Hæc, aio, & similia non dialecticam tangunt, sed neque eius professores optima re pessime videntes. Quod si vitio vertas huic facultati, nullam non damnes: ut enim Platonis in Euthidemo verba usurpem, An ignoras, in quous studio viles & nullius pretij homines permultos esse: probos vero paucos, eosque maximo in pretio habendos esse? Nonne tibi videtur pulchrum quiddam esse gymnastica, mercatura, rhetorica, res militaris? Nonne vides in una

P. Lyncei Philosophiæ Tom. I.

quaque harum artium multos ad opus unumquodque ineptos & deridendos. Consule Titelm. in apologia pro dial. Louanienf. in procemial. Logicæ. Conimbric. quæst. 6. procem. art. 1. & 2. qui & alij patrum testimoniis & rationibus huius facultatis utilitatem & dignitatem persuadent.

Præcipua autem logicæ utilitas est ad alias scientias capessendas: quare operæ pretium erit, eius ad illas concursum explicare, & qualis sit, directius scilicet an effectivus, ostendere. Nonnulli dialecticam ad actus aliarum scientiarum efficienter concurrere existimant: quia in eo concursu nulla repugnantia visitur, & aliunde dignitatem ac utilitatem dialecticæ maximè commendat. Porro huius sententiæ auctores diuisi sunt: alij enim soli dialecticæ actuali, alij actuali & habituali concursum hunc effectivum tribuunt.

Verum enim impugnari facili negotio possunt: nam, si de logica habituali sermo, nullus habitus efficit nisi actus similes iis, à quibus immediatè, & per se gignitur, si tamen hos efficit, & non porius eorum effectiorem à potentia impetrat: alioqui profectò habitus temperantiæ ad actus fortitudinis, aut iustitiæ efficienter concurreret: at habitus dialectici immediatè, & per se non generantur per aliarum facultatum actus, quos tempore, & natura plerumque antevertunt: solumque mediatè, & occasionaliter ab eiusmodi actibus aliquando originem trahunt, ut cum occasione aliarum disciplinarum qui eis incumbit, & operam navat, simul etiam præcepta, & instituta dialectica eis utilia secum animo volutat. Deinde sicut dialectica præit alias scientias, easque regulat, ita fides, spes, & charitatem, nec non prudentia cæteras virtutes morales: atqui neque habitus fidei theologicæ ad actus spei, & charitatis, neque habitus prudentiæ ad actus cæterarum virtutum moralium efficienter concurrunt. Denique intellectus, & habitus aliarum scientiarum, ad earundem actus efficiendos sufficiunt, & nullo dialecticæ concursu egent nisi ad tales actus dirigendos: superfluous igitur est concursus effectivus dialecticæ habitualis ad alias scientias, ac proinde neutriquam admittendus: naturalis enim ordo rerum ut necessaria postulat, ita superfluis repugnat.

Quod si de logica actuali sermo sit, ea quoque efficere nequit actus aliarum facultatum, earumque munia: tum propter rationes numero præc. positas, & huic instituto non minus quam superiori utiles, atque accommodatas; tum etiam quia alias apprehensio ad iudicium, præmissæ ad conclusionem, actus imperans ad imperatum, intentio ad electionem, simplex complacentia ad amorem efficacem, sensus materialis ad cognitionem spiritualem, cognitio ad amorem efficienter concurrerent: quod & spontè sua incredibile est, & insuper alibi ex professò impugnabitur, & à multis eorum quibuscum cernimus nequaquam admititur. Argumentum autem partis aduersariæ facile soluitur ex dictis hoc & numero præcedenti: eaque propter censeo logicam non efficere actus aliarum scientiarum sed ad eos dirigere & faciem præferre. Huiusmodi concursum directivum & non alium admittunt plerique auctores huius arti: Eundem etiam insinuant antiqui, quoties logicam vocant alij regulam & mensuram artium, alij clypeum disciplinarum, alij formatricem sapientiæ, alij ducem atque magistram cæterarum facultatum, alij lucem earum omnium, alij examen & libram veritatis, alij clauem auream, alij rationis oculum, alij denique mundi rationalis

G hoc

hoc est humanæ mentis solem. Quis enim non videat hæc eo solum spectare, ut dialectica ad aliarum facultatum munia nos instruat, illuminet, & quod perinde est, dirigat.

69

Porrò an logica merito huius directionis necessaria sit ad alias scientias, necessarium est hoc loco explicare. Præmitto autem primò, dialecticam duplicem esse, aliam naturalem, artificialem aliam; illa est lumen naturale intellectus, quo potentia hæc spiritalis verum à falso discernere potest: qua ratione Aristoteles 1. rhetor. cap. 1. homines à natura dialecticos esse asseruit: hæc posterior in eiusdem luminis consummatione & perfectione posita est: perficitur autem & consummatur regulis & institutis dialecticis, quæ vel longa observatione ac propria industria, vel alterius doctrina & magisterio comparantur. Quod autem alij logicam naturalem ab artificiali in eo distinguunt, quod illa sine libro & magistro, secus verò hæc comparatur, vobis abusus est, earumque ad peregrinam atque inter authores insolentem significationem detorsio. Reiiicitur ergo: tum quia logica artificialis infundi à Deo potest, quidni enim? at eo euentu sine libro & magistro humano haberetur: tum etiam quia logica artificialis & naturalis, non tantum ex modo, quo utraque comparatur, distinctæ sunt, ut hi authores, verum etiam secundum se & quoad substantiam, sicut virtutes acquisitæ & infusæ iuxta ipsos & plerisque, non solum quoad modum, sed & quoad substantiam discriminantur; utramque logicam compendio tetigit Albertus in init. prædicab. *logica modus natura incipit, perficitur autem arte, vñ & exercitio.*

70

Præmitto secundò, necessitatem vnius rei ad aliam duplicem quoque esse; aliam simpliciter talem sine qua videlicet absolute res comparari non potest, quomodo vita loco motiua ad iter peragendum necessaria est: aliam secundum quid talem, sine qua res non tam facile ac cito haberi potest, quo pacto equus ad iter peragendum necessarius dicitur. Præmitto tertio, necessitatem præterea duplicem esse, scilicet physicam & moralem: Tum res est necessaria physice quando ea deficiente, hoc ipso deest aliquod requisitum physicum ad operandum, qua necessitate requiritur aduertentia, ac deliberata cognitio ad cohibendos motus primò primos. Tum verò res est necessaria moraliter, quando ea absente adest nihilominus omne requisitum physicum ad operandum; sed & adest tanta difficultas ad operandum, ut potentia nunquam sit ad opus proditura; qua necessitate auxilium aliquod gratiæ maius communi ordinario requiritur ad grauissimam tentationis victoriam. Præmitto quarto, duobus etiam modis scientiam sumi; primo quoad substantiam, id est directam certitudinem & euidenciam, prout nimirum ea tendit dumtaxat in suum obiectum, quin ipsa alteri actui obiciatur: secundò, quoad modum quandam perfectionis, & reflexam certitudinem & euidenciam, quatenus videlicet scientiæ nostræ falsum subesse non posse, eamque legitime definire, diuidere, & argumentari certò & manifestè cognoscimus.

71

His adnotamentis præiactis, dico primo; logica naturalis est necessaria ad omnes scientias comparandas, non tantum secundum quid, sed etiam simpliciter, nec solum moraliter, verum etiam physice, nec quoad substantiam modò, sed etiam quoad modum, & reflexam certitudinem, atque euidenciam. Constat hæc assertio, ac mea quidem opinione manifesta est: namque sine lumine naturali intellectus, quod à Deo signatum est super nos,

fieri nequit, ut alias scientias vllò modo consequamur. Dico secundo: logica artificialis, ea videlicet, quæ definiendi, diuidendi, & argumentandi leges tradit, aut alio quouis modo verum à falso dilucidat, saltem secundum quid necessaria est ad alias scientias etiam quo ad substantiam comparandas, cum sine eius præsidio non tam citò, ac facile comparantur: cæterum non est simpliciter necessaria ad eas ita acquirendas: primò quia dialectica ipsa sine præuia directione alterius scientiæ comparatur, alias daretur progressus in infinitum: igitur & reliquæ scientiæ, præsertim quæ non sunt magis arduæ & difficiles, sine præuia directione dialecticæ, aut alterius scientiæ simpliciter adquiri possunt quo ad substantiam suam, & directam certitudinem, atque euidenciam. Secundò, quoniam dialectica non est simpliciter necessaria ad scientiam immediatam, & intuitiuam rei quo ad substantiam, vsurpatam, ut enim intuitiue cognoscam diem esse, aut noctem appetere, dialectica opus non est: igitur nec est necessaria simpliciter ad scientias abstractiuas, & immediatas, quæ discursu constant, quo ad suam substantiam: Namque quod in modo tendendi abstractiue & intuitiue aliquod sit vtrinq; discrimin, parum attinet, quod ad præsens attinet: quemadmodum amorem aliquem efficacem & perfectiorem esse, & alium inefficacem atque imperfectiorem, efficere non potest, ut vnus potius quam alter directione cognitionis simpliciter egeat. Tertio, ut euidencia abstractiua immediata seu mediata cognoscam hominem esse animal, dialectica simpliciter opus non est, ut experientia testatur; igitur ad comparandam substantialiter scientiam aliquam abstractiuam totalem, ex pluribus euidenciis abstractiuis conflata, dialectica simpliciter necessaria non erit: veluti, si vnus actus amoris sine directione cognitionis haberi posset, & collectio plurium amorum posset absque ea voluntati inesse. Denique quarto ante Zenonem Eleaten primùm dialecticæ artis inuentorem, Thales Milesius & alij eius æui sapientes rerum naturalium scientiam consequuti sunt sine logica præsidio: Antiquissimi etiam illi Egyptij ante dialecticæ inuentionem mathematicas disciplinas adepti sunt; ea quæ & hodie multi logicis præceptis nequiquam imbuti, magna cum laude assequuntur. Haud igitur dialectica ad alias scientias quoad earum substantiam, omnino & simpliciter necessaria est.

72

Dico tertio logica artificialis est simpliciter & omnino necessaria ad acquirendas alias scientias, quoad earum certitudinem & euidenciam reflexam, modumque quandam perfectionis. Ratio huius assertionis est, quoniam tunc alias scientias perfectò quodam modo, & euidencia ac certitudine reflexa potitur, quando nobis constat actu habitue, earum argumentationes legitimas & formales esse, hoc est regulis & legibus bonæ argumentationis conformes: item earum definitiones, diuisiones aliasque differendi rationes similiter se habere, & præceptis definiendi, diuidendi aut aliter differendi consentaneas esse. Atqui hæc scire nullatenus possumus sine logica artificiali: sicut enim iustum dicitur respectu habito ad ius alterius, ita argumentatio formalis & legitima respectu formæ & legum bonæ argumentationis: unde quemadmodum cognosci nequit, an aliqua datio aut acceptio iusta sit, quin de iure dantis aut accipientis constet, ita dignosci nequit, an argumentatio aliqua formalis & legitima sit, nisi munere dialecticæ artificialis certisimè, de forma ac legibus argumentationis. Par autem

autem eſt ratio definitionis, diuiſionis & cuiuſvis alterationis diſſerendi modi.

73

Dico quarto, neceſſitas dialecticæ ad alias ſcientias nanciſcendas, non eſt moralis duntaxat, ſed phyſica. Etenim ſi ſermo ſit de neceſſitate ſecundū quid, quæ meritō poteſt eſſe magis controuerſa, ea quidem logica conuenit intuitu aliarū facultatū; demus enim duos homines, alterū dialecticū, alterum dialectica minimè inſtructum, & ingenio ac cæteris omnibus pares; ſanè eodem ſpatio temporis, qui dialecticæ eſt, ignarus eſt tot ſyllogiſmos, definitiones, ac diuiſiones erroris expertes nequibit ſimpliciter efficere, quot ille qui dialecticæ gnarus ac ſcius eſt: at hæc impotentia orietur proculdubio ex defectu alicuius requiſiti phyſici ad operandum, & non ex aliqua difficultate morali, aut renitentia voluntatis: ſupponimus enim ambos cæteris omnibus pares, & conſequenter æque ad operandum pronos atque inclinatos. Deficiente ergo logica artificiali, deſt hoc ipſo phyſicum aliquod requiſitū ad alias ſcientias comparandas, adeoque ad eas logica quantumvis ſecundum quid, tamen phyſicè eſt neceſſaria. Quod ſi ſermo ſit de neceſſitate illa omnimoda ac ſimpliciter tali, qua dialectica ad alias diſciplinas quoad modum nuper explicatum requiritur, eam eſſe phyſicam adhuc clariuſ conſtat: Quidquid enim omnifariam & abſolutè neceſſarium eſt, phyſicè neceſſarium cenſetur, eoque abſente ſemper abeſt aliquid, ſine quo nullatenus operari poſſumus, ne dum ad operandum propenſi ſumus.

74

Quæ de neceſſitate omnimoda logicæ naturalis prout à nobis explicatæ ad alias ſcientias dicta ſunt, ea inter omnes conſtant: quæ autem de neceſſitate logicæ artificialis non morali ſed phyſica, non ſimpliciter ſumpta, ſed ſecundum quid, ſi ſermo ſit de aliis ſcientiis quoad ſubſtantiam, at non ſecundum quid, ſed ſimpliciter ſumpta, ſi ſermo ſit de aliis ſcientiis quoad modum, eumque iuxta vulgarem loquendi uſum ab illarum ſubſtantia multoties indiſcretum, ea inquam omnia etſi non inter omnes conſtant, at certè inter pleroſque: Atque vt aliquos memorem, ea luculenter confirmat Ariſtoteles 1. phyſ. & 1. metaph. nec non etiam 2. aliiſque locis. Plato 6. de repub. Auguſtinus lib. 3. contra academ. cap. 17. & 1. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 31. & lib. 2. de ordine c. 13. Cicero 1. 5. tuſcul. quaſt. & 1. 2. & 3. de finibus & 1. de perfectio oratore, Clemens Alexand. 6. ſtom. Galenus 1. 1. ſimplicium medicam. Item Fonſeca 1. 2. metaph. cap. 3. quaſt. 4. ſect. 1. 2. & 3. Auerſa quaſt. 1. log. ſect. 4. Iauellus tract. 1. cap. 4. Conimb. quaſt. 6. proœm. art. 1. & 2. Hurtradus diſp. 2. log.

75

Conſultò dixi, doctrinam traditam conſtare inter pleroſque ab eiſque vel exprimi vel inſinuari, haud tamen omnes eam ſequi. Etenim aliqui putant logicam eſſe ſimpliciter neceſſariam ad alias ſcientias, quoad ſubſtantiam etiam, comparandas, vt pote Albert. c. 3. in Porphyrium, Egidiuſ Romanuſ init. poſt. Burleuſ & Petron. ac nouiſſime P. Amicuſ tract. 7. log. q. 1. dubit. 2. Contra verò Epicurei Cirenaici apud Ciceronem & Senecam alioſque logicam ad alias ſcientias neceſſariam etiam ſecundum quid aut præuia ratione vtilem eſſe negabant. Horum opinio nullo probabili argumento niritur, & quos pro ſe cauilloſ habet, eos huius initio capitiſ diluimus. Illorum autem ſententia iis ſolet argumentis probari, quæ duntaxat neceſſitatem ſecundum quid logicæ ad alias facultates perſuadent, quare eiſ referendis aut reſellendis non immorabor. Hoc tantum perſtringam, quod aliqui-

P. R. Lyncei Philoſophia Tom. I.

bus difficiliuſ quam par eſt, viſum: Ad omnes conſiſiones aliarum facultatum qualiterunque ſumptas, ſimpliciter neceſſaria eſt cognitio bonitatis illationis, qua videlicet eas ex præmiſſis ſuis rectè ſequi atque inferri certo ſcitur: Huiuſmodi autem cognitio eſt propria dialecticæ; hæc ergo ad alias ſcientias quomodolibet acceptas, omnino & ſimpliciter requiritur. Cæterum hæc ratio parum habet momenti. Nam primo, notitia quam obicit, non eſt logica docens, qua de agimus, ſed logica vtens, quippe quæ eſt rebus concreta, & ſuper actus & obiecta conſequenter aliarum facultatum in particulari reſectit, earumque conſiſiones ex præmiſſis ſuis quæ equantur, attingit; At ſine logica vtente alias ſcientias nullatenus acquiri poſſe, ſupponunt velut exploratum omnes authores, qui eam ab actibus aliarum facultatum indiſtinctam eſſe volunt; reliqui vero non de ea ſed de docente ſermonem habent, vt diximus. Rurſus qualiſcunque ſit ea cognitio bonitatis illationis, eam ad nullam conſiſionem inferendam neceſſariam eſſe ſimpliciter & abſolute, in Metaphyſica conſtat: vbi etiam quæ ad talem neceſſitatē eiſ cognitionis probandā hic præpropere ab aduerſariis adduci ſolent, ſuſe improbantur, huic enim loco non conueniunt.

76

Ad extremum breuiter explicemus, an logica proprie ſubalternetur aliis ſcientiis, aut è conuerſo? Neutra ſubalternatio nobis eſt admittenda, ſi principiis in met. lib. 8. tract. 4. ſtatuendis ſtare velimus. Ibi enim oſtendemus, veram ſubalternationem eam eſſe, merito cuius omnia, aut certè, pleraque principia vniſ facultatis ſuadentur à priori per ea quæ ſunt alterius propria: Item bifariam contingere, vt principia vniſ diſciplinæ ita dependant in cognoscendo, à principiis alterius ſuperioris: primum ratione finis, ſi nimirum altera ſuppeditat alteri inſtrumenta, quibus ſit operatura, aut, quod inſtar eſt, opus alterius velut ſinem remotum, ac mediatum reſpiciat; aut ſecundò ratione obiecti, ſi videlicet id quod eſt vniſ contineatur ſub obiecto aliuſ, eiſque differentiam non eſſentialem, ſed accidentaria ſuperaddat. Priori modo ſubalternatur frænofactoria equeſtri, & hæc militari. Poſteriori verò modo Medicina, quæ eſt de corpore ſanabili, dicitur ſubalternari Phyſicæ, quæ eſt de corpore in communi, ac muſica, quæ eſt de numero ſonoro, Arithmetica, quæ verſatur circa numerum in communi. Ex hac autem doctrina ſit, logicam aliis ſcientiis non ſubalternari: Cum enim eas præcedat tempore & natura, ſequitur, vt ab earum lumine non dependeat, & principia ſua ſine aliena ope à priori ipſa confirmet. Rurſus haud efficit ſuggeritve inſtrumenta, quibus aliæ ſcientiæ operentur: tum quia multæ ſunt duntaxat inſpectiuæ; tum etiam quia ſi res ad viuum reſecetur, logica ipſa non diſtinguitur ab inſtrumentis & præceptis ſuis; qui ergo fieri poteſt, vt ea efficiat, & aliis ſcientiis ſuppeditet? Iam verò obiectum logicæ ſiue ſubiectum hæc enim nomina modo iuxta habemus) aut eſt ens rationis aut modus ſciendi, aut veritas formalis ac reſtitudo actuum intellectus, aut demonſtratio, aut aliud quoduis; & quodcunque præoptes, obiectum dialecticæ non continebitur ſub obiecto vlliſ alterius facultatis, ſic vt illud per differentiam accidentalem contrahat. Nec ergo ratione finis, nec ratione obiecti dialecticæ aliis ſcientiis proprie ſubalternatur.

Efficitur ſecundò ex doctrina ſuperiori, diſciplinas alias è contrario non ſubalternari dialecticæ: per huius enim principia non probantur à priori ea quæ

77

G 2 ſunt

sunt illarum propriæ: nam physica, metaphysica, & mathematica dignitatum suarum probationem à priori aliunde non mutantur, ad eamque seipsis sufficiunt, ut exploratum omnibus: reliquæ vero scientiæ inferiores, aut similiter institutæ sunt: aut certè à Physica, ac Mathematica probationem à priori suorum principiorum accipiunt: nulla ergo à logica: præsertim cum aliud sit, hanc extrinsecè dirigere ad alias scientias: aliud tales veritates continere, quæ sint causæ, & principia intrinseca eorum, quibus velut principiis etiam aliæ scientiæ vtuntur, ut cernere est v. g. in prudentia affectus nostros dirigente, & fide spem, & amorem accendentes, & quavis demum cognitione ad amorem instant: quin tamen propterea his euentis vna principia à priori per alia firmari contingat. Ad hæc, aliæ facultates non parant instrumenta, quibus Dialectica vsura sit, sed potius ea vtuntur, & posteriores sunt:

neque etiam alicuius earum obiectum collocatur accidentaria ratione sub obiecto Logicæ, quale illudcunque statuas: haud igitur finis gratia, haud etiam beneficio obiecti, aliæ facultates Logicæ strictim subalternantur.

At enim aliæ scientiæ improprie subalternantur Dialecticæ iuxta dicta citato tract. præcedenti: ab ea namque omnes iuuantur, eiusque regulis debent; quod inoffenso pede, & absque erroris lapsu procedant. Contrà etiam Dialectica subalternatur improprie aliis scientiis: quippe quæ ab eis mutuo iuuantur, potissimum vero à Metaphysica: hæc etenim aliqua eius principia à priori probat, siue, ut verius dicam, ei probationi rationes à priori subministrat: veluti cum duas contradictorias non posse esse simul veras, conuincitur à priori, per hoc quod impossibile est aliquid simul esse, & non esse; aut non posse esse simul falsas, quia quodlibet est, vel non est.

LIBER TERTIVS

DE VERITATE SIMPLICI, siue de Termino.

TRACTATUS I.

De essentia veritatis, siue termini.

CAPVT I.

Nonnulla præmittuntur ad definitionem termini.

INTEAQUAM ad varias termini definitiones deueniam, aliqua clara suppono, alia obscura, & dubiosa prius discutio: quod sic in definiendo termino liquide, & inoffensè procedam. Præmitto ergo primo: omne quod in propositione subiicitur, & prædicatur, in recto, & ut quod, eius terminum dici oportere: veluti in hac propositione, *homo est animal*, particula *homo*, & particula *animal*, termini sunt proculdubio: id quod & omnes fatentur, & exemplo termini physici apertè suadet: siquidem ubi extremum continui physici, eius terminus sit, extremum continui intentionalis, & enunciatiui, quale est subiectum, & prædicatum in recto, & ut quod v. g. *homo*, & *animal* in prædicta enunciatione, eius terminus nullo potest iure negari. Præmitto secundò, aduersus multos Recentiores, copulam propositionis, qualis est in eâ, quam nuper posuimus, vocula, *est*, aut, quod per eam significatur, strictè terminum propositionis dici posse, & debere. Pro quo hæc mihi rationes se se

offerunt. Medium syllogisticum, cuiusmodi est homo in hoc syllogismo, omnis homo est animal: Petrus est homo: ergo Petrus est animal: medium, inquam, syllogisticum non minus est terminus syllogisticus, quàm maius, & minus extremum, quorum alterum de altero in conclusione inferitur, ac prædicatur; qua de causa syllogismus tribus terminis constare dicitur: simili ergo ratione medium enunciationis, siue vnio non minus eius terminus dici debet, quàm extrema, quæ per illam copulantur: quæ enim disparitatis ratio inter vtrumque medium excogitari potest?

Dicet forsitan aliquis, medium syllogisticum esse terminum propterea quod non semel in syllogismo subiiciatur, aut prædicetur: ac per consequens extremi rationem sortiatur: nihil autem simile in copula enunciativa, aut propositionis medio cerni. Contra, quoniam aliud est esse terminum syllogisticum, aliud esse terminum propositionis, qua syllogismus constat: sicut aliud est esse medium syllogisticum, & esse medium alicuius propositionis, qua syllogismus constituitur; cum particula, *est*, sit medium cuiusvis propositionis superioris syllogismi, non tamen sit medium syllogisticum proprie, sumptum, sed potius homo. Quod ergo medium, vnus & alterius propositionis extremum sit, efficiet ut illarum terminus sit, inde tamen quod terminus syllogisticus sit, nequitiam sequetur: quemadmodum ergo medium syllogisticum simul eius terminus est, non quia in vna aut alia eius propositione seorsim sumpta directum extremum terminusque est, sed quia totius syllogismi medium est, & veluti nexus, quo eius extrema copulantur; ita similiter, medium enunciativum titulo solius medij terminus ac pars enunciationis erit, quantumlibet illud nec subiici, nec prædicari vltro fateamur. Quanquam & hoc diffidendum nobis esse, & vnio-

nem